

॥ નમસ્ત્રાંડિકાયૈ. ॥

(સપ્તશતી ભાષાંતર.)

* કવચ.

માર્કંડેયઉવાચ ॥ યદ્વદ્ધં પરમં લોકે સર્વ રક્ષાકરં નૃણાં ॥

॥ યન્ન કસ્યચિદારવ્યાતં તન્મે વ્રૂહિ પિતામહ ॥ ૧ ॥

“માર્કંડેય કહેછે,—હે બ્રહ્મદેવ, મનુષ્યનું સર્વરીતે રક્ષણ કરનાર કવચ, જે જગત્માં અતિ યુક્ત છે, અને જે કોઇને પણ કહ્યું નથી, તે મને કહે. ૧ બ્રહ્મા કહેછે,—હે દિવ્ય, સર્વ પ્રાણીમાત્રને ઉપકાર કરનાર અત્યંત યુક્ત કલ્યાણકારી દેવીનું કવચ છે; હે મહામુને, તે માંભળો. ૨ પ્રથમ શૈલ-પુત્રી, ખીજું બ્રહ્મચારિણી, ત્રીજું ચંદ્રધંટા, ચોથું કુખમાંડા. ૩ પાંચમું સ્કંદમાતા, છઠું કાત્યાયની, સાતમું કાલરાત્રિ, આઠમું મહાગૌરી. ૪ અને નવમું સિદ્ધિદા; એ નવ દુર્ગાઓ કહેવાય છે. એ નામ મહાત્મા બ્રહ્મા-એજ કહેલાં છે. ૫ જે મનુષ્ય અગ્નિએકરી દગ્ધ થતો હોય કે રણમાં શત્રુઓની વચ્ચે ઘેરાયો હોય, અથવા જે પુરૂષો કઠિન અવધૂતાવાળી જ-ગાએ ભયથડા પીડાયલા હોય, તે જો એ દેવીઓને શરણે આવે. ૬ તો રણ-ના સંકટમાં તેમનું કાંઈ અનિષ્ટ થાય નહિ; તેમને આપદા, શોક, દેહુઃખ-રહે, એમ હું દેખતો નથી. ૭ જેઓ ભક્તિએ કરી તેનું સ્મરણ કરેછે, તેમને નિશ્ચય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. આમુંડાને શયનું વાહનછે, વારાહી-

* મૂળ પુરાણમાં શ્રીદેવીમહાત્મ્યના અધ્યાય ૧૩ છે પરંતુ નિરાળા પાઠમાં આરંભે કવચ, અર્ગલા અને કીલક તેમજ સમાપ્તિમાં પ્રધાન રહસ્ય, વૈકુંઠી રહસ્ય, અને મૂર્તિ રહસ્ય એ રીતે ૬ અધ્યાય સહિત સમગ્ર ૧૯ અધ્યાય જોવામાં આવે છે તેથી મૂળના ૧૩ અધ્યાય સાથે આ ૬ અધ્યાય પાઠની સાંગોપાંગતાને વાસ્તે કેટલાક સુસ પ્રવેશની સૂચનાથી ભાષાં-તરમાં દાખલ કીધા છે. એ ૬ અધ્યાયના શ્લોકોમાં કોઈ કોઈ સ્થેક મળવાથી પાઠમાંના શ્લોકાંક પણ મળતા નથી આવતા તેપણુ ભાષાંતર કરતીવેળા પાંચ સાત પ્રતિઓ મેળવતાં વધારે પ્રતિમાં જે જે શ્લોક મળતા આવ્યા તે તે આમાં લીધા છે.

આરંભના ૩ અધ્યાયનાં નામ કવચ, અર્ગલા, અને કીલક આપેલાં છે એ ઉપરથી એવો અભિપ્રાય સમજાય છે કે—જેમ:—કવચ એટલે બાહ્ય રક્ષાસ્ત્રથી શરીરનું રક્ષણ કરે છે; અર્ગલા એટલે જુગેળ જે ચક્રરક્ષણાર્થે બારીબારણું ભીડવામાં આવે છે; અને કીલક એટલે ખુટા કે જેવડે ગાય ઘોડા વગેરે પશુઓને બાંધી શકાય છે તેમ—આ કવચ અર્ગલા અને કી-લક નામના અધ્યાય સપ્તશતી પાઠમાં રહેલી વિવિધ કૃણસિદ્ધિઓને જાળવી રાખી પાઠકની પા-સેથી દૂર ખસવા હતા નથી.

ને પાડાનું વાહન છે. ૮ ઐંદ્રીને હાથીનું; વૈષ્ણવીને ગરુડનું; માહેશ્વરીને
 વૃષભનું અને કૌમારીને ચારનું વાહન છે. ૯ સર્વ આભૂષણથી અલંકૃત
 આહ્મી દેવી હંસ ઉપર બેઠેલી છે; વિષ્ણુની પ્રિયા લક્ષ્મી દેવી કમળમાં બે-
 ઠેકેલી છે અને હાથમાં કમળ ઝાલેલું છે. ૧૦ એ સર્વ માતાઓ સર્વ પ્રકારના
 યોગથી યુક્ત, નાના પ્રકારના અલંકારથી સુશોભિત, અને વિવિધ
 રત્નોથી અલંકૃત છે. ૧૧ તે દેવીઓ રથમાં બેઠેલીઓ અને કૌવિકરી આ-
 કૃષ્ણ દેખાય છે. શંખ, ચક્ર, ગદા, શક્તિ, હળ, મુસલ નામે આયુધ, ૧૨
 ખેટક, તોમર, ધરસી, પાશ, ભાલો, ત્રિશૂળ, શાર્ફ, નામે ઉત્તમ આયુધ, ૧૩
 એવાં આયુધો દેવોના દેહોનો નાશ કરવાને અને પોતાના ભક્તનું ભય
 નિવારણ કરવાને તથા દેવતાઓના કલ્યાણને અર્થે ધારણ કરે છે. ૧૪ હે મહા-
 કૌંધસ્વરૂપ, મહા ભયંકર પરાક્રમવાળી, મહા બળવાન, મહા ઉત્સાહવાળી,
 તથા મોટા ભયને નિવારણ કરવાવાળી દેવિ, તને નમસ્કાર છે. ૧૫ દુઃખેકરીને
 સામું * જોઈશકાવ એવી, તથા શત્રુઓને ભય વધારનારી દેવિ, મારું રક્ષણ
 કર. ઐંદ્રી દેવી પૂર્વ દિશામાં અને અગ્નિકોણમાં અગ્નિદેવતા મારું રક્ષણ
 કરો. ૧૬ હે વારાહ દેવિ, દક્ષિણમાં મારું રક્ષણ કરો. અર્જુને ધારણ કર-
 નારી દેવી નૈરલકોણમાં, વાડૂણી પશ્ચિમમાં, મૃગના વાહનવાળી વાયવ્ય કો-
 ણમાં, ૧૭ કૌંબેરી ઉત્તરમાં, શૂલ ધારણ કરનારી ઇશાન કોણમાં, જયે અ-
 ભાણી અને નીચે વૈષ્ણવી દેવી મારું રક્ષણ કરો. ૧૮ એરીતે શયના વાહન-
 વાળી ગામુંડા દેવો દશે દિશાઓમાં મારું રક્ષણ કરો. જયા દેવો મારી આ-
 ગળ અને વિજયા પછવાડે રક્ષણમાટે રહેા. ૧૯ ડાબે પાસે અન્જિતા, અને
 અપરાન્જિતા જમણેપાસે રહેા. દ્યોતિની દેવી મારી શિષ્યાનું અને માયામાં
 રહેલી ઉમા દેવી તે જગોનું રક્ષણ કરો. ૨૦ માલાધરી લલાટમાં, યશ-
 સ્વિની બન્ને ભમરોમાં, ત્રિનેત્રા બન્ને નેત્રની મધ્યે, ચમધંટા બન્ને ના-
 સિકાનું, ૨૧ શંખિની બન્ને નેત્રના મધ્યભાગે, દ્વારવાસિની બન્ને કાનમાં,
 કાલિકાદેવી બન્ને ગાલમાં, અને શાંકરીદેવી કાનનાં મૂળમાં રક્ષણ કરો. ૨૨
 મુગંધાદેવી નાકમાં, ચર્ચિકા ઉપલા ઓઠમાં, અમૃતકલા નીચલા ઓઠમાં,
 સરસ્વતી જીભમાં, ૨૩ કૌમારી ઘાંતનું, ચંડિકા ગળામાં, ચિત્રધંટા ઘાં-
 ટીનું, અને મહામાયા તાળવાનું રક્ષણ કરો. ૨૪ કામાક્ષી હડપચીનું, સર્વ-

મંગલા વાણીનું, ભદ્રકાળી ડોકાનું, અને ધનુર્ધરી અરડાની કરોડનું રક્ષણ કરે. ૨૫ નીલગ્રીવા ગજાની આહારના ભાગનું, નલકૂખરી નલિકાનું, અર્જુનારણી બન્ને ખભાનું, અને વજ્રધારણી મારા બન્ને બાહુઓનું રક્ષણ કરે. ૨૬ દંડિની બન્ને હાથનું, અંબિકા આંગળિયોનું, શૂલેશ્વરી નખોનું, અને નલેશ્વરી કુખોમાં રક્ષણ કરે. ૨૭ મનના શોકનો નાશ કરનારી મહાદેવી બન્ને સ્તનનું, લલિતાદેવો લલ્લપમાં, શૂલધારણ કરનારી દેવી ઉદરમાં, ૨૮ કામિનીદેવો નાભિનું, ગુહ્યેશ્વરી ગુહ્યેન્દ્રિયનું, કંભરનું ભગવતી, અને વિંધ્યવાસિની દેવી બન્ને ધૂંટણનું રક્ષણ કરે. ૨૯ સર્વ મનોરથને આપનારી મહાભલાદેવી બન્ને જંઘાનું, નારસિંહી ધૂંટીઓનું, અને અમિત બળવાળી દેવી પગની પાટલીનું રક્ષણ કરે. ૩૦ શ્રીધરી પગની આંગળિયોનું, તલવાસિની પગના તળિયાનું, કરાળિની દાઢોનું અને ઉર્ધ્વકેશિની કેશનું રક્ષણ કરે. ૩૧ કૌભેરી રૂવાંઠાના છિદ્રોનું, વાગીશ્વરી ત્વચાનું, અને પાર્વતીદેવી રૂધિર, મજ્જા, વસા, માંસ, અસ્થિ, અને મેદનું રક્ષણ કરે. ૩૨ કાળરાત્રિ આંતરડાંનું, મુકુટેશ્વરી પિત્તનું, પદ્માવતી કમળનું, અને ચૂડામણીદેવી કષ્ટનું રક્ષણ કરે. ૩૩ જ્વાલામુખી નખની કાંતિનું, અભેધા બધા સાંધાઓનું, બ્રાહ્મણી મારા વિર્યનું અને છત્રેશ્વરી મારી છાયાનું રક્ષણ કરે. ૩૪ હે સર્વને ધારણ કરનારી દેવિ, મારા અહંકાર, મન, બુદ્ધિ તથા પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ઉદાન, અને સમાનનું તું રક્ષણ કર. ૩૫ કલ્યાણિકરી શાભાયમાન વજ્રહસ્તા દેવો મારા પ્રાણનું તથા યોગિની મારા શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધનું રક્ષણ કરે. ૩૬ નારાયણીદેવી મારા સત્વ, રજ, અને તમ ગુણોનું સદા રક્ષણ કરે, વારાહી મારા આયુષ્યનું, તથા ભૈરવી ધર્મનું રક્ષણ કરે. ૩૭ યશ, કીર્તિ અને લક્ષ્મીનું સદા માતાઓ રક્ષણ કરે; ઇન્દ્રાણી મારા ગોત્રનું, અને હે ચંડિકે તું મારાં પશુઓનું રક્ષણ કર. ૩૮ મહાલક્ષ્મી પુત્રોનું, ભૈરવીદેવો ભાર્યાનું, ધનેશ્વરી ધનનું, અને કૌમારી કન્યાઓનું રક્ષણ કરે. ૩૯ સર્વસ્થાનમાં રહેલી કુશળ કરનારી વિજયાદેવી મારા માર્ગનું રક્ષણ કરે, મહાલક્ષ્મી રાજદ્વારમાં, અને જયવર્દિનીદેવી સંગ્રામમાં મારું રક્ષણ કરે. ૪૦ સર્વનું રક્ષણ કરનારા પુણ્ય-રૂપ આ કવચનો સર્વદા પાઠ કરવો. હે વિપ્રર્ષિ, તારી ભક્તિ જોઇને આ ગોપ્ય કવચ મેં તને કહેલું છે. ૪૧ હે પાપ નાશ કરનારી જયંતીદેવિ,

જે સ્થાન કવચમાં રક્ષણ વિનાનું રહી ગયું હોય તે સર્વેનું પું રક્ષણ કર. ૪૨ જો પુરૂષ પોતાનું રૂડું ઇચ્છતો હોય તો તેણે કવચવિના ઐક પગલું પણ ભરવું નહિ; કવચવડે વીંટાયેલો પુરૂષ જ્યાં જ્યાં જાયછે, ૪૩ ત્યાં ત્યાં તેને અર્થનો લાભ થાય છે; અને સર્વ કામના પૂર્ણ કરનારો વિજય મળેછે. જે જે મનોરથનું તે ચિંતવન કરે છે, તે તે તેને નિશ્ચય પ્રાપ્ત થાય છે. ૪૪ આ કવચથી પુરૂષ પૃથ્વી ઉપર અતુલ્ય અને મોટું ઐશ્વર્ય પામશે. તે મનુષ્ય મંત્રામમાં કોઈથી જીતાતો નથી અને ભયરહિત થાયછે. ૪૫ કવચથી વીંટાયેલો પુરૂષ તણુ લોકમાં પૂજવા યોગ્ય થાયછે. આ દેવીનું કવચ દેવાને પણ દુર્લભ છે. ૪૬ જે પુરૂષ ધંદ્રિયો વશમાં રાખીને શ્રદ્ધાસહિત નિત્યપ્રત્યે ત્રણે કાળ ઐનો પાઠ કરે છે, તે દેવ સરખો અને ત્રણ લોકમાં અપરાજિત થાય છે. ૪૭ તે પુરૂષનાં સો વર્ષનો આયુષ્ય ભોગવે છે, અકાળ મૃત્યુ તેનું થવું નથી, તેમજ લૂતા અને વિરજાટકઆદિ તેના સર્વે વ્યાધિઓ નાશ પામે છે. ૪૮ સ્થાવર, જંગમ કે પછી કર્ત્તિમ, ગમે તે પ્રકારનું જોર, પૃથ્વીપર જે કાંઈ ઘાત કરનાર મંત્રપત્ર હોય તે બધા, ૪૯ પૃથ્વીપર ચાલનારા, આકાશચારી, જલમાં ઉપજેલા, ઉપદેશિક, જન્મસાથે ઉપજેલા, કુળમાં ઉપજેલા, માળા, ડાકિણીઓ, શાકણીઓ, ૫૦ અંતરિક્ષમાં ધરનારી મહાબળવાળી બધાનક ડાકયણો, ગ્રહ, ભૂત, પિશાચ, યક્ષ, ગંધર્વ, રાક્ષસ, ૫૧ બ્રહ્મરાક્ષસ, વેતાલ, ક્રૂમાંડ, અને ભૈરવઆદિક જે હોય તે સર્વે જેના હૃદયમાં આ કવચ રહેલું છે, તેના દર્શનથી નાશ પામે છે. ૫૨ તેને રાજયકી માન અને વૈભવ મળે છે. ઐ તેજની પરમ વૃદ્ધિ કરનાર છે. કાર્તિએકરી અલંકૃત થયેલી પૃથ્વીમાં તે પશુકરી વૃદ્ધિ પામે છે. ૫૩ જે પુરૂષ પ્રથમ આ કવચનો પાઠ કરીને પછી સપ્તશતી ચંડીનો પાઠ કરે છે, તેની પુત્રપૌત્રાદિક સંતાતિ બધાંસુખી (શેષ) પર્વત, વન, ઉપવનઆદિ સહિત પૃથ્વીનું મંડળ ધારણ કરે છે ત્યાંસુખી ભૂમિપર રહે છે. અને દેહાંત થયા પછી જે સ્થાન દેવાને પણ દુર્લભ છે, એવું નિત્ય અને પરમ સ્થાન મહામાયાની કૃપાએકરીને બધાંસુખી સર્વ જગતનો લય થાય ત્યાંસુખી પુરૂષ પામે છે. ૫૪-૫૫

॥ પ્રાપ્નોતિ પુરુષો નિત્યં મહામાયા પ્રસાદતઃ ॥

॥ તત્પદં સમવાપ્નોતિ યાવદાભૂત સંપ્લવં ॥ ૫૫ ॥

॥ ઇતિશ્રી હરિહરબ્રહ્મવિરચિતં દેવ્યાઃકવચં સંપૂર્ણં ॥

અર્ગલા.

માર્કંડેય ઉ૦ ॥ જયંતી મંગલા કાલી મદ્રકાલી કપાલિની ॥

॥ દુર્ગા ક્ષમા શિવા ધાત્રી સ્વાહા સ્વધા નમોઽસ્તુતે ॥૧॥

માર્કંડેય કહેછે,—હું દેવિ, જયંતી, મંગલા, કાલી, ભદ્રકાલી, કપાલિની, દુર્ગા, ક્ષમા, શિવા, ધાત્રી, સ્વાહા, અને સ્વધા, એ તારાં ૩૫ છે; તને નમસ્કાર છે. ૧ હું મધુ અને કૈટભને નસાડનારી અને બ્રહ્માને વરદાન આપનારી દેવિ, તને નમસ્કાર; અમને સૌંદર્ય, જય, અને યશ આપ, તથા અમારા શત્રુઓનો નાશ કર. ૨ હું મહિષાસુરનો નાશ કરનારી તથા ભક્ત-જનને સુખ આપનારી દેવિ, અમને સૌંદર્ય. ૩ * હું રક્તબીજનો વધ કરનારી તથા ચંડમુંડને ચોળી નાખનારી દેવિ, અમને સૌંદર્ય. ૪ હું શુભ નિશુભને હણનારી તથા ધુત્રાક્ષનો નાશ કરનારી દેવિ, અમને સૌંદર્ય. ૫ દેવોએ જેના બન્ને ચરણનું વંદન કર્યું છે એવી સૌભાગ્ય આપનારી હું દેવિ, અમને સૌં. ૬ જેનાં ૩૫ અને ચરિત્ર અચિન્ત્ય છે એવી સર્વ શત્રુઓનો નાશ કરનારી હું દેવિ, અમને સૌંદર્ય. ૭ ભક્તિએકરી નમસ્કાર કરનારા પુરુષોનાં પાપને સર્વદા દૂર કરનારી હું ચંડિકે, અમને સૌંદર્ય. ૮ ભક્તિપૂર્વક તારું સ્તવન કરનારના વ્યાધિનો નાશ કરનારી હું ચંડિકે, અમને સૌંદર્ય. ૯ હું ચંડિકે, જેઓ અહો-આં ભક્તિવડે સદા તારું પૂજન કરેછે, તેમને સૌંદર્ય. ૧૦ હું દેવિ, સૌભાગ્ય, આરોગ્ય, અને ઉત્તમ સુખ આપ, તથા સૌંદર્ય. ૧૧ હું દેવિ, અમારું કલ્યાણ કર તથા પુષ્કળ લક્ષ્મી આપ; અમને સૌંદર્ય. ૧૨ શત્રુઓનો નાશ કર, તથા અત્યંત બળ આપ; અમને સૌંદર્ય. ૧૩ દેવ અને અસુરોના માથાના મુકુટોનાં રત્ન જેના ચરણમાં ધસાય છે, એવી હું અંબિકે, અમને સૌંદર્ય. ૧૪ મનુષ્યને વિદ્યા, યશ, અને ધન આપ, તથા સૌંદર્ય. ૧૫ મહા બળવાન દૈત્યોનો ગર્વનાશ કરનારી હું ચંડિકે, હું તને પ્રણામ કરું છું, માટે મને સૌંદર્ય. ૧૬ ચાર હસ્તવાળી અને ચતુર્ભુજ બ્રહ્માએ સ્તવન કરેલી હું પરમેશ્વરિ, મને સૌંદર્ય. ૧૭ નિરંતર ભક્તિએકરી વિષ્ણુએ જેની સ્તુતિ કરેલી છે એવી હું અંબિકે, અમને સૌંદર્ય. ૧૮ પાર્વતીપતિએ સ્તવન કરેલી હું પરમેશ્વરિ અમને સૌંદર્ય. ૧૯ શચીના સ્વામી ઇન્દ્રે ભાવેકરી પૂજેલી હું

* હેલા ચરણમાં એકનોએક અર્થ રહેલો છે માટે સાંપ્રતથી સંપૂર્ણ સમજ લેવા.

૧૨મેશ્વરિ, અમને સૌંદર્ય૦. ૨૦ અત્યંત પ્રતાપી હસ્તરૂપ દંડકરીને દૈત્યોના ગર્વને નાશ કરનારી હે દેવિ, અમને સૌંદર્ય૦. ૨૧ પોતાના ભક્તજનને જેણે અત્યંત આનંદ અને ઉદય આપેલો છે એવી હે અંબિકા દેવિ, અમને સૌંદર્ય૦. ૨૨ મને પુત્ર, ધન, અને સર્વ અભાષ્ટ પદાર્થો આપ; તેમજ સૌંદર્ય૦. ૨૩ મનને આનંદ આપનારી, મનોવૃત્તિને અનુમરનારી, વિકટ સંસાર સમુદ્રમાં તારનારી, અને સત્કુળમાં જન્મ પામેલી પત્ની મને આપ. ૨૪ આ સ્તોત્રને પાઠ કરીને પછી જે પુરૂષ મહાસ્તોત્રનો પાઠ કરેછે, તે સમશતીની સંખ્યા જેટલી છે તેટલા પ્રકારની સંપત્તિરૂપ વરદાન પામેછે. ૨૫

॥ इदं स्तोत्रं पठित्वा तु महास्तोत्रं पठेन्नरः ॥

॥ स तु सप्तशतिसंख्या वरमाप्नोति संपदः ॥ २५ ॥

॥ इति श्री विष्णुविरचिता अर्गलास्तुतिः समाप्ता ॥

કીલક.

માર્કેડેય ઉવાચ ॥ વિશુદ્ધજ્ઞાનદેહાય ત્રિવેદીદિવ્યચક્ષુષે ॥

॥ श्रेयःप्राप्तिनिमित्ताय नमःसोमार्द्धधारिणे ॥ १ ॥

માર્કેડેય કહેછે,—અત્યંત શુદ્ધ જ્ઞાનરૂપ જેનો દેહ છે, ત્રણ વેદરૂપ જેનાં દિવ્ય ત્રણ ચક્ષુ છે, કલ્યાણ પ્રાપ્ત થવાનો જે હેતુ છે, એવા અર્ધચંદ્રને ધારણ કરનારા શંકરને નમસ્કાર. ૧ વળી આ બધું કીલક મંત્રોનું જાણવું; તેનો નિરંતર જપ કરનાર પણ કુશળતા પામેછે. ૨ એનાવડે ઉચ્ચાટનઆદિ બધા પદાર્થો સિદ્ધ થાયછે. તેમજ એ મંત્રની સાથે સ્તુતિ પાડકરી દેવીની સ્તુતિ કરનારા પણ સિદ્ધિ પામેછે. ૩ તેમાં કોઈ મંત્ર કે ઔષધની કે ખીજ કશાની જરૂર પડતી નથી. જપવિના (કેવળ ચંડીથી) બધાં ઉચ્ચાટનાદિક સિદ્ધ થાય છે. ૪ એથી જગતમાં બધુંય સિદ્ધ થાયછે, એ શંકા કરીને શિવે પુણ્યકારી બધું ચંડિનું સ્તોત્ર એ મંત્રથી સંકલિત કરીને ૫ તે ગુપ્ત કર્યું છે. એ રીતે જોઈએ તેમ નિયંત્રિત કરેલા ચંડીના સ્તોત્રની સમાપ્તિ કરીને ૬ તે પુણ્યવડે પુરૂષ સર્વ પ્રકારની કુશળતા પામે છે. કૃષ્ણ-પક્ષની ચતુર્દશી અથવા અષ્ટમીને દિવસે એકાગ્રચિત્ત થઈને ૭ એ મંત્ર આપવો અને લેવો જોઈએ, નહિતો સિદ્ધિ થતી નથી. આ પ્રકારના કી-

લકવડેકરીને મહાદેવે ચંડીને સંક્રાંતિ કરેલી છે. ૮ માટે જે પુરુષ તેને ક્રીલરહિત કરીને નિલપ્રત્યે સ્થાપાણે જાય છે, તે સિદ્ધિઆ અને ગણમહિત સ્વર્ગમાં ગર્ધન થાય છે. ૯ તેને ગમે ત્યાં પ્રતાં કાંઈ ભય થવું નથી. અકાળમૃત્યુને તે વશ થતો નથી અને મરી ગયા પછી મોક્ષ પામે છે. ૧૦ એ પ્રયોગને જાણીને પ્રારંભ કર્યો તો તે પૂર્ણ કરવું, પણ ન કરે તો તે નાશ પામે છે. માટે ડાહ્યા પુરુષો પ્રાપ્ત થયેલી એ વસ્તુને જાણીનેજ આરંભે છે. ૧૧ સ્ત્રીજાતિમાં જે કાંઈ સૌભાગ્યાદિ જણાય છે, તે સર્વ તેની કૃપાએકરીને મળે છે, માટે એ રૂડા સ્તોત્રનો જપ કરવો. ૧૨ ધીમે ધીમે એ સ્તોત્રનો જપ કરવાથી સર્વ સંપત્તિઆ મોટા વેગેકરીને આવે છે, માટે એનો પ્રારંભ કરવોજ જોઈએ. ૧૩ જેની કૃપાએકરી પ્રભુતા, સૌભાગ્ય, આરોગ્ય, સંપત્તિઆ, શત્રુઓનો નાશ, અને સર્વોત્તમ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, તેની સ્તુતિ શું લોકોએ ન કરવી જોઈએ ? 'કરવીજ જોઈએ.' ૧૪

॥ ऐश्वर्यं यत्प्रसादेन सौभाग्यारोग्य संपदः ॥

॥ शत्रुहानिः परमोक्षः सा न किं स्तूयते जनैः ॥ ૧૪ ॥

इति श्री भगवत्याः कीलकस्तोत्रं संपूर्णम् ॥ ૩ ॥

* સમશતી, દેવીમહાત્મ્ય અને ચંડીપાઠ એ ત્રણે નામના શાળાએ એકજ અર્થને અવલોકન કરે છે.

કવચ, અર્ગલા અને કીલક સમાપ્ત.

॥ અથ સપ્તશતી ભાષાંતર પ્રારંભ. ॥

॥ ઓમ્ નમશ્ચંડિકાયૈ ॥

માર્ક'ડેય ઉવાચ ॥ સાવર્ણિઃ સૂર્યતનયો યો મનુઃ કથ્યતેહૃષ્ટમઃ ॥

॥ નિશામય તદુત્પત્તિં વિસ્તેરાદ્વદતો મમ ॥ ૧ ॥

માર્ક'ડેય કહેછે,—સૂર્યનો પુત્ર સાવર્ણિ, જે આકાશ મનુ કહેવાય છે; તેની ઉત્પત્તિ વિસ્તારયકી હું તને કહું તે માંભળ. ૧ સૂર્યનો પુત્ર મહાભાગ સાવર્ણિ જે રીતે મહામાયાની કૃપાથી મન્યંતરનો અધિપતિ થયો, તે પણ માંભળ. ૨ પૂર્વે સ્વારોચિષ મન્યંતરમાં ચૈત્રવંશમાં ઉપજેલો 'સુરથ' નામે આખી પૃથ્વીનો રાજા થયો હતો. ૩ તે પોતાની પ્રજાને ઐરાવ્ય પુત્રની પેઠે ૩૭ પ્રકારે પાળતો હતો; તેવામાં તેની કોલા નામે ખીજી કોઇ રાજધાનીનો નાથ કરનારા શત્રુ રાજાઓ પેદા થયા. ૪ મહાબળવાન જેનો દંડ છે એવા સુરથનું તેમનીસાથે યુદ્ધ થયું, પરંતુ તે કોલાવિધ્વંસીઓ થોડા છતાં પણ તેમણે તેને જીત્યો. ૫ એટલે બળવાન દુસ્મનોથી જીતાયેલો તે મહાભાગ રાજા પોતાના નગરમાં આવ્યો અને ત્યાં રાજ્ય કરવા લાગ્યો. ૬ પછી ત્યાં પોતાના નગરમાં પણ દુરાત્મા અને દુષ્ટ એવા તેના બળવાન મંત્રિઓએ દુર્બળ થઇ ગયેલા તે રાજાની સેના અને ભંડાર લેઇ લીધાં. ૭ સ્વામીપણું જેનું લેઇ લીધું છે એવા તે રાજા પછી શિકારને બાહાને ધોડાપર સ્વાર થઇને એકલો નીકળી પડ્યો, અને મહાવિકટ વનમાં જઇ પહોંચ્યો. ૮ ત્યાં તેણે નિરૂપદ્રવ પશુઓથી વ્યાપ્ત તથા મુનિના શિષ્યોએકરીને શોભાવમાન એવા કોઇ માની અને ઉત્તમ ઋષિનો આશ્રમ જોયો. ૯ પછી મુનિએ

* ઉપાસના ભેદે ચંડીપાઠમાં ઉવાચ અર્ધ, અને ખંડ શ્લોકની વિશેષ ગણના હોવાથી મૂળ પુરાણમાંના આ દેવીમહાત્મ્યના શ્લોકાંક સાથે અંક મળતા નથી વાસ્તે મૂળ પુરાણ ઉપરથી તથા નિરાળા સપ્તશતીના શ્લોક ઉપરથી ભાષાંતરને સુક્રાબલ કરવાનું બની આવે એટલામાટે એ બે ઉર્માના અંકો આ ભાષાંતરમાં કાયમ રાખ્યા છે. જ્યાં શ્લોક પુરો થાય છે તે શાબ્દની આગળ અપૂર્ણાંકની પેઠે આંકડા મુકેલા છે તેમાં ઉપરના અંક મૂળ પુરાણમાંના અને તેની નીચેના અંક ચંડીપાઠમાંના ભાણ્યા.

કેટલાક શ્લોકના અર્થ એક બીજામાં આતપાત હોવાથી તેવા બેજે શ્લોકનું ભાષાંતર કોઇ કોઇ સ્થળે ભેડું લીધેલું છે.

મત્કાર કરેલો રાજા તે મુનિવરના આશ્રમમાં અહીંતહોં પ્રતો થોડોક વખત
 ત્યાં રહ્યો, ૧૬૬ તે વખતે મમત્વવડેકરીને ખેંચાયું છે ચિત્ત જેનું એવો
 તે રાજા તે સ્થળમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે જે નગર મારા પૂર્વજોએ પૂર્વ
 પાળેલું તે મારે હવે તજીદેવું પડ્યું છે. હવે દુરાચરણી મારા સેવકો
 તેનું ધર્મવડે પાલન કરતા હશે કે નહિ! ૧૬૭ કોણ જાણે મારે ‘સદામદ’
 નામે શૂરો હાથી મહાવતમહિત મારા દુસ્મનેને હાથ ગયો છે, તેની શીગતિ
 થશે! ૧૬૮ જેઓ મારી મહેરબાની, દ્રવ્ય, અને ભાજનાદિકેકરીને મદેવ
 મારા અનુસરનારા હતા, તે આજ ખીજા રાજાઓની ચાકરી કરતા હશે,
 એમાં શા શક? ૧૬૯ અનીતિ પ્રમાણે ખરચ કરવાનું જેમનું આચરણ છે,
 એવા તેઓ નિરંતર ખરચ કર્યા કરશે, તેથી મહાદુઃખેકરીને સંચી રાખે-
 લો મારે ભંડાર ખાલી થઈ જશે! ૧૭૦ તે રાજા આપો દહાડો એવા-
 એવા અને ખીજા અનેક પ્રકારના વિચારમાં ગરક થઈ ગયો હતો એવામાં
 તે મુનિના આશ્રમ નજીક એક વૈશ્ય તેણે જોયો. ૧૭૧ એટલે રાજાએ
 તેને પૂછ્યું કે અરે ભાઈ, તું કોણ છે? અહીં શું કરવા આવ્યો છે?
 જાણ્યે તું ઉદાસ અને શોકવાળો હોય એમ શાકારણથી દેખાય છે? ૧૭૨
 આ પ્રમાણે તે રાજાનું રોહકરીને કહેલું વચન સાંભળીને વિનયથી નમ્ર
 થઈને તે વૈશ્યે રાજાને પ્રત્યુત્તર આપ્યો કે, ૧૭૩ શ્રીમંતોના કુળમાં
 ઉત્પન્ન થયેલો હું ‘સમાધિ’ નામે વૈશ્ય છું; મારાં દુરાચરણી સ્ત્રીપુત્રોએ
 મને ધનના લોભેકરીને કાઢી મૂક્યો છે. ૧૭૪ સ્ત્રીઓ અને પુત્રોએ મારું
 ધન ખુંચી લેઈને મને ધનરહિત કર્યો છે; અને અંતરનાં ખંધુજનોએ
 કાઢી મુકેલો હું દુઃખ પામીને વનમાં આવ્યો છું. ૧૭૫ તે અહીં રહેલો હું, મારા
 પુત્ર, સ્વજન, તથા સ્ત્રીઓનાં કુશળ કે અકુશળ વર્તમાન જાણતો નથી. ૧૭૬
 કોણ જાણે તે સર્વે ઘેર હમણા મુખ્યેનમાં હશે કે કાંઈ આપદામાં પડ્યાં
 હશે! મારા છોકરા મારી ચાલે ચાલતા હશે કે નબળાં આવરણે વર્તતા
 હશે! તેમનું કેમ હશે!! ૧૭૭ રાજા કહેછે, —જે તારાં ધનલોભી સ્ત્રી-
 પુત્રોએ ધન વાહાલું કરીને તને કાઢી મુક્યો, તેમના ઉપર તારું મન શા માટે
 વળોવળીને રોહ કર્યા કરેછે? ૧૭૮ વૈશ્ય કહેછે, —મારેવિષે આપ જેવું
 વચન કહેછો, તે યથાર્થજ છે; પણ શું કરું? મારું મન નિષ્કુરપણાને
 ારણ કરતું નથી. ૧૭૯ જે ધનલોભીઓએ પિતૃરોહ, પતિરોહ, અને

સ્વજનપ્રીતિ મૂકી દેઘને મને કાઢી મૂક્યો, તેમના ઉપરજ મારું મન પ્રીતિ-
યુક્ત છે. ૩૬૧૥ હે મહાબ્રુહિમાન્ રાજા, ગુણવિતાના અંધુજનો ઉપર મારું
મન સ્નેહ કર્યા કરે છે, તે હું જાણું છું, તથાપિ તેનું શું કારણ છે તે હું
જાણતો નથી. ૩૬૧૭ તેમને અર્થે હું નિઃશ્વાસ મૂક્યા કરું છું, અને મારું
મન ઉદાસ થાય છે, પણ હું શું કરું, કે તે અપ્રીતિવાળાઓ તરફ મારું
મન કોર થવું નથી. ૩૬૧૮ માર્કંડેય કહે છે,—હે વિપ્ર, પછી તે સમાધિ
નામે વૈશ્ય અને તે ઉત્તમ રાજા બન્ને મળીને પેલા ઋષિની પાસે ગયા,
૩૬૧૯ અને પોતાને ઘટે તેવી રીતે તે બન્ને જણા ઋષિનું વંદન કરી તેમની
પાસે બેઠા; તથા તેઓ તેમની સાથે વિવિધ પ્રકારની વાતો કરવા લાગ્યા.
૩૬૨૦ રાજા કહે છે,—હે ભગવન્, જે મારા મનના કબજામાં ન રહેતાં
મારા ચિત્તને દુઃખ ઉપજવનારી છે, એવી એક વાત હું આપને પૂછવાને
ધન્યું છું તે કહો; ૩૬૨૧ હે મુનિસત્તમ, હું જાણું છું તથાપિ અમાનીતી પેટે
મારા રાજ્ય ઉપરથી તથા રાજ્યોનાં તમામ અંગ ઉપરથી મારી મમતા અમલી
નથી તેનું શું કારણ? ૩૬૨૨ અને આ વૈશ્યને તેની સ્ત્રીઓ તથા પુ-
ત્રોએ કાઢી મૂક્યો છે, આકર નોકરોએ તેને તબીયે છે, અને સ્વજનોએ
છોડી દીધો છે, તોપણ તેમના ઉપરથી એનો સ્નેહ મટતો નથી એનું
શું કારણ? ૩૬૨૩ એ પ્રમાણે એ તથા હું બન્ને જણા વિષયોમાં દોષ
તો દેખીએ છીએ, તથાપિ મમતાએ કરીને એ આયુ છે દૃઢ્ય જેમનું
એવા થકા અત્યંત દુઃખી છીએ. ૩૬૨૪ મોટે હે મહાભાગ, અમે બે માની
છીએ છતાં આપો મોહ શાવડે થાય છે; મને અને આ વૈશ્યને વિવેકાંધની
પેટે એવી મૂઢતા કેમ પ્રાપ્ત થાય છે. ૩૬૨૫ ઋષિ કહે છે,—હે મહાભાગ,
પ્રાણીમાત્રને ધંદ્રિયગોચર વિષયમાં માન છે; અને તે વિષય આ પ્રકારે
ભિન્નભિન્ન પ્રાપ્ત થાય છે. ૩૬૨૬ કેટલાક પ્રાણીઓ દિવસે આંધળા છે, કેટ-
લાક રાત્રે આંધળા છે, અને કેટલાક પ્રાણીઓ દિવસે તથા રાત્રે સમાન
દૃષ્ટિવાળા છે. ૩૬૨૭ મનુષ્યો માનવાળા છે, એ વાત સાચી, પરંતુ તેજ
કેવળ માનવાળા છે એમ કાંઈ નથી; કેમકે પશુ, પક્ષી, અને મૃગાદિ પ્રા-
ણીઓ પણ સર્વે માનવાળા છે. ૩૬૨૮ જે માન તે પશુપક્ષીઓને છે, તેજ
માન મનુષ્યોને છે, અને જે મનુષ્યોને છે, તે પશ્વાદિકને છે; ખીજું
આહાર, ભય, મૈથુનાદિ માન બન્નેને સમાન છે. ૩૬૨૯ માન છે, તથાપિ

પેલાં પક્ષીઓને જો; પોતે ભુખથકી પીડાયછે, એમ છતાં માહથી પોતાનાં
 બચ્ચાંની ચાંચમાં દાણા મુકવાનો એમનો શો આદર છે! ૬૬૬ ॥ હે પુરુષો-
 માં વ્યાધરૂપ, મનુષ્યો પણ એજ રીતે પુત્રોના પ્રત્યે અભિલાષાયુક્ત થાય
 છે; પણ આ વૈરથના પુત્રોને તમે શામટે જોતા નથી? તેઓ લોભથી પ્રત્યુ-
 પકાર કરનારા થતા નથી. ૬૬૭ ॥ એમછે, તોપણ જન્મમરણાદિક મંઝારમાં
 રિયતિ કરવાવાળા જીવો મહામાયાના મામર્થ્યથી મમતારૂપ વમળ જેમાં છે
 એવા માહરૂપ આડમાં પડેલા છે ૬૬૮ ॥ મટે એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય પામવા જેવું
 નથી; જગત્ના સ્વામી પરમેશ્વરની તમોચુણુ પ્રધાનશક્તિ જે મહામાયા,
 તેનાથી આપ્તું વિશ્વ માહ પામી રહ્યું છે. ૬૬૯ ॥ એ ભગવતી મહામાયા
 દેવી જાની પુરુષોનાં ચિત્તને પણ બળાત્કારે એંચાને માહને સ્વાધીન કરે-
 છે. ૬૭૦ ॥ આ સ્થાવર જંગમ બધું વિશ્વ તે દેવી ઉત્પન્ન કરેછે; અને તે
 વરદાનને આપનારી દેવી પ્રસન્ન થવાથી તે મનુષ્યોને મુક્તિ આપે છે. ૬૭૧ ॥
 એ પરમ સનાતની વિદ્યામાયા મુક્તિનું કારણ છે, તેમજ તે સર્વ ઇશ્વર-
 ની પણ ઇશ્વરી મંઝારરૂપ બંધનનું પણ કારણ છે. ૬૭૨-૬૭૩ ॥ રાજા કહેછે, -હે
 ભગવત્ આપ જેને મહામાયા કરીને કહેછો, તે દેવી કયી? તે કેમ ઉ-
 ત્પન્ન થઈ? અને હે દ્વિજ, એ શું કર્મ કરેછે? ૬૭૪ ॥ હે બ્રહ્મગાનીઓમાં
 શ્રેષ્ઠ મુને, તે દેવીનો સ્વભાવ, સ્વરૂપ, અને ઉત્પત્તિ જે હોય તે સર્વે
 તમોચક્રી સાંભળવાને ઇચ્છું છું. ૬૭૫-૬૭૬ ॥ તપિ કહેછે, -તે દેવી નિલ છે,
 જગત્ એજ તેનું રૂપ છે, અને આ સર્વ તેણેજ વિસ્તાર્યું છે; તથાપિ
 તેની ઉત્પત્તિ બહુ પ્રકારની છે, તે તું મારી પાસેથી સાંભળ. ૬૭૭ ॥ તે નિલ
 છે, એમ છતાં દેવોનું કાર્ય સિદ્ધ કરવાનેઅર્થે જ્યારે તે પ્રકટ થાય
 છે, સારે લોકો તેને 'ઉત્પન્ના' એ પ્રકારે કહેછે. ૬૭૮ ॥ કલ્પના અંતમાં
 જગત્ એક સમુદ્રરૂપ થઈ ગયું સારે સમર્થ ભગવાન્ વિષ્ણુએ શેષનું
 બિંહનું કરીને યોગનિદ્રાને ધારણ કરી, ૬૭૯ ॥ તે વખતે વિષ્ણુના કાનના
 મેલમાંથી મધુ અને કેટલ નામે પ્રખ્યાત બે મહા ભયાનક દૈત્ય ઉત્પન્ન થ-
 ણે તેઓ બ્રહ્માને મારવાને તત્પર થયા. ૬૮૦ ॥ તે વખતે વિષ્ણુના નાભિ-
 કમળમાં રહેલા પ્રજાપતિ બ્રહ્માએ આ બે દૈત્યોને ભયાનક અને વિષ્ણુને
 મૂતેલા જોઈને ૬૮૧ ॥ એકાગ્રચિત્ત થઈને ભગવાનને જગાડવાને અર્થે,
 વિષ્ણુના નેત્રમાં જેણે નિવાસ કાઢેલો છે, એવી વિશ્વેશ્વરી જગત્તીમાતા

વશ કર્યો, તારું સ્તવન કરવાને આ જામે કોણ સમર્થ છે ? ૬૩૥ જાણી કરીને વિષ્ણુ, હું, અને શિવ, એમને પણ તેં દેહ ધારણ કરાવી, તેથી કરીને હવે તારી સ્તુતિ કરવાને કોણ શક્તિમાન હોઈ શકે ? ૬૩૭ આ પ્રમાણે સ્તવન કરેલી એવી હું દેવિ, તું તારા ઉદાર સામર્થ્યે કરીને આ મધુ અને કૈટભ નામે બે ઉન્મત્ત દેવોને મોહ પમાડ, ૬૩૮ અને જલદીથી જગતના સ્વામી વિષ્ણુને જાગૃત કર, તથા આ બે મોટા દેવોના નાશ કરવાને તેમને પ્રેરણા કર. ૬૩૯-૬૪૦ ઋષિ કહેછે,—એ પ્રકારે બ્રહ્માએ સ્તવન કરેલી તામસી દેવી મધુકૈટભનો નાશ કરવાને વિષ્ણુને જગાડવા માટે ૬૪૧ તેના નેત્ર, મુખ, નામિકા, બાહુ, હૃદય, અને છાતીયકી નીકળીને અવ્યક્ત-જન્મા બ્રહ્માની દૃષ્ટિ આગળ ઉભી રહી. ૬૪૨ તેના થકી મુક્ત થયા એવા જગત્પતિ વિષ્ણુ એકીભૂત સમુદ્રમાંના શયન થકી ઉઠ્યા. અને અતિ-શય બળવાન અને પરાક્રમી, ક્રોધે કરીને રાતાં નેત્રવાળા તથા બ્રહ્માને ખાઈ જવાનો ઉદ્દોગ કરતા, એવા તે દુરાત્મા મધુ અને કૈટભને જોયા. ૬૪૩-૬૪૪ પછી લાંથી ઉઠીને તે બંનેની સાથે સર્વવ્યાપક ભગવાન વિષ્ણુએ પાંચ હજાર વર્ષલગી બાહુયુદ્ધ કર્યું. ૬૪૫ એટલે અતિશય બળવડે ઉન્મત્ત થઈ ગયેલા અને મહામાયાએ મોહ પમાડેલા તે બંને જણ વિષ્ણુને કહેવા લાગ્યા કે અમારી પાસે વરદાન માગો. ૬૪૬-૬૪૭ ભગવાન કહેછે,—તમે બંને જણ મારાપર પ્રમુદ્ધ થયા છો તો બંનેયનો વધ મારે હાથે થાઓ. બીજું વરદાન મારે અહીં શું કરવું છે ? હું તો એટલુંજ માગું છું. ૬૪૮-૬૪૯ ઋષિ કહેછે,—એ રીતે વરદાન લઈને છેતરેલા બંને જણે બધું વિશ્વ જળમય જોઈને કમળ સરખાં નેત્રવાળા ભગવાનને કહ્યું કે જે જગાએ પૃથ્વી જળમાં ડૂબેલી ન હોય ત્યાં અમારો વધ કરો. ૬૫૦-૬૫૧ ઋષિ કહેછે—‘ વાર તેમ ’ એ પ્રકારે કહીને શંખ, ચક્ર, અને ગદા ધારણ કરનારા ભગવાને ચક્રવડે તેમના કટિ તથા જંઘાની વચમાંથી તથા માથા આગળથી ભાગ કરી નાખ્યા. ૬૫૨ એ પ્રમાણે બ્રહ્માએ સ્તુતિ કરવા ઉપરથી એ દેવી પોતે ઉત્પન્ન થઈ હતી; એ દેવીનું સામર્થ્ય હું તને પ્રરીને કહું તે સાંભળ. ૬૫૩

॥ एवमेषा समुत्पन्ना ब्रह्मणा संस्तुता स्वयं ॥

॥ प्रभाव मस्या देव्यास्तु भूयः शृणु वदामि ते ॥ ७७ ॥

इतिश्रीपु०प्रकाशे मा०पुराणे सावर्णिकेमन्वतरे देवीमाहात्म्ये मधुकैट-
भवधोनाम गु०भाषायां ८१ अध्यायः ॥ (१)

ऋषिरुवाच ॥ देवासुरमभूद्युद्धं पूर्णमब्दशतं पुरा ॥

॥ महिषेडसुराणामधिपे देवानां च पुरंदरे ॥ ૧॥

ઋષિ કહેછે,—પૂર્વે દેવને અને દૈત્યને પૂરેપૂરાં સો વર્ષલગી યુદ્ધ થયું, તેમાં દૈત્યોનો અધિપતિ મહિષાસુર હતો, અને દેવોનો સ્વામી ઇન્દ્ર હતો. ૧ તેમાં મહાબળવાન દૈત્યોએ દેવની સેનાને હરાવી, અને સર્વ દેવોને જીતીને મહિષાસુર ઇન્દ્ર થયો. ૨ પછી પરાજય પામેલા દેવો પ્રભુપતિ બ્રહ્માને આગળ કરીને શિવ અને વિષ્ણુ જે સ્થળમાં હતા ત્યાં ગયા. ૩ અને તે બન્નેને પોતાનો પરાભવ થયો તે, તથા મહિષાસુરની વર્તણૂક, એ સર્વ વિસ્તારીને થયા પ્રમાણે દેવો કહેવા લાગ્યા. ૪ તે (મહિષાસુર) મૂર્ખ, ઇન્દ્ર, અગ્નિ, વાયુ, ચંદ્ર, યમ, વરુણ અને બીજા દેવોના અધિકારને પોતે ભાગવેછે. ૫ દુરાત્મા મહિષાસુરે સ્વર્ગમાંથી કાઢી મૂકેલા સર્વ દેવના સમૂહો પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યોની પેઠે રખડે છે. ૬ એ સર્વ તમને દૈત્ય લોકીનાં દુરાચરણ કહ્યાં, અને અમે તમારે શરણે આવ્યા છીએ, મોટે તેનો વધ કરવાની જીક્ષ્ણ શોધી કાઢો. ૭ આ પ્રમાણે દેવોનાં વચન સાંભળીને વાંકી ભૂકુટીયુક્ત મુખવાળા મધુસૂદન વિષ્ણુ તથા શિવ, બન્ને જણે કોપ કર્યો. ૮ પછી અતિશય ક્રોધથી પૂર્ણ થયેલા વિષ્ણુ, બ્રહ્મા તથા શંકરના મુખમાંથી મોટું તેજ નીકળ્યું; ૯ અને તેજ પ્રમાણે બીજા ઇન્દ્રાદિક દેવોના શરીરમાંથી પણ મોટું તેજ નીકળ્યું અને તે સર્વ એકત્ર થયું. ૧૦ જાણે પર્વત બળતો હોય, તે પ્રમાણે જેની જાવાળાઓવડેકરીને દિશાઓનાં અંતર વ્યાપ્ત થઈ ગયાંછે એવો મોટો તેજનો સમુદાય ત્યાં દૈત્યોની નજરે પડ્યો. ૧૧ પછી સર્વ દેવના શરીરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું તે અનુલ તેજ ત્યાં આગળ (કાલ્યાણતના આશ્રમમાં) એકઠું થયું, અને તેમાંથી, જેની ક્રાંતિથી ત્રણ લોક વ્યાપ્ત થઈ ગયા એવી એક સ્ત્રી ઉત્પન્ન થઈ ૧૨ શિવના તેજથી તેનું મુખ ઉત્પન્ન થયું, યમના તેજથી કેશ, અને વિષ્ણુના તેજથી બાહુ ઉત્પન્ન થયા ૧૩ ચંદ્રના તેજથી બે સ્તન, ઇન્દ્રના તેજથી મધ્ય ભાગ, વરુણના તેજથી જંઘાઉર અને પૃથ્વીના તેજથી

નિત્ય ઉત્પન્ન થયા. ૧૪ અક્ષાના તેજથી બન્ને પગ, સૂર્યના તેજથી તેની (પગની) આંગળીઓ, વસુઓના તેજથી હાથની આંગળીઓ, અને કુબેરના તેજથી નામિકા ઉત્પન્ન થઈ. ૧૫ તેના ઘાંત દક્ષાદિ પ્રજાપતિના તેજથી અને અગ્નિના તેજથી ત્રણ નેત્ર થયાં. ૧૬ બે મધ્યાઓના તેજથી ભ્રૂટીઓ, વાયુના તેજથી બન્ને કર્ણ, અને તેજ પ્રમાણે ખીજ દેવાના તેજના એકીભાવથી ભવાની ઉત્પન્ન થઈ. ૧૭ પછી સમસ્ત દેવાના તેજના સમૂહથી ઉત્પન્ન થયેલી તેને જોઈને મહિપાસુરે પીડેલા દેવો આનંદ પામ્યા. ૧૮ પોતાના શૂલમાંથી શૂલ કાઢીને શંકરે તેને આપ્યું; પોતાના ચક્રમાંથી ચક્ર જીકું કરીને કૃષ્ણે આપ્યું. ૧૯ વરુણે શંખ, અને અગ્નિએ તેને શક્તિ આપી; વાયુએ ધનુષ્ય તથા બાણથી ભરેલો ભાથો આપ્યો. ૨૦ સહસ્ર નેત્રવાળા દેવના રાજા ઇન્દ્રે વજ્રમાંથી જીકું કરીને વજ્ર આપ્યું તથા ઐરાવત હાથીયક્રી ઘાંટા આપી. ૨૧ યમરાજાએ પોતાના કાળદંડમાંથી દંડ, વરુણે પાશ, પ્રજાપતિએ રાક્ષસની માળા અને અક્ષાએ કમંડલુ આપ્યું. ૨૨ સૂર્યદેવે તમામ રોમહિદ્રમાં પોતાનાં કિરણ આપ્યાં, અને કાળે નિર્મળ હાલ તરવાર આપી. ૨૩ ક્ષીરસાગરે નિર્મળ હાર, નિત્ય પ્રત્યે નૂતન યાય એવાં બે વસ્ત્ર, દિવ્ય એવો માથાનો મણિ, બે કુંડલ, તથા વાળીઓ આપી. ૨૪ તેમજ એક ઉજ્જવળ અર્ધચંદ્ર, સર્વ બાહુઓમાં બાજુબંધ, ચોખ્ખાં ઝાંઝર, તથા અતિ ઉત્તમ કંકનું આભૂણ આપ્યું. ૨૫ વળી બધી આંગળીઓએ રત્નજડિત વીંટીઓ આપી વિશ્વકર્માએ તેને એક અલંકાર તીક્ષ્ણ પ્રસી આપી. ૨૬ તથા અનેક જાતનાં અસ્ત્ર તથા અભેદ્ય કવચ આપ્યું. સમુદ્રે તેને કરમાય નહીં એવો કમળનો હાર માથે તથા ખીજો લદ્દપ ઉપર પેહેરાવ્યો, તથા એક ઘણું રૂપાણું કમળ આપ્યું. હિમાચળે તેને સિંહનું વાહન તથા નાનાપ્રકારનાં રત્ન આપ્યાં; ૨૭-૨૮ કુબેરે સુરા ભરીને મધપાન કરવાનું પાત્ર આપ્યું તથા જો આ પૃથ્વીને ધારણ કરી રહ્યા છે એવા સર્વ નાગના સ્વામી શિવે મહામણિઓવડેકરીને અલંકૃત રૂઢિ એવો એક નાગહાર આપ્યો. ખીજ દેવોએ પણ અલંકાર તથા આયુધ આપીને કુર્ક સન્માન કરેલી દેવીએ વારંવાર મોટું હાસ્ય કરીને ભારે ગર્જના કરી; એવી કે તેના અતિ મોટા ભયાનક શબ્દથી આપ્યું આકાશ ભરાઈને કુર્ક બાસ થઈ ગયું; અને તેનો મોટો પડધા પડ્યો, તેથી

સર્વ લોકો ક્ષેત્ર પામ્યા, અમુદ્રો કંપી ઉઠ્યા, કુરુ પૃથ્વી ચલાયમાન થઈ, અને બધા પર્વતો હાલી ઉઠ્યા. તથા તે સિંહ ઉપર સ્વારી કરનારી દેવીને 'જય, જય.' એ પ્રકારે દેવો આનંદથી કહેવા લાગ્યા. કુરુ તથા ભક્તિવડે નમ્ર અંતઃકરણવાળા મુનિઓ એની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. તે વખતે દેવો સમસ્ત ત્રણ લોકને ક્ષેત્ર પામેલા જોઈને કુરુ પોતાની તમામ સેનાઓને યુદ્ધ કરવાને માટે તૈયાર કરીને હથિયાર ઉગ્રામીને ઉઠ્યા. 'હારે, એ શું છે?' એમ ક્રોધથી બોલીને મહિષાસુર કુરુ પોતાના તમામ અસુરોને લેઈને જે તરફથી શબ્દ આવ્યો હતો તે તરફ દોડ્યો, તો જેની કાંતિવડે ત્રણલોક વ્યાપ્ત થઈ ગયા છે, એવી દેવીને જોઈ. કુરુ જેના પગ મૂકવાવડેકરીને પૃથ્વી નમી ગઈ છે, જેના મુકુટવડેકરીને આકાશ ઉઘરડાઈ ગયું છે, અને જેના ધનુષ્યની પલ્લછના ટંકારવડેકરીને આખું પાતાળ ડોલમડોલ થઈ ગયું છે, કુરુ તેમ પોતાના હજાર હાથવડેકરીને જે દિશાઓમાં વ્યાપીને રહી છે, એવી દેવીને તેણે ઢાકી. પછી તે દેવીની સાથે દેવોનું યુદ્ધ ચાલુ થયું, કુરુ જે યુદ્ધમાં ધણેપ્રકારે છોડેલાં શસ્ત્ર તથા અસ્ત્રવડેકરીને દિશાઓનાં અંતર પ્રકાશિત થઈ ગયાં છે. મહિષાસુરના સેનાપતિ ચિત્રુર નામે મોટા દૈત્યે કુરુ યુદ્ધ કરવા માંડ્યું. ચતુર્ગિણી સેના લેઈને ચામર નામે અસુર ખીજાઓ સહિત આવ્યો. સાઠ હજાર રથ લેઈને હિંદ્ર નામે મહાદૈત્ય લડવા લાગ્યો. કુરુ એક કોઠિ રથ લેઈને મહાહુનુ, તથા પચ્ચાસ લાખ રથ લેઈને અસિલોમા નામે મોટા અસુર યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. કુરુ બાળકલ નામે દૈત્યે સાઠ લાખ રથ લેઈને રણમાં સંગ્રામ મચાવ્યો; તથા અનેક સહસ્ત્ર હાથીઘોડા લેઈને કુરુ કોઠિ રથથી વિંટાયલો તે એ સંગ્રામમાં યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. બિડાલ નામે દૈત્યે પાંચ અબ્જ રથોએ સહિત તે યુદ્ધમાં લડવા માંડ્યું. ખીજ પણ રથ, હાથી, તથા ઘોડાથી વીંટાયલા હજારો કુરુ મોટા અસુરો તે સંગ્રામમાં દેવીનીસાથે લડવા લાગ્યા. તે યુદ્ધમાં કોઠિકોઠિ સહસ્ત્ર રથ, હાથીઓ, કુરુ અને ઘોડાઓથી મહિષાસુર વીંટાયલો હતો. કેટલાક દૈત્ય તોમર, ભિંદિપાલ, શક્તિ, તથા મુમલ નામે આયુધો લેઈને તથા કેટલાક ખર્જ, ધરસી, તથા પદ્મિશ નામે આયુધ લેઈને સંગ્રામમાં દેવોની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. કેટલાકે શક્તિઓ ફેંકવા માંડી, અને ખીજ કેટલાકે પાથ નામે આયુધ નાખવા માંડ્યાં. કુરુ-કુરુ તેઓ દેવીને તરવારના ધાએકરીને મા-

રવાનેા ઉદ્દોગ કરવા લાગ્યા. પછી પોતાના શસ્ત્ર અને અસ્ત્રનેા વરસાદ વરસાવતી દેવી ચંડિકાએ પણ તેમનાં શસ્ત્રાસ્ત્રને રમતની પેઠે કાપી નાખ્યાં. દેવ અને ઋષિઓએ સ્તવન કરેલી તથા શ્રમરહિત છે મુખ જેનું એવી મમર્ય દેવીએ ધૂલ્લ-ધૂલ્લ દેત્રોના દેહ ઉપર શસ્ત્ર અને અસ્ત્ર મૂકવા માંડ્યાં. દેવીનું વાહન જે સિંહ તેણે પણ ક્રોધયુક્ત થઇ પોતાની કેશવાળી ખંખેરીને ધૂલ્લ વનમાં જેમ અગ્નિ ધરવા માંડે તેમ દેત્રોના સૈન્યમાં ધરવા માંડ્યું. યુદ્ધ કરતી અંબિકા દેવીએ જે નિઃશ્વાસ મૂકવા માંડ્યા, ધૂલ્લ તેમાંથી સેંકડો અને હજારો ગણુ ઉત્પન્ન થયા; અને દેવીની શક્તિવડે વૃદ્ધિ પામેલા તે દેવસમૂહને નાશ કરતા, ધરસી, ભિંદિપાળ, (ગોશ્વર) તરવાર, પદ્ધિશ આદિક આયુધો લેઇને યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. કેટલાક ગણુ શંખ તથા પટલ નામે વાદ્ય વગાડવા લાગ્યા. ધૂલ્લ-ધૂલ્લ તે યુદ્ધરૂપી મહોત્સવમાં કેટલાક મૃદંગ વગાડવા લાગ્યા. પછી દેવીએ ત્રિશૂળ, ગદા, અને શક્તિનેા વરસાદ વરસાવીને, તથા ખર્જી આદિક હથિઆરોવતી, સેંકડો મોટા દેત્રોને મારી નાખ્યા. કેટલાકને ધંટાના નાદથી મોહ પમાડીને પાડી દીધા. ધૂલ્લ-ધૂલ્લ કેટલાક દેત્રોને પાશવતી ખાંધીને પૃથ્વી ઉપર ખેંચવા માંડ્યા. ખીજા કેટલાકના તીક્ષ્ણ એવા ખર્જના ઝપાટાથી એ ભાગ કરી નાખ્યા. ધૂલ્લ ગદાએ કરીને હણેલા કેટલાક પૃથ્વી ઉપર પડીને સૂતા. મુસલની ચોટ સજ્જડ લાગવાથી કેટલાક સોહી ઓકવા લાગ્યા. ધૂલ્લ કેટલાકને શૂલવતી છાતી શાડી નાખી જમીન ઉપર પાડ્યા. કેટલાકને રણભૂમિમાં ખાણના સમુદાયથી (શાહુડી જેવા) સર્પ જંગોએ વ્યાપ્ત કરી નાખ્યા. ધૂલ્લ સેનામાં આગળ ચાલનારા દેત્રોએ પણ પ્રાણ છોડ્યા, કેટલાકના ખાલુઓ અને કેટલાકનાં ગળાં કપાઇ ગયાં. ધૂલ્લ કેટલાકનાં માથાં પડી ગયાં, કેટલાકને વચમાંથી કાપી નાખ્યા, અને ખીજા કેટલાક મોટા દેત્રોની જાંધો કપાઇને તે પૃથ્વી ઉપર પડ્યા. ધૂલ્લ કેટલાકના દેવીએ એ ભાગ કરવાથી એક ખાલુ, એક નેત્ર, અને એક પગવાળા થઇ રહ્યા. કેટલાકનાં માથાં કાપી નાખ્યાં, તથાપિ પટેલા પાછા ઉભા થયા. ધૂલ્લ ઉત્તમ આયુધ જેમણે ઝાલેલાં છે એવાં માથાવિનાનાં ધડ દેવીનીસાથે લડવા લાગ્યાં. માથાં જેમનાં કપાઇ ગયાં છે તથા હાથમાં ખર્જી, શક્તિ, અને ઋષિ (ડાંગ) નામે આયુધ ઝાલેલાં છે, એવાં કેટલાંક ધડ તુરી નામે વાજના અવાજમાં નિમગ્ન થયેલાં હોઇને સંગ્રામમાં નાચવા લાગ્યાં.

કેટલાક મોટા દેવો 'ભાભી રહે, ભાભી રહે,' એમ દેવી પ્રત્યે બોલતા હતા. ૬૩-૬૩ બ્યાં આગળ તે ભારે સંગ્રામ થયો હતો ત્યાં પડેલા રથ, હાથી, ઘોડા, અને દેવોથી પૃથ્વી ઉપર ચાલવાની જગો રહી નહોતી. ૬૪ તત્કાળ ત્યાં આગળ અસુરની સેનાના હાથી, ઘોડા, અને દેવોની વચ્ચેમાં રૂધિરના આશ્રવાળી મોટી નદીઓ વહેવા લાગી. ૬૫ અગ્નિ જેમ તૃણકાષ્ટના મોટા ઢગલાને ક્ષણમાં બાળી નાખે છે, તેમ એ અસુરના મોટા સૈન્યને જોત-જોતાંમાં અંબિકાએ નાશ કર્યું. ૬૬ કંપાવી છે કેશવાળી જણે એવા તે સિંહ પણ મોટી ગર્જના કરીને દેવશત્રુઓના શરીરમાંથી પ્રાણનેજ બાળે શાધી કાઢવા લાગ્યો છે. ૬૭ તે સંગ્રામમાં દેવીના ગણોએ પણ અસુરોની સાથે એવું યુદ્ધ કર્યું કે જેથી તેમના પર આકાશમાં દેવોએ પ્રસન્ન થઈને પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી. ૬૮

॥ દેવ્યાગણશ્ચ તૈસ્તત્ર રુતં યુદ્ધં તથાસુરૈઃ ॥

॥ યથૈષાં તુતુષુ દેવા પુષ્પવૃષ્ટિમુચો દિવિ ॥ ૬૮ ॥

इतिश्री पु०प्रकाशे मा०पुराणे सार्वर्णिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये. म-
हिषासुरसैन्यवधो नाम गु०भाषायां ८२ अध्यायः ॥ २ ॥

ऋषिरु० ॥ निहन्यमानं तत्सैन्यमवलोक्य महासुरः ॥

॥ सेनानी श्विक्षुरः कोपाद्ययौ योद्धुमयांत्रिकां ॥ १ ॥

ઋષિ કહે છે, -મહિષાસુરનો સેનાપતિ ચિક્ષુર નામે મોટો અસુર પોતાનું સૈન્ય હણાવું જોઈને દોષ કરી અંબિકાની સાથે યુદ્ધ કરવાને આવ્યો. ૧ જેમ મેર પર્વતના શિખર ઉપર મેઘ જળની વૃષ્ટિ કરવા માંડે છે, તેમ તે દેવો સંગ્રામમાં દેવીના ઉપર આણુનો વરસાદ વરસાવી મૂક્યો. ૨ પછી દેવીએ તેના આણુના સમૂહને રમતની પેઠે કાપી નાખીને તેના ઘોડાને તથા ઘોડાઓના હાકનારાને આણોએકરીને હણ્યા. ૩ તત્કાળ તેનું ધનુષ્ય અને અતિ ઊંચો ધ્વજને પણ કાપી નાખ્યાં. તેમ કપાયું છે ધનુષ્ય જેનું એવા તે દૈત્યના દહને આણોએકરીને વીંધ્યો. ૪ ધનુષ્ય જેનું કપાઈ ગયું, ઘોડા અને સારથી મરાયા, તથા રથ વિનાનો થઈ ગયેલો તે દૈત્ય ઢાલ-તરવાર લેઈને દેવીની સામે દોડ્યો, ૫ અને તે અતિશય વેગવાળા

દેત્યે તીક્ષ્ણ ધારવાળા અર્ધવતી સિંહને માથામાં પ્રહાર કરીને દેવીને પણ
ડાખા હાથપર ઝપાટો માર્યો. ૬૭ હે રાજપુત્ર, હાથમાં લાગતાંજ તે અર્ધ
તૂટી ગયો, ત્યારે ક્રોધથી રાતાનેત્રવાળાએ તેણે શૂળ લીધું. ૬૮ અને તેજ-
વહેકરીને જનવલ્લભાન સૂર્યનું બિંબ જેમ આકાશમાંથી ફેંકે તેમ ભદ્ર-
કાળીના ઉપર તે ફેંક્યું. ૬૯ આવતા શૂળને જોઇને દેવીએ પણ પોતાનું
શૂળ ફેંક્યું; તેણે દેવતા આવતા શૂળના અને તે દેવતા પણ સેંકડો કટકા
કરી નાખ્યા. ૭૦ મહાબળવાન મહિષાસુરનો સેનાપતિ મરાયો એટલે આમર
નામે દેવ હાથીપર બેસીને આવ્યો. ૭૧ તેણે પણ દેવીના ઉપર શક્તિ મૂકી;
દેવીએ તેને હાંકારાતી સાથે હણીને નિસ્તેજ કરી પૃથ્વીપર પાડી નાખી. ૭૨
શક્તિ પડતાં ભાગી ગઇ તે જોઇને ક્રોધપ્રકટ થયેલા આમરે શૂળ ફેંક્યું,
તેને પણ બાણોએ કરીને દેવીએ કાપી નાખ્યું. ૭૩ પછી સિંહ છલંગ મારી-
ને તેના હાથીના કુંભસ્થળની મધ્યે જઇ ખેડો, અને તેણે દેવતા સાથે
ભારે બાહુ યુદ્ધ કરવા માંડ્યું. ૭૪ યુદ્ધ કરતા કરતા તે બન્ને જાણુ તે હા-
થીપરથી પૃથ્વીપર પડ્યા. અને ત્યાં પણ અતિ દારૂણ પ્રહાર એકબીજાને
કરીને ખૂબ ખીજવાઇને યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. ૭૫ પછી અપળતાથી આકાશ-
માં ફૂદી પાછા પડીને તે સિંહ પંજાના એક ઝપાટાએકરીને આમરાસુરનું
માથું જૂડું કરી નાખ્યું. ૭૬ યુદ્ધમાં ઉદય નામે દેવને દેવીએ પથરા તથા
વૃક્ષોએ કરીને પૂરે કર્યો. દંત તથા મુષ્ટિતલના પ્રહારે કરીને કરાલને
રોળો નાખ્યો. ૭૭ ક્રોધપામેલી દેવીએ ગદા મારીને ઉદ્ધતનો ચૂરો કરી
નાખ્યો, ભિંદિપાલ નામે આયુધકરીને બાજકલને, અને બાણોએ કરીને
તામ્ર તથા અંધકને માર્યા. ૭૮ ઉગ્રાસ્થ, ઉગ્રવીર્ય, અને મહાહનુ નામે
દેત્યોને ત્રણનેત્રવાળી પરમેશ્વરીએ ત્રિશૂલવતી હણ્યા. ૭૯ બિડાલના
ધડ ઉપરથી તરવારેકરી માથું પાડી નાખ્યું; દુર્ધર અને દુર્મુખ, એ
બન્ને જાણુને બાણોએકરીને પમરાજને ઘેર મોકલાવો દીધા. ૮૦ એવીરીતે
પોતાનું સૈન્ય ક્ષય પામી ગયું જોઇ મહિષાસુરે પાડાનું ૩૫ લેઇને દેવીના
ગણોને ખીછીવરાવવા માંડ્યા. ૮૧ કેટલાકને માથું મારીને, કેટલાકને લાતો
મારીને, કેટલાકને પૂંછડાના ઝપાટાથી, કેટલાકને શીંગડાંવતી ચીરી ના-
ખીને ૮૨ કેટલાકને દોડવાના વેગથી, કેટલાકને શબ્દથી અને ભમવાથી,
તથા કેટલાકને આસોઝવાસના પવનેકરીને પૃથ્વી ઉપર પાડી નાખ્યા. ૮૩ દેવી-

ગણના સમૂહને પાડીને તે દૈત્ય મહાદેવીના સિંહને હણવાને દાડયો; તે વખતે અંબિકાએ કોપ કર્યો. ૩૩૩ પરીઆવતી પૃથ્વીનું પૃષ્ઠ જણે ઝાઢી નાખ્યું છે એવો મહાવીર્યવાન તે દૈત્ય પણ કોપેકરીને ઊંચા પર્વત ઉઘેડીને નાખવા લાગ્યો તથા ગર્જના કરવા લાગ્યો. ૩૩૪ તેના વેગેકરીને ભમવાયકી પૃથ્વી ઝાઢાઇને ધસી પડવા લાગી, અને પૂછડાવતી હણેલો સમુદ્ર ચારેપાસેથી ડૂબાડવા લાગ્યો. ૩૩૫ હાલેલાં શીંગડાંથી ભેદ પામેલા મેઘના કકડા કકડા થઇ ગયા. અને તેના શ્વાસના વાયુએ કરીને ફેંકાયલા સેંકડો પર્વતો આકાશમાંથી પડવા લાગ્યા. ૩૩૬ એ પ્રકારે ક્રોધે કરીને આશ્રાય-લા મોટા દૈત્યને આવતો જોઇને તેનો વધ કરવાને તે સમયે અંકિકાએ કોપ કર્યો. ૩૩૭ તેણીએ દૈત્યના ઉપર પાથ નાખીને તેને બાધ્યો, સારે આ ભારે સંત્રામમાં બંધાયલા તે મહિપાસુરે પાડાનું ૩૫ પડકું મેલ્યું, ૩૩૮ અને પછી તલ્કાળ સિંહ થયો. જેવે અંબિકા તેનું માથું કાપવા જાય છે કે હાથમાં ખડ્ગ ઝાલેલું એવો પુરુષ દેવીની નજરે પડ્યો. ૩૩૯ એટલે તરતજ બાણોએકરીને ઢાલ તરવાર સહિત તે પુરુષને દેવીએ કાપી નાખ્યો, સારે તે મોટા હાથી બની ગયો, ૩૪૦ અને શુંડવડેકરીને દેવીના મોટા સિંહને એંચવા અને ગર્જના કરવા લાગ્યો. એ રીતે એંચતા તે હાથીની શુંડ દેવીએ તલવારથી કાપી નાખી. ૩૪૧ એટલે પાછો તે મોટા અસુર પાડાનો દહ ધારણ કરીને પેહેલાંની પોંડે સ્થાવર જંગમ લણ લોકને ગભરાવવા લાગ્યો. ૩૪૨ પછી ક્રોધ પામેલી જગતની માતા અંકિકાએ ઉત્તમ એવું મઘપાન કસ્યું, અને રાતાં થયાં છે નેત્ર જેનાં એવી વારંવાર હસવા લાગી. ૩૪૩ બળ અને પરાક્રમના મદેકરી ઉદ્ધત એવો તે દૈત્ય પણ ગર્જના કરવા લાગ્યો, અને શીંગડાંવતી દેવીનાબણી પર્વતોને ફેંકવા લાગ્યો. ૩૪૪ તેણે ફેંકેલા પથ્થરોને બાણના સમુદાયથી ચુરે કરીનાખતી દેવીએ તેને મદેકરીને કંપિત તથા કોર વાણીએ બાળ અક્ષરે કરીને કહ્યું. ૩૪૫ દેવી કહેછે,—હે મૂઢ જ્યાં લગી હું મઘપાન કરી લેજી ત્યાં લગી એક ક્ષણવાર તું ગર્જના કરી લે: પછી હું તને મારીશ એટલે આજ જગોએ સત્વર દેવતાઓ ગર્જના કરશે. ૩૪૬ ઋષિ કહેછે,—એમ કહીને તે દેવી ત્યાંથી કૂદીને તે મોટા અસુર ઉપર ચઢી બેઠી. અને પગવતી તેનું ગળું દબાવીને બરછીથી તેને મારવા માંડ્યો. ૩૪૭ પછી તે દેવીએ પગતળે દબાવેલો તે

પોતાના મુખમાંથી મહાબળેકરીને અરધાજ આહાર નીકળ્યો કે દેવીએ તેને અટકાવી ગાળ્યો. ૩૬ અરધાજ નીકળેલા અને યુદ્ધ કરતા તે મહાન્ દે-
લનું માથું મોટા અગ્નેકરીને કાપીને દેવીએ તેને (પૃથ્વીઉપર) પાડ્યો. ૩૭
એટલે આખા દેલના સૈન્યમાં હાહાકાર વરતાયો અને તે નાકું; તથા સર્વે
દેવતાએના સમૂહો પરમ આનંદ પામ્યા. ૪૦ પછી દિવ્ય એવા મહર્ષિઓ-
એ સહિત દેવતાઓ દેવીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા; ગંધર્વના સ્વામીઓ ગાવા
લાગ્યા; અને અપ્સરાના સમૂહો નૃત્ય કરવા લાગ્યા. ૪૧

॥ તૃષ્ટુસ્તાં સુરા દેવીં સહદિવ્યૈર્મહાર્ષિભિઃ ॥

॥ જગુર્ગંધર્વપતયો નનૃતુશ્વાપ્સરોગણાઃ ॥ ૪૧ ॥

इतिश्री पु०प्रकाशे मा० पुराणे सावर्णिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये म-
हिषासुरवधो नाम गु० भाषायां ८३ अध्यायः ॥ ३. ॥

ऋषिरुवाच ॥ शक्रादयः सुरगणा निहतेऽतिवीर्ये ॥

॥ तस्मिन्दुरात्मनि सुरारिबले च देव्या ॥

॥ तां तृष्टुः प्रणतिनम्रशिरोधरांसा ॥

॥ वाग्भिः प्रहर्षपुલकोद्गमचारुदेहाः ॥ ૧ ॥

ઋષિ કહેછે,—મહા વીર્યવાન દુરાત્મા તે મહિષાસુર અને દેવના શત્રુ
દેત્યોનું સૈન્ય દેવીએ હણ્યું, ત્યારે અત્યાનંદવડે શરીરનાં રૂપાં ઉભાં થ-
વાથી સુંદર છે દેહ જેમના તથા નમસ્કાર કરવાવડેકરીને નીચા થયા છે
શિરને ધાગણ કરનારા ખભા જેમના એવા ધંદ્રાદિ દેવગણો તે દેવીનું વા-
ણીવડે સ્તવન કરવા લાગ્યા. ૧ સમગ્ર દેવના ગણોની શક્તિના સમૂદાયરૂપ
જેની મૂર્તિ છે, એવી જે દેવીએ આ જગત્ પોતાની શક્તિવડેકરીને વિ-
સ્તાર પમાડ્યું છે, તે, તમામ દેવ અને મોટા ઋષિઓએ પૂજવા યોગ્ય
અબ્ધિકાને અમે ભક્તિએ કરીને નમસ્કાર કરીએ છીએ; તે અમારાં રૂંડાં
વાનાં કરો. ૨ જેનું અતુલ સામર્થ્ય તથા પ્રભાવ કહેવાને ભગવાન વિષ્ણુ,
શેષ, બ્રહ્મા, કે શિવ પણ પરિપૂર્ણ નથી, તે અંકિકા આખા વિશ્વનું પા-
લન કરવાની અને દેત્યોથી થતો ભય નાશ કરવાની બુદ્ધિ કરો. ૩ પુણ્યવાન

પુરષોના ધરમાં જે પોતે લક્ષ્મીરૂપ છે, પાપી પુરષોના ધરમાં જે અલ-
ક્ષ્મી (દારિદ્ર્ય) રૂપ છે, જ્ઞાનવાન પુરષોના હૃદયમાં જે યુદ્ધિ રૂપ છે, જે
સત્પુરષોની શ્રદ્ધા અને કૃપાવાન પુરુષયત્રી જન્મેલાની લલ્લત રૂપ છે, એવી
તને અમે પ્રણામ કરીએ છીએ; હે દેવિ, જગતનું પાલન કર. ૪ તે તારા
અચિંત્ય રૂપનું અને અસુરોનો ક્ષય કરનારા અત્યંત પરાક્રમનું, તેમજ
હે દેવિ, સંગ્રામમાં તારાં આશ્ચર્યકારક ચરિત્રોનું સર્વે દેવ તથા દૈત્યોના સ-
મુદાયમાં અમે શું વર્ણન કરીએ! ૫ તું સમસ્ત જગતની કારણભૂત અને
ત્રણ ગુણુકૃત છે તથાપિ દોષોનેલીધે શિવ વિષ્ણુઆદિક તને જાણી શકતા
નથી, એવી તું અપાર છે; તું સર્વનું અધિષ્ઠાન છે; આ બધું જગત્ તારું
અંશભૂત છે; તું સર્વોપર અને અવ્યાકૃત (એટલે વાણીએ કરી ન કહેવાય
એવી) આદ્ય પ્રકૃતિ છે. ૬ હે દેવિ, જેનું ઉચ્ચારણ કરવાવડે સમસ્ત દેવ-
ગણ સર્વ યજ્ઞોમાં તૃપ્તિ પામેછે, એવી તું સ્વાહા છે. તું પિતૃગણને તૃપ્તિ
કરવાનું કારણ છે, માટે લોકો તને સ્વધા કહેછે. ૭ હે દેવિ, તું ચિંતન ન
કરીશકાય એવી * મહાવ્રતરૂપે અને મોક્ષનું કારણ છે; સમય દોષ જે-
મના નાશ પામ્યા છે તથા રૂડે પ્રકારે ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખીને ઉત્તમ
તત્ત્વ જેમણે પ્રાપ્ત કર્યું છે, એવા મોક્ષની વાંછનાવાળા મુનિઓ જેનો
અભ્યાસ કરેછે, એવી પરમ ભગવતી તું તે વિધારૂપ છે. ૮ તું શબ્દરૂપ
દેવી અત્યંત નિર્મળ ક્રતુવેદ અને યજુર્વેદનો તથા ઉદ્ગીથ નામે ગાન વિ-
શ્વપનાં રમણિક પદોના પાઠવાળા સામવેદનો, ભંડાર છે. હે દેવિ, તું વેદ-
ત્રયીરૂપ ભગવતી છે; પ્રાણીઓના જીવનને અર્થે તું તેમની જીવિકાવૃત્તિ છે;
અને સર્વ જગતની પરમ પીડાને હણનારી છે. ૯ સમય શાસ્ત્રોનો સાર
જેણે જાણેલો છે એવી હે દેવિ, તું મેધારૂપ છે; દુર્ગમ એવા સંસારસાગ-
રને તરવાની નૌકારૂપ તું સંગરહિત દુર્ગાદેવી છે; કેટલના શત્રુ વિષ્ણુના
હૃદયને વિષેજ જેણે એક વાસ કર્યો છે એવી લક્ષ્મીરૂપ તું છે; સંદ્રશ્યપર
શિવનેવિષે જેણે સ્થાન કર્યું છે એવી ગૌરીરૂપ પણ તું જ છે. ૧૦ સંદ્રના
પૂર્ણ બિંબ સરખું, નિર્મળ તથા કાંઈક હસતું, અને ઉત્તમ સુવર્ણની કાંતિ
સરખું રૂપાળું મુખ જોઈને, પણ ક્રોધયુક્ત મહિષાસુરે વગર વિચારે જે

* અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ એ જાતે દેશ કાળમાં બાધ ન
પામી શકે એવાં 'મહાવ્રત' પાતંજલમાં કહેલાં છે.

પ્રહાર કર્યો, તે મહા આશ્ચર્યકારક છે ! ૧૩૩ હે દેવિ, ક્રોધ પામેલું; ભયાનક ભરત મહાવેલી એવું, ઉગતા ચંદ્રના સરખી રક્ત કાંતિવાળું મુખ જોઇને તત્કાળ મહિષાસુરના પ્રાણ ગયા નહિ, એપણ અત્યંત આશ્ચર્ય છે ! કેમકે ક્રોધે ભરાયલા કાળને જોઇને કોણ જીવી શકે !! ૧૩૪ હે દેવિ, તું પ્રસન્ન થા; અતિ ઉત્તમ તું જ્યારે ક્રોધયુક્ત થાય છે ત્યારે સંસારના અભ્યુદયને અર્થે શત્રુઓનાં કુળનો તત્કાળ નાશ કરેછે, એ વાત મારા જાણવામાં છે. હમણાજ આ મહિષાસુરની પુષ્કળ સેનાનો તમે નાશ કર્યો છે ! ૧૩૫ * અભ્યુદય કરનારી દેવી તું જેમનાપર સદૈવ પ્રસન્ન છે, તેજ પુરૂષો દેશમાં માનવતા થાયછે, તેમનેજ ધન મળેછે, તેઓજ કાર્તિવાળા થાય છે, તેમનો ધર્માદિ પુરૂષાર્થ વર્ગ શિથિલ પડતો નથી, સ્ત્રી, પુત્ર અને સેવકોનું પોષણ કરનારા તેજ ધન્ય કહેવાય છે ! ૧૩૬ હે દેવિ, પુણ્યશાળી પુરૂષ તમામ ધર્મકાર્ય નિલનિલ પ્રત્યે હમેશા અતિ આદરથી કરે છે; અને પછી તે તમારી કૃપાયથી સ્વર્ગલોકમાં જાય છે, તેથી હે દેવિ, નિશ્ચય ત્રણ લોકમાં પણ તું જ જળ આપનારી છે. ૧૩૭ સંકટમાં તારું સ્મરણ કર્યું હોય તો તું તમામ પ્રાણીઓનાં ભય હરી લેછે; સંકટાદિ રહિત કાળમાં તારું સ્મરણ કરવાથી અતિશય ઉત્તમ ખુદ્ધિ તું આપેછે; દરિદ્રતાનું દુઃખ અને ભયને હરણ કરનારી તથા સર્વ લોકને ઉપકાર કરવામાં સદૈવ કોમળ અતઃકરણવાળી તારા વિના બીજ કોણ છે ? ૧૩૮ એ દૈત્યોને હણવાવડેકરીને જગતને સુખ ઉપજેછે; તેમજ તેઓ નરક પામવાને અર્થે ઘણાક કાળલગી પાપ ભલે કર્યા કરે; પણ 'સંગ્રામમાં મૃત્યુ પામીને તેઓ સ્વર્ગમાં જન્મ્યા' એમ ધારીને હે દેવિ, નિશ્ચય તું શત્રુઓનો વધ કરેછે. ૧૩૯ બધાય દૈત્યોને દૃષ્ટિમાત્રથીજ તું શું બાળીને ભસ્મ કરે એમ નથી કે શત્રુઓના ઉપર તારે શસ્ત્ર વાપરવું પડે છે ! પરંતુ દુસ્ત્રમ છતાં પણ મારા શસ્ત્રથી પવિત્ર થઇને શુભ લોકને ભલે પામતા; એવી અતિ કઠણમય ખુદ્ધિ તેમના ઉપર પણ તને થાયછે. ૧૪૦ ભય લાગે એવા તરવારની કાંતિના ઝળકારા, તથા ખરછીની અણીના તેજનો જથ્થો જોઇને દૈત્ય લોકોની આંખો નાશ ન પામી ગઇ, તેનું કારણ એકે ક્રીરણવાળા ચંદ્રના ખડકને યોગ્ય એવું તારું મુખ તેમના દીકામાં આવતું હતું, તેથી તેમના નેત્રમાં શીતળતા રહેતી

* હતી. રૂઠ્ઠ દુરાચારીઓના દુરાચરણનો નાશ કરનાર તાર આચરણ છે, જેની સમાનતા કોઈપણ કરી શકે નહિ એવું અવિચિન્ત્ય આ તાર રૂપ છે, તેમજ હરણ કસ્યાં છે દેવનાં પરાક્રમ જેમણે એવા દૈત્યોને નાશ કરનાર તાર બળ છે, એમ છતાં પણ તે જે તેમનો શસ્ત્ર કરીને વધ કર્યો તે તેમના પાપની શાંતિને અર્થ; એ પ્રકારે દુસ્ત્રનો ઉપર પણ તે દયાળુ બતાવી આપી છે ! રૂઠ્ઠ આ તારા પરાક્રમને અમે શાની ઉપમા આપીએ ? અને શત્રુને ભય ઉપભવનાર છતાં મનોહર રૂપ પણ ખીજે ક્યાંથી મળે ! હે વરદાન આપનારી દેવિ, સંગ્રામમાં કોરતા છતાં અંતઃકરણમાં કૃપા તો અમે ત્રણ લોકમાં તારેવિષેજ દીઠી. રૂઠ્ઠ શત્રુઓનો નાશ કરવાવડેકરીને આ ત્રણલોકનું તે રક્ષણ કસ્યું છે; અને તે શત્રુઓના સમુદાયને પણ સંગ્રામના માથાપર હણીને સ્વર્ગમાં મોકલ્યા; તેમજ મદોન્મત દૈત્યોથી ઉત્પન્ન થયેલું અમારું ભય પણ દૂર કસ્યું. હે દેવિ, તને નમસ્કાર છે. રૂઠ્ઠ હે દેવિ, શૂલવડેકરીને અમારું રક્ષણ કર; હે અંબિકે, ખડ્ગે કરીને અમાને રક્ષ; ઘંટાના શબ્દેકરીને તથા ધનુષ્યની પણછના ટંકારેકરીને અમારું રક્ષણ કર. રૂઠ્ઠ હે ચંડિકે, પૂર્વ, પશ્ચિમ, તથા દક્ષિણમાં અમારું રક્ષણ કર; હે ઈશ્વરિ, પોતાના ભાલાને ફરવીને ઉત્તરમાં અમારું રક્ષણ કર. રૂઠ્ઠ જે જે તારાં સુંદર રૂપ તથા અલંકાર બપાનક રૂપ ત્રણ લોકમાં પ્રેરે છે, તે રૂપોએ કરીને અમારું તથા આ પૃથ્વીનું રક્ષણ કર. રૂઠ્ઠ હે અંબિકે, ખડ્ગ, શૂળ, ગદા, આદિક જે તારાં હથિયાર છે તથા જેને તું હાથની આંગળીઓએ કરીને ઝાલેછે, તેવડેકરીને સર્વતરથી અમારું રક્ષણ કર. રૂઠ્ઠ ઋષિ કહે છે,—એ પ્રમાણે દેવતાઓએ સ્તવન કરેલી. નંદન વનમાં ઉપજેલાં દિવ્ય પુષ્પથી તથા ચંદનાદિક સુગંધિ લેપથી પૂજેલી, અને ભક્તિએકરી સર્વે દેવોએ દિવ્ય ધૂપવડે પૂજા કરેલી એવી જગતને ધારણ કરનારી, તથા પ્રસન્નતાએકરી સુંદર છે મુખ જેનું એવો તે દેવી પગે લાગેલા સર્વે દેવોને કહેવા લાગી. રૂઠ્ઠ-રૂઠ્ઠ દેવો કહેછે,—હે સર્વે દેવો, અમારી પાસેથી જે તમારું અભિલષિત હોય તે માગો. આ તમારા સ્તવનવડે રૂડપ્રકારે પૂજાયલી હું અતિ પ્રીતિથી તે તમને આપવા તત્પર છું. રૂઠ્ઠ દેવો બોલ્યા,—આ અમારા શત્રુ મહિષાસુર જે આપ ભગવતીએ હણ્યા. તેથી અમારું સર્વ કાર્ય

સંપન્ન થયું છે, કાંઈ ખાતી નથી. કુટુંબ હે મહેશ્વરિ, એમ છતાંપણુ જો તારે
અમને વરદાન આપવાની પ્રીતિ છે, તો જ્યારે જ્યારે અમે તારું સ્મરણ
કરીએ ત્યારે ત્યારે તું અમારી પરમ આપદાઓ નાશ કરજે. કુટુંબ હે
નિર્મળમુખિ, અને જે પુરુષ આ સ્તુતિપાઠે કરીને તારી સ્તુતિ કરે, તેને
તું અંબિકે, અમારે લીધે સર્વદા ધન દોલત અને વૈભવ આપજે તથા
દ્રવ્ય, સ્ત્રીઆદિક સંપત્તિનો વધારો કરનારી થજે. કુટુંબાઃ ક્રપિ કહેછે,—હે
રાજન્, એ પ્રકારે ધોતાને તથા જગતને અર્થે દેવોએ પ્રસન્ન કરેલી ભદ્ર-
કાલી દેવી ‘તથાસ્તુ’ કહીને અંતર્ધાન થઇ. કુટુંબ હે ભૂપતે, એ પ્રમાણે
જે રીતે દેવોના શરીરમાંથી ત્રણ લોકનું હિત ઇચ્છનારી દેવી પૂર્વે પ્રકટ
થઇ હતી, તે તને કહ્યું. કુટુંબ શરીને તે દેવોને ઉપકાર કરનારી દેવી દેતોનો
વધ કરવાને તથા લોકોનું રક્ષણ કરવાને માટે જે રીતે પાર્વતીના દેહયત્રી
હવન થઇ તે હું તને બરાબર કહું તે સાંભળ. કુટુંબ-કુટુંબ

॥ રક્ષણાય ચ લોકાનાં દેવાનામુપકારિણી ॥

॥ તચ્છૃણુષ્વ મયાઘ્યાતં યયાવત્કથયામિ તે ॥ ૩૬ ॥

इतिश्री पु०प्रकाशे मा०पुराणे स्रावर्णिकेमन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये महिषा-
सुरवधे शक्रादिसुरकृतदेवीस्तुतिर्नाम गु०भाषायां ८४ अध्यायः ॥(४)

ऋषिरुवाच ॥ पुरा शुंभनिशुंभाम्या मसुराम्यां शचीपतेः ॥

॥ त्रैलोक्यं यद्वभागाश्च इतामदबलाश्रयात् ॥ १ ॥

ક્રપિ કહેછે,—પૂર્વે * શુંભ અને * નિશુંભ નામે દેવોએ મદ અને
સેનાને જોરે કરીને ઇંદ્રની પાસેથી ત્રિલોક અને યમના ભાગ ખૂંચી લીધા
હતા. કુટુંબ તેમજ સૂર્યનો, ચંદ્રનો, કુબેરનો યમનો, અને વરુણનો અધિકાર
તેઓજ ભોગવતા હતા. કુટુંબ વાયુ દેવતાની ક્રદ્ધિને ભોગવતા થકા વન્દિ દે-
વતાનું કર્મ પણ તેઓજ કરતા હતા; અને દેવોને રાજ્યયત્રી બ્રહ્મ કરી
હરાવીને અંબેરી કાઢ્યા હતા કુટુંબ અધિકાર લેઇ લેઇને તે બે મહાઅસુરોએ
જેમને કાઠી મૂકેલા છે, એવા દેવો તે અપરાજિતા દેવીનું સ્મરણ કરવા

લાગ્યા, જે કે 'આપતિકાળમાં તમે મને સંભારશો તો હું તત્કાળ તમારી ત-
મામ આપદાઓ નાશ કરીશ' એવું તેણીએ આપણને વરદાન આપેલું છે. જે
એમ વિચાર કરીને સર્વે દેવો પછી હિમાચળ પર્વત પ્રત્યે જઈને ત્યાં વિ-
બળુમાયા દેવીની શ્રદ્ધાયુક્ત સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. જે દેવો બોલ્યા,—શિવરૂપ,
પ્રકૃતિરૂપ, અને કલ્યાણરૂપ દેવી જે શ્રદ્ધાદિકની પાણી દેવી છે તેને નિયમપૂર્વક
અમે નિરંતર પ્રણામ કરીએ છીએ. જે ૧ રૂદ્રરૂપ, ૨ નિત્યરૂપ, ગૌરીરૂપ
૩ ધાત્રીરૂપ, જ્યોત્સ્ના (ચાંદરણ) રૂપ, ચંદ્રરૂપ, અને સુખરૂપ દેવીને સ-
દૈવ નમસ્કાર છે જે કલ્યાણી, વૃદ્ધિ, અને ૪ સિદ્ધિરૂપ દેવીને નીચાવળી
નમસ્કાર કરીએ છીએ; ૫ નિર્ફલિતિ, રાજલક્ષ્મી, અને ભવાનીરૂપ દેવીને
નમસ્કાર. જે સંકટ રૂપ અને સંકટમાંથી પાર લેષ જનારી, સારરૂપ, સ-
ર્વની ઉત્પત્ત કરનારી, ખ્યાતિરૂપ, કૃષ્ણારૂપ, અને ધુન્નરૂપ દેવીને નિરં-
તર નમસ્કાર છે. જે (ભક્તને) અતિ મનોહારિ, તથા (અભક્તને) અતિ
બયાનક, જગતની સ્થિતિરૂપ અને ક્રિયારૂપ દેવીને નમસ્કાર. જે સર્વ
ભૂત મધ્યે જે દેવીને ૬ વિબળુમાયા કરીને કહે છે, તેને વારંવાર નમસ્કાર
છે. જે જે દેવી સર્વ ભૂતમધ્યે ચેતના કરીને કહેવાય છે તેને વારંવાર ન-
મસ્કાર. જે સર્વ ભૂત મધ્યે જે દેવી બુદ્ધિરૂપે કરીને રહેલી છે તેને વારં-
વાર નમસ્કાર છે. જે 'અને તેજ પ્રમાણે' જે દેવી સર્વ ભૂત મધ્યે નિદ્રા-
રૂપે કરીને, જે ક્ષુધારૂપે કરીને, જે છાયા રૂપે કરીને, જે શક્તિ રૂપે ક-
રીને, જે તૃષ્ણારૂપે કરીને, જે ૭ ક્ષાંતિરૂપે કરીને, જે જાતિરૂપે કરીને,
જે જલજા રૂપે કરીને, જે શાંતિ રૂપે કરીને, જે શ્રદ્ધા રૂપે કરીને, જે
કાંતિ રૂપે કરીને, જે લક્ષ્મીરૂપે કરીને, જે વૃત્તિરૂપે કરીને, જે સ્મૃતિ-
રૂપે કરીને, જે દયા રૂપે કરીને, જે તુષ્ટિ રૂપે કરીને, જે માતા રૂપે ક-

૧ સંહાર શક્તિરૂપ.
કરનારી.

૪ અણિમાદિક.

૨ કાળથી ભેદાય નહિ એવી.

૫ અલક્ષ્મી.

૩ પાપણ

સ્તુતિમાં દેવોએ ત્રણવાર ઉચ્ચાર્યું તેનો હેતુ એકે— સ્તુતિસમયે, વિષાદ, વિરમય, કે હર્ષ
પામતાં, કે પોતાની દીનતા જાણવાતાં એકત્રું એક વાક્ય કરી કરીને બોલી જવાય ત્યાં પ્રનર-
જિત હોય ત્રણાતો નથી. અથવા—કાચિક વાચિક માનસિક નમસ્કાર સૂચવવાને ત્રણ વારત્રું
બિચારણું છે. અથવા જેની દેવો સ્તુતિ કરે છે તે વિબળુમાયા સાત્વિકાદિ બેદે કરીને ત્રિધારૂપ
છે તેથી તેનાં ત્રણ રૂપને પૃથક્ પૃથક્ નમસ્કાર કરવા માટે ત્રણ વારત્રું બે.હત્રું જણાવે.
૭ અપકારિ પ્રતિ અનપકારરૂપ.

રીને, ૩૩ અને ભાંતિ રૂપ કરીને રહેલી છે તેને વારંવાર નમસ્કાર કરીએ છીએ. ૩૪ ને દેવી સર્વ ભૂત-ધંદ્રિયોની અધિષ્ઠાતા છે તે વ્યાપ્તિરૂપ દેવીને સર્વ ભૂત મધ્યે વારંવાર નમસ્કાર કરીએ છીએ. ૩૫ ને જ્ઞાન રૂપ કરીને આ આપ્તા વિશ્વમાં વ્યાપ્ત થઇને રહેલી છે, તેને વારંવાર નમસ્કારએ. ૩૬ પૂર્વે મચ્છેલો મનોરથ પાર પડવાથી દેવોએ જેનું સ્તવન કર્યું હતું તથા નિલય પ્રત્યે ધંદ્ર દેવે જેની સેવના કરેલી છે, તે શુભ માત્રની હેતુ પરમેશ્વરી અમારાં કલ્યાણ, અને રૂડાંવાનાં કરે તથા આપદાઓનો નાશ કરે. ૩૭ મદોન્મત્ત દેવોથી પરિતાપ પામેલા, તથા ભક્તિએકરી નમ્ર દેહવાળા અમે દેવલોકો ને ઇશ્વરીને નમસ્કાર કરીએ છીએ તથા સંભારવાથી ને અમારી સ્વકળ આપદાઓ તત્કાળ નાશ કરે, તે અમારાં રૂડાંવાનાં કરે. ૩૮ કષિ કહેછે,—હે રાજપુત, એ પ્રમાણે દેવતાઓ સ્તવન વગેરે કરતા હતા તે વખતે ગંગાનદીના જળમાં નહાવાને માટે પાર્વતી દેવી આવ્યાં. ૩૯ તે સુંદર ભૂકુટીવાળી (પ્રસન્ન દૃષ્ટિવાળી) દેવી દેવતાઓને પૂછવા લાગી કે તમે આ સ્થળમાં કોની સ્તુતિ કરોછો ? તે વખતે તેના શરીર-કોશમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી ભવાની * બોલી, ૪૦ કે સંગ્રામમાં નિશુભ દૈત્યે પરાજય પમાડેલા અને શુભદૈત્યે કાઢી મૂકેલા સર્વે દેવો એકઠા થઈ, એ મારી સ્તુતિ કરે છે. ૪૧ પાર્વતીના શરીરકોશમાંથી અબિકા નીકળી, માટે સર્વ લોકોમાં ‘કૌશિકી’ એવે નામે તે કહેવાય છે. ૪૨ તે દેવી નીકળી ગયા પછી પાર્વતી પણ શ્યામવર્ણની થઈ ગઈ, તેથી તેનું નામ ‘કાલિકા’ પડીને તે હિમાચલમાં રહેલી છે. ૪૩ પછી અતિ ઉત્તમ અને મનોહર રૂપ જેણે ધારણ કરેલું છે, એવી અબિકાને શુભ નિશુભના સેવક ચંડ અને મુંડ નામે દેવોએ દીધી. ૪૪ એટલે તેમણે જઈને શુભને કહ્યું કે, હું મહારાજ, આપ્તા હિમાચળને દીપાવતી કોઈક અલંકાર મનોહર સ્ત્રી લાં છે. ૪૫ એણે ઉત્તમ રૂપ તો કોઈ જગોએ કોઈએ પણ દીધું નથી: માટે હું દૈત્યરાજ, એ દેવી કોણ છે, તેની તપાસ કરીને તેને લાવવી જોઈએ. ૪૬ હું દૈત્યેન્દ્ર, તે સુંદરાંગી સ્ત્રીઓમાં રત્નરૂપ છે, અને પોતાની કાંતિએકરી દિશાઓને દીપાવતી રહેલી છે, તેને

* પાર્વતીના પુછવાનો હેતુ એકે હું અહીં પ્રાપ્ત થઈ છતાં મારા પ્રતિ ન બોલતાં અન્યની સ્તુતિ જો કરતા હો તો કહો કે મારા વિના બીજ કોણ છે ? આ પ્રશ્નનો અભિપ્રાય દેવોના સમજવામાં ન આવ્યો જોઈ તે પાર્વતીના શરીરકોશમાંથી પ્રગટ થયેલી સાત્વિકી ‘શિવા’ પાર્વતીને ભગવત આપવા લાગી.

આપેં જોવી ઘટે છે. ૬૬૩ હે સ્વામિન્, ત્રણ લોકમાં જે રત્ન, મણિ, અને હાથી ઘોડા આદિક છે, તે સર્વ હમણા તમારે ધેર છે. ૬૬૪ હાથીઓમાં રત્ન સરખો ઐરાવત, આ પારિજાતકનો વૃક્ષ, તથા ઉચ્ચૈઃશ્રવા નામે અશ્વ, એ તમે ઇન્દ્રપાસેથી લાવ્યા છે. ૬૬૫ બ્રહ્માનું જે રત્ન સરખું હંસયુક્ત અદ્ભુત વિમાન હતું, તે પણ તમારે આણેલું પેલું તમારે આંગણે ખડું છે. ૬૬૬ આ ૧ મહાપદ્મ નામે નિધિ કુબેર પાસેથી આપ્યો છે; અને ન કર્માય એવાં કમળની ‘કિંજલિકની’ નામે માળા તમને સમુદ્રે આપી છે. ૬૬૭ જે-માંથી સુવર્ણ ગળે છે, એવું વરણનું છત્ર તથા પૂર્વે જે પ્રભવપતિનો હતો તે આ ઉત્તમ રથ (હાલ) તમારા ઘરમાં છે. ૬૬૮ મૃત્યુની ૨ ઉત્કાંતિદા નામે શક્તિ, હે પ્રભો, તમે હરણ કરી આણી છે; તથા જળદેવતાનો પાશ તમારા બાધ નિશુભના હસ્તક છે. ૬૬૯ તેમ સમુદ્રમાં ઉત્પન્ન થયેલા તમામ રત્નની જાતિઓ પણ તેના કબજામાં છે. અગ્નિએ પણ તમને પોતાના સ્વરૂપ જેવો શુદ્ધ વસ્ત્રનો જોટો આપ્યો છે. ૬૭૦ હે દેવપતે, એ પ્રમાણે તમામ રત્ન તમે આપ્યાં છે, તો સ્ત્રીઓમાં રત્નરૂપ આ કલ્યાણી તમે શામળે લાવતા નથી ? ૬૭૧ અધિ કહે છે,—આવાં ચંડમુડનાં વચન સાંભળીને શુંભાસુરે સુગ્રીવ નામે મહાન દેવને દૂત કરી દેવીની પાસે મોકલ્યો. ૬૭૨ અને કહ્યું કે, તારે જાંઘને મારા કહેવા પ્રમાણે દેવીને આમતેમ સમજાવજી, અને જેરીતે તે પ્રીતિમહિત અહીં આવે તેમ તારે ઉતાવળથી કરવું. ૬૭૩ પછી પર્વતના જે અતિ સુંદર પ્રદેશમાં દેવી બેઠી હતી, ત્યાં જાંઘને તે આ રીતે મધુર વચનથી સ્નેહયુક્ત બોલ્યો. ૬૭૪ દૂત કહે છે,—હે દેવિ, ત્રણ લોકના પરમેશ્વર શુંભ નામે દેવ રાજ્યે તમારી પાસે મોકલેલો દૂત હું અહીં આવ્યો છું. ૬૭૫ જેની આગ્રા તમામ દેવ-જાતિઓમાં કદાપિ લોપાતી નથી, અને સમગ્ર દેવના શત્રુઓને જોણે પ્ર-રાજ્ય પમાડ્યા છે, તેમનું કહેવું આ પ્રમાણે છે તે સાંભળો. ૬૭૬ “આ બધા ત્રણ લોકનો સ્વામી હું છું; દેવતાઓ મારી આગ્રામાં વર્તે છે; અને સર્વે પદ્મના ભાગોનો હું પૃથક્ પૃથક્ ભાગ કરું છું. ૬૭૭ ત્રણ લોકમાં જે ઉત્તમ રત્નો છે, તે બધાં મારા સ્વાધીનમાં છે; તેમજ દેવના ઇન્દ્રનું વા-હન જે ગજરાત તે પણ મેં આપ્યું છે. ૬૭૮ ક્ષીરસાગરનું મંથન કરવાથી

વીકળેલું હયોઃશ્રવા નામે અશ્વરત પણ દેવોએ મને પગે બાગીબાગીને આપ્યું છે-૬૬૦ હે સુંદરિ, ખીબા પણ જે દેવ, ગંધર્વ, કે નાગ લોકોમાં રતરપ પદાર્થો હતા તે બધા મારી પાસે છે. ૬૬૧ હે દેવિ, હવે સર્વ લોક-માં સ્ત્રીઓમાં રત રપ અમે તને માનીએ છીએ, મોટે પું અમારી પાસે આવ; કેમકે અમે રતના ભોગવનારા છીએ. ૬૬૨ હે અંચળ કટાક્ષવાળી સ્ત્રી, મને અથવા મહાપરાક્રમી મારા નાના બાહ નિશુંભને આવીને પું વર; કેમકે પું રતરપ છે. ૬૬૩ મારો આશ્રય કરવાયકી પું અતુલ એવું પરમ એશ્વર્ય પામીશ; મોટે બુદ્ધિવડે એ વાતનો વિચાર કરીને મારે સ્વાધીન થા. ” ૬૬૪ અધિ કહેછે,—આ સાંભળીને પછી કલ્યાણી ભગવતી દુર્ગા, જોણે આ જગતને ધારણ કરેલું છે, તેણે ગંભીર થઇને અંતરમાં હસતાં હસતાં કહ્યું. ૬૬૫ દેવી કહેછે,—સાચું કહ્યું, એમાં કાંઈ તેં ઝાઝું કહ્યું નથી; શુંબ ત્રણલોકનો અધિપતિ છે, અને નિશુંભ પણ તેવોજ છે. ૬૬૬ પણ આ બાબતમાં તો જે મેં પ્રતિમા કરીછે, તે હું શીરીતે મિથ્યા કરી શકું? સાંભળ, મેં અલ્પ બુદ્ધિથી પેહલાં આવી પ્રતિમા કરી હતી. ૬૬૭ ‘જે મને સંગ્રામમાં જીતે, અને જે મારો ગર્વ ઉતારે, તથા વિશ્વમધ્યે સામ-ર્થ્યમાં જે મારો સન્માવડીઓ હોય, તે મારો સ્વામી થાય. ૬૬૮ મોટે દે-લરાજ શુંબ કે પછી નિશુંભ અહીં આવીને મને જીતીને જબલદીથી મારું પાણીગ્રહણ કરે. એમાં વાર શું કરવા બગાડવી જોઈએ? ૬૬૯ દૂત કહે છે,—દેવિ, પું તો ગર્વની ભરેલી છે, પણ મારા આગળ તારે એમ ભા-લવું નહિ; ત્રણ લોકમાં એવો પુરુષ કોણ છે કે જે શુંબ અને નિશુંભના આગળ ઉભો રહી શકે! ૬૭૦ ખીબા દેવોના આગળજ સંગ્રામમાં બધાય દેવતાઓથી સામે માંડે ઉભા રહેવાતું નથી, તો પછી પું એકલી સ્ત્રી તે (આ શુંબ નિશુંભની આગળ) શી ગણતરીમાં? ૬૭૧ જે શુંભાદિકની સામે શુદ્ધમાં ઇંદ્રાદિક તમામ દેવો ઉભા રહી શક્યા નથી, તેમની સામે પું સ્ત્રી શ્વે રીતે જબલ? ૬૭૨ મોટે મારાજ કહેવાથી પું શુંબ અને નિશુંભની પાસે જ; કે રખેને ચોટલો બાલી એંચી જવાથી ભારખોજ ખાઇને તારે સાં જવું ન પડે! ૬૭૩ દેવી કહેછે,—હા, શુંબ એવાજ બળવાન છે અને નિશુંભ પણ મહા વીર્યવાન છે; પણ શું કરું કે પેહલાં વગર વિચારે હું પ્રતિમા કરી બેઠી છું. ૬૭૪ મોટે પું જા, અને આ બધું જે મેં તને કહ્યું

છે, તે સર્વે આદરવડે દેવપતિને કહેને; પછી જે તેને ગમી તે તે કરી. ૧૬૬

॥ સ ત્વં ગચ્છ મયોક્તં તે યદેતત્સર્વમાદતઃ ॥

॥ તદાચક્ષ્વાસુરેન્દ્રાય સ ચ યુક્તં કરોતુ યત્ ॥ ૭૬ ॥

इतिश्री पुराणा० मार्क० साव० देवीमा० देव्यादूतसंवादो नाम
गुर्जर भा० ८९ अध्यायः ॥ (९)

પ્રાધિસ્વાચ ॥ इत्याकर्ण्य वचोदेव्याः स दूतोऽमर्षपूरितः ॥

॥ समाचष्ट समागम्य दैत्यराजाय विस्तरात् ॥ १ ॥

પ્રાધિ કહેછે,—એવી રીતનું દેવીનું વચન સાંભળીને ક્રોધે ભરાયલા તે દૂતે જાળને દેવરાજને વિસ્તારીને સર્વે કહ્યું. ૧ તે દૂતનું એવું વાક્ય સાંભળીને દેવરાજ ક્રોધયુક્ત થઈ દેવના અધિપતિ ધુમ્રસોમ્યનને કહેવા લાગ્યો કે, કે જે ધુમ્રસોમ્યન, તું તારું સૈન્ય લેઈને ઝટપટ તે કુષ્ઠાને ચોટ-લો એન્ની ખૂંચો પાડતી બળાત્કારે પકડી લાવ. કે અને જો કદી ખીજો ક્રોધ તેનું રક્ષણ કરવા ઉભો થાય તો ચલાવ તે દેવ, યક્ષ, કે ગંધર્વ હોય તોપણ તેને હણવો. ૨ પ્રાધિ કહેછે,—પછી તેનો હુકમ મળતાં તત્કાળ સાક હજાર દેવ સાથે લેઈને ધુમ્રસોમ્યન ઉતાવળો આલતો થયો. ૩ અને તેણે હિમાચળમાં બેઠેલી તે દેવીને જોઈને ધોટા કાઠો કહ્યું કે ‘ઉઠ, શું ભ નિ-શું ભની પાસે ભ.’ ૪ જો તું રાજાખૂશીથી મારા સ્વામીની પાસે નહિ આવે તો આજ હું તને ચોટલો બાલી ખૂંચો પાડતી જોરજુલમથી એન્ની જાલશ. ૫ દેવી કહેછે,—દેવરાજએ માકલેલો તું સેના સહિત અને બળવાન છે, માટે મને એમીતે બળાત્કારે લેઈ જાલશ, સારું હું તને કેમ કરીશ? ૬ પ્રાધિ કહેછે,—એ સાંભળીને ધુમ્રસોમ્યન દેવ તેનાભણી દોડ્યો; એટલે હાંકારાની સાથે અભિકાએ તેને ભસ્મ કરી નાખ્યો. ૭ હવે કોપ પામેલા દેવના મોટા સૈન્યે અભિકાના ઉપર તીક્ષ્ણ બાણ, શક્તિ અને ધ્રસીઓ-નો વરસાદ વરસાવો મૂક્યો. ૮ એટલે દેવીનું વાહન, સિંહ, કેશવાળો કંપાવીને તથા ક્રોધિકરી અતિ ભયાનક ગર્જના કરીને દેવોની સેનામાં ફૂદી પડ્યો. ૯ અને કેટલાકને પંજાની થાપટ મારીને, ક્રોધને માંદામાં બાળીને

અને કેટલાક મહાન દૈત્યોને હોઠવડે દબાવોને મારી નાખ્યા. ૧૩૬ સિંહે કે-
ટલાકની નએ કરીને છાતી શડી નાખી, તેમજ કેટલાકનાં પંઝાની થાપટથી
માથાં જૂદાં કરી નાખ્યાં. ૧૩૭ કેટલાકના હાથ અને કેટલાકનાં માથાં કાપી
નાખ્યાં; તેમજ કેશવાળી કંપાવોને કેટલાકની છાતીમાંથી રૂધિર પીવા લાગ્યો.
૧૩૮ એ રીતે દેવીના વાહન, અતિદોષશાળી, તે મહાત્મા સિંહે એક ક્ષ-
ણમાં તે સર્વ સેના નાશ કરી દીધી. ૧૩૯ પછી ધુમ્રલોચન દેવને દેવીએ
માથો તથા તેના સિંહે તમામ સેનાનો ક્ષય કર્યો એ સાંભળીને ૧૪૦ દેવ-
નો સ્વામી શુભ કોપ પામી હોઠ પ્રગટાવવા લાગ્યો, અને પેલા ચંડ તથા
મુંડ નામે મોટા અસુરોને આમા કરી કે, ૧૪૧ હે ચંડ, હે મુંડ, તમે પુ-
ષ્કળ સેના લેધને ત્યાં જાઓ, અને ત્યાં જધને તેને એકદમ પકડી લાવો.
૧૪૨ ચોટણી બાહીને કે બાંધીને લાવો; પણ જો યુદ્ધ કરતાં તમને સંદેહ
જેવું લાગે તો સમગ્ર આયુધવાળા તમામ અસુરોએ તેને હણવી. ૧૪૩ એ
પ્રમાણે તે કુષ્ઠને હણીને અને સિંહેને પણ મારીને, તમે જલદી પાછા
આવો; અથવા પકડી શકાય તો તે અંધિકાને બાંધીને પકડી લાવો. ૧૪૪

॥ તસ્યાં હતાયાં દુષ્ટાયાં સિંહે ચ વિનિપાતિતે ॥

॥ શીઘ્રમાગમ્યતાં બધ્વા ગૃહીત્વા તામથાંબિકાં ॥૨૦॥

इतिश्री पुराणार्थ प्र० मा० पु० साव० देवी० शुभनिशुंभसेनानी
धुम्रलोचनवधो नाम गु० भा० ८६ अध्यायः ॥ (६)

ऋषिरुवाच ॥ आब्रूतास्तु ततो दैत्याश्चंडमुंडपुरोगमाः ॥

॥ चतुरंगबलोपेता ययुरभ्युदतायुधाः ॥ १ ॥

ऋષિ કહેછે,—પછી શુભની આમા પામીને ચંડમુંડ આદિક દૈત્યો.
* ચતુરંગ સેના સહિત હથિયાર ઉગામીને ત્યાં ગયા. ૧ તો તેમણે હિ-
માલય પર્વતના મહાન સુવર્ણમય શિખર ઉપર સિંહપર બેઠેલી અને કાંધક
હસતી દેવીને જોઈ. ૨ તેઓ તેને જોઈને એ ચેલાં ધનુષ્ય તથા તરવારો
હાથમાં બાહીને તથા કેટલાક તેની પાસે જધને તેને પકડી લેવાને તયાર
થઈને ઉદ્દોગ કરવા લાગ્યા. ૩ પછી અંધિકાએ તે શત્રુઓ ઉપર ભારે

કોષ કર્યો અને તે કોષથી તે વખતે તેનું સુખ મેલ સરખું કાણું થઈ ગયું. ૬ એટલે જેના પર વાંકી ભૂકુટી છે એવા તેના લલાટમાંથી વિક્રાણ મુખવાળો કાલિકા હાથમાં ખર્જી તથા પાશ લેઈને નીકળી. ૭ તેણે તરેહવાર અટ્વાંગ (એકજાતનું હથીયાર) ઝાલેલું હતું. મનુષ્યનાં માથાંની માળાના તેણે અલંકાર પેહેર્યા હતા, વાઘનું ચામડું તેણે ઝાલ્યું હતું, તેના શરીરપરથી માંસ સુકાઈ ગયું હતું, અને મહા ભયાનક દેખાતી હતી. ૮ તેનું માથું ધણું પોહાણું અને માથું હતું તથા તેમાંથી જીભ લળક લળક બાહાર નીકળવાથી ઘણી ખીહામણી જણાતી હતી. તેનાં રાતાં નેત્ર આંખના આડામાં જાડાં ઉતરી ગયેલાં હતાં અને તેના શબ્દથી દિશાઓ ભરાઈ જતી હતી. ૯ એવી કાલિકા વેગે કરીને દેત્યોના સૈન્ય સામે દોડી અને મોટા મોટા દેત્યોને મારી નાખતી, તેમની સેનાને ખાઈજવા લાગી. ૧૦ હાથીની પીઠનું રક્ષણ કરનાર, મહાવત, તે પર બેઠેલો યોદ્ધા, અને ઘંટ, એ સુદ્ધાં હાથીઓને એકે હાથે ઝાલીને માંમાં મૂકવા લાગી. ૧૧ તેજ પ્રમાણે રથી, સારથી અને ઘોડા સહિત રથને માંમાં મૂકીને ભયાનકરીતે દાંતની વચ્ચે ઘાલીને ચાવવા લાગી. ૧૨ એકને ચોટલેથી ઝાલ્યો, ખીજને ગળેથી પકડ્યો, અને ત્રીજને જાતીપર પગ મૂકીને પૂરે કરી નાખ્યો. ૧૩ અસુરોએ છોડેલાં મોટાં મોટાં શસ્ત્ર અને અસ્ત્ર તે ક્રોધિકરીને મોઢાવતી ઝાલી લેતી હતી, અને દાંતવતી ભૂકોપણ કરી નાખતી હતી! ૧૪ એ રીતે મોટી કાયાવાળા અને બળવાન દેત્યોના તમામ સૈન્યને ચોળી નાખ્યું, ખાઈ ગઈ, અને કોઈને પછાડી નાખ્યા. ૧૫ કેટલાક તરવારના મારથી, કેટલાક અટ્વાંગથી, અને કેટલાક દૈલ દાંતના અગ્રેકરીને હણાયેલા નાશ પામ્યા. ૧૬ જોતાંજોતાંમાં અસુરનું સર્વ સૈન્ય પાડી દીધું જોઈને મહા ભયાનક કાલિકા પ્રત્યે ચંડાસુર દોડ્યો. ૧૭ અને ભયાનક નેત્રવાળી તે દેવીના ઉપર મહા ભયાનક બાણની વૃષ્ટી કરીને તથા મુંડે કૂંકેલાં હજારો ચક્ર કરીને તેને ઢાંકી નાખી. ૧૮ એકે ચક્ર તેના મુખમાં પેમતાં હતાં, તે જાણે ધણક સૂર્યનાં બિંબ વરસાદના વાદળામાં પેસી જતાં હોયતી શું તેવાં શાભતાં હતાં. ૧૯ પછી જેના વિક્રાણ મુખમાં જોતાં ભય ઉપજે એવા ઉજ્જવળ દાંત છે, એવી કાલિકાએ ક્રોધે કરીને ધોર શબ્દ કરવાની સાથે ભયાનક હાસ્ય કર્યું. ૨૦ અને મહા ખર્જીને ઉગામીને હાંકારો કરી ચંડની

આમ દેવી ધરી આવી તથા તેના કેશ ઝાલીને તે ખડ્ગે કરીને તેનું માથું કાપી નાખ્યું. ૩૬૬ ચંડને પાડ્યો જોઇને મુંડ તેનાભણી દાડ્યો. તેને પણ કોપેકરી ખડ્ગે મારી પૃથ્વીપર પાડ્યો. ૩૬૭ ઐટલે ચંડ તથા મહા બળવાન મુંડને માર્યા જોઇને હણાતાં રહેલું સૈન્ય ભય પામીને ચારે દિશાએ ભાગી ગયું. ૩૬૮ પછી ચંડ તથા મુંડનાં માથાં લેઇને ભારે પ્રચંડ અટ્ટહાસ કરીને કાલિકા આવીને ચંડીને કહેવા લાગી કે, ૩૬૯ આ યુદ્ધ-યગ્નમાં ચંડ અને મુંડ નામે બે મોટા પશુઓનું હું તને બળિદાન આપું છું અને શુંભ તથા નિશુંભને તો તું પોતે હણવાની છે. ૩૭૦ ઋષિ કહેછે,—ચંડ મુંડ નામે મોટા અસુરનાં માથાં આણેલાં જોઇને કલ્યાણી ચંડીકાએ કાલિકાને આ સુંદર વચન કહ્યું ૩૭૧ હે દેવી જેથી ચંડ અને મુંડને લેઇને તું મારો પાસે આવી છે તેથી લોકમાં તું ‘ચામુંડા’ એ નામથી પ્રસિદ્ધ થઇશ. ૩૭૨

॥ યસ્માચ્ચંડં ચ મુંડં ચ ગૃહીત્વા ત્વમુપાગતા ॥

॥ ચામુંડોતિ તતો લોકે રુચ્યાતા દેવિ ભવિષ્યસિ ॥ ૨૫ ॥

इति श्री पु० प्रकाशे मा० पुराणे सावर्णिके० देवी० चंडमुंडवधो
नाम गु० भाषायां ८७ अध्यायः ॥ (७.)

॥ ઋષિરુવાચ ॥ ચંડે ચ નિહતે દૈત્યે મુંડે ચ વિનિપાતિતે ॥

॥ बहुलेषु च सैन्येषु क्षयितेष्वसुरेश्वरः ॥ १ ॥

ઋષિ કહેછે—ચંડમુંડ મરાયા અને ઘણુંક સૈન્ય નાશ થઇ ગયું, તે વખતે પ્રતાપી દૈત્યરાજ શુંભે કોપે કરીને દૈત્યોની તમામ સેનાઓના જમાવ કરવાની આજ્ઞા કરી. ૩૭૩ “આજ પોતાનાં સર્વ સૈન્ય લેઇને છા-
શીકૂળના દૈત્યો હથિયાર બંધ નીકળો; અને કંબુ જાતના દૈત્યનાં ચોરાશી
કૂળ પણ પોતાની સેના સાથે નીકળો. ૩૭૪ કોટિવીર્ય અસુરોનાં પચ્ચાસ કૂળ
અને ધાત્રનાં સો કૂળને નીકળવાનો મારો હુકમ છે. ૩૭૫ કાળક, દોર્લદ,
મૌર્ય, કાલકેય વગેરે જાતોના દૈત્યો પણ મારી આજ્ઞાથી ઝટપટ નીકળો.”
૩૭૬ ભયંકર જેનું શાસન છે એવો અસુરરાજ શુંભ અનેક હજાર જખરી

સેનાઓથી વીંટેલો યુદ્ધ કરવાને નીકળ્યો. ૧ આ અતિ ભયંકર દળ આ-
વતું જોઇને ચંડીએ ધનુષ્યના ટંકારે કરી પૃથ્વી તથા આકાશનેા અ-
તરાળ ગળાવી મૂક્યો. ૨ હે રાજન્, પછી સિંહે પણ ભારે ગર્જના કરી
અને તે નાદની સાથે ઘંટા વગાડીને અંબિકાએ તેમાં વધારો કર્યો. ૩
એ રીતે ધનુષ્યની પણછ, સિંહ, અને ઘંટાના નાદે કરીને દિશાઓ જેણે
ભરી કાઢો છે તથા અતિશય વિસ્તારવાળું જેનું મુખ છે, એવી કાલિકા
ભયાનક ગર્જનાઓએકરીને જય પામી. ૪ આ ધોર સાંભળીને ૧ ક્રોધ-
વડે દૈત્યસૈન્યે દેવી, સિંહ, તથા કાલિકાને ચારિપામૃતી વીંટી લીધાં. ૨
હે ભૂપ, એ સમયે દૈત્યોના નાશને અર્થે અને દેવલોકોના કલ્યાણને અર્થે
૨ અતિવીર્યવાન તથા ૩ બળવાન ૧૩ એવી, બ્રહ્મા, રૂદ્ર, સ્વામીકાર્તિક,
વિષ્ણુ, અને ઇંદ્રની શક્તિઓ તેમના શરીરમાંથી નીકળીને તે તે રૂપે
ચંડિકાની પાસે આવી. ૧૩ જે દેવનું જેવું ૩૫, જેવું ભૂષણ, જેવું વાહન
તેજ પ્રમાણે રૂપાદિયુક્ત તેની શક્તિ અસુરોસાથે યુદ્ધ કરવાને આવી. ૧૪
હંસયુક્ત શ્રેષ્ઠ વિમાનમાં બેસીને રૂદ્રાક્ષ, સૂત, અને કમંડલુસહિત બ્રહ્માની
શક્તિ આવી, તેને ‘બ્રહ્માણી’ કરીને કહે છે. ૧૫ શિવની શક્તિ વૃષભઉપર
બેઠેલી, ઉત્તમ ત્રિશૂળ ઝાલેલું, મોટા ભુજંગમ શરીરે વીંટેલા, અને ચંદ્ર-
આના અલંકાર સહિત આવી. ૧૬ કાર્તિકેયની શક્તિ અથવા કુમારરૂપ અં-
બિકા, હાથમાં શક્તિ લેઇને તથા ઉત્તમ મયૂરપર બેસીને દૈત્યસાથે યુદ્ધ કર-
વાને આવી. ૧૭ તેમજ ગરૂડપર બેઠેલી, શંખ (પાંચજન્ય), ચક્ર (સુદર્શન),
ગદા (કૌમોદકી), શાર્દૂલ નામે ધનુષ્ય, તથા નંદક નામે ખર્જ ૪ હાથ-
માં ઝાલેલાં, એવી વિષ્ણુની શક્તિ આવી ૧૮ પતંગવાગહનું અનુગ ૩૫
ધારણ કરનાર વિષ્ણુની શક્તિ વાગહ-શરીર ધારણ કરીને આવી. ૧૯ ત-
સિંહના મરખું શરીર ધારણ કરતી તથા કેશવાળી ફેંકવાથી નક્ષત્રમુદાય
જેણે આધોપાલો કરી નાખ્યો છે, એવી નારસિંહી શક્તિ આવી. ૨૦ હા-
થમાં વજ્ર ઝાલેલું, હાથીપર બેઠેલી, મહસ્ત્ર નેત્રવાળી ઇંદ્રની શક્તિ આવી;
જેવો ઇંદ્ર તેવીજ તે હતી. ૨૧ પછી એ દેવની શક્તિઓથી વીંટાયલા મં-
હાદેવે ચંડિકાને કહ્યું કે મારી પ્રીતિને લીધે ઉતાવળે દૈત્યોનો નાશ કરો.

૧. પાશંતરે “બાણાવડે.” ૨. ઉત્સાહશક્તિમાન. ૩. દેહશક્તિમાન. ૪ શંખા-
દિક ચાર આયુધ ચાર હાથમાં અને પાંચમું ખર્જ કક્ષામાં ધારેલું સમજવું.

૩૩૩ તે વખતે દેવીના શરીરમાંથી મહા બિહામણી, સેંકડો શિયાળવાં સાથે શબ્દ કરતી અતિ વિકાળ ચંડિકાની શક્તિ નીકળી. ૩૩૪ અપરંજિતા શક્તિ ધૂમ્રમરખી જટાવાળા શિવને કહેવા લાગી કે હું ભગવત્, તમે શુભ નિ-શુભની પાસે દૂત થઇને જાઓ, ૩૩૫ અને એ અસંત ગર્વિત શુભ તથા નિશુભ દેવોને અને ખીજા જે દાનવ ત્યાં યુદ્ધ કરવાને આવ્યા હોય તે-મને કહો કે, ૩૩૬ જો તમે જીવવાનો અપ કરતા હો તો લણલોક ઇંદ્રને પાછા આપો, યમ ભાગ દેવોને આવા દો, અને તમે પાતાળમાં જાઓ. ૩૩૭ પણ બળતા ગર્વથી તમને યુદ્ધ કરવાની આકાંક્ષા હોય, તો ભલે આવો; તમારા માંસેકરીને મારાં શિયાળવાં તમ થાઓ. ૩૩૮ જેથી કરીને તેણે શિ-વનેજ તેની જાતે દૂતકાર્ય કરવાને માકલ્યા. માટે તે દિવસથી 'શિવદૂતિ' એવું નામ તેનું લોકમાં પડ્યું. ૩૩૯ શિવના મુખથી દેવીનાં વચન સાંભ-ળીને તે દેવો પણ ક્રોધે ભરાઇને જ્યાં કાત્યાયની દેવી ઉભી હતી ત્યાં આવ્યા. ૩૪૦ અને તે નિર્મયાદ ક્રોધવાળા દેવોએ પ્રથમજ બાણ, શક્તિ, ઋષ્ટિ, વગેરેનો વરસાદ દેવી ઉપર વરસાવવા માંડ્યો. ૩૪૧ એટલે દેવીએ પણ તેમના મૂંઢેલા બાણ, શૂળ, ચક્ર, શરસીઓ વગેરેનો ખેંચેલા ધનુષ્યથી છોડેલા મોટા બાણોએ કરીને રમતની પેઠે કાપી નાખ્યાં. ૩૪૨ તેના આગળ શત્રુઓને બાલાવડે વીંધી નાખતી અને અદ્વાંગવડે હણતી કાલિકા શરવા લાગી. ૩૪૩ ધ્રુવણી શક્તિએ શત્રુઓ જે જે માર્ગે જાય તે તે માર્ગે તે-મના પર કમંડલુમાંથી જળ છાંટીને તેમને હીતવીર્ય તથા બળરહિત કરી મૂક્યા. ૩૪૪ તેમજ માહેશ્વરીએ ત્રિશૂલકરીને, વૈષ્ણવીએ ચક્રકરીને, અને અતિ કોપવાળી કુમારની શક્તિએ શક્તિવડેકરીને દેવોનો સંહારવાળી મૂક્યો. ૩૪૫ ઝંઝૂરી શક્તિના વજ્રપાતથી ચીરાઇ ગયેલા સેંકડો દેવ તથા દાનવોના શરીરમાંથી રૂધિરના ઝોધ ચાલવા લાગ્યા અને તેઓ પૃથ્વીપર પડ્યા. ૩૪૬ વારાહમૂર્તિએ મુખના પ્રહારેકરી પાડી નાખેલા તથા દાઢના અગ્રેકરી છાતી જેમની શટેલી એવા, તથા ચક્રેકરી કાપી નાખેલા કેટલાક પડવા લાગ્યા. ૩૪૭ શબ્દેકરીને આકાશ જેણે ભરી કાઢ્યું છે એવી નારસિંહી શક્તિ નખેકરી શાડી નાખેલા કેટલાક મોટા મોટા દેવોને આઇજતી સંગ્રામમાં ચાલવા લાગી. ૩૪૮ વળી શિવદૂતીના પ્રસંગે અદ્રહાસેકરીને નાશ પામેલા કેટલાક પૃથ્વીપર પડ્યા, તેમને તે આઇજવા લાગી. ૩૪૯ આ રીતે ક્રોધ પામેલી

માતાઓના સમુદાયથી નાથ થતા મોટા મોટા દેવોને જોઇને અસુરસે-
 નાના દેવો નાના પ્રકારની જીતિઓ કરી નામવા લાગ્યા. કુદ્દ માતૃગણથી
 પીડા પામેલા દેવોને નામતા જોઇને રક્તખીજ નામે મોટા દેવ કોષિ બ-
 રાઈ યુદ્ધ કરવાને આગળ આવ્યો. કુદ્દ એના શરીરમાંથી બ્યારે રૂધિરનો
 બિંદુ પૃથ્વીપર પડતો ત્યારે પૃથ્વીયકી રક્તખીજના જેવડાજ ખીજો દેવ
 ઉત્પન્ન થતો હતો ! કુદ્દ એ દેવ હાથમાં ગદા લેઇને ધંદ્ર-શક્તિની સાથે યુદ્ધ
 કરતા લાગ્યો, એટલે ઐંદ્રીશક્તિએ પોતાના વજ્રવતી રક્તખીજને તાડન
 કર્યું. કુદ્દ વજ્ર વાગવાથી તેના શરીરમાંથી રૂધિર વહેવા લાગ્યું, એટલે
 તેના જેવા અને તેવાજ પરાક્રમવાળા યોધ તેમાંથી પેદા થયા ! કુદ્દ જેટલા
 રક્તના બિંદુ તેના શરીરમાંથી પડ્યા, તેટલા પુરૂષ તેના જેવા વીર્યવાન,
 બળવાન, અને પરાક્રમી ઉત્પન્ન થયા ! કુદ્દ એમ રક્તમાંથી ઉપજેલા પુરૂષો
 પણ દેવીઓની સાથે સંગ્રામમાં અતિદારણુ શસ્ત્ર મારવાવડે કરીને બપાનક
 સુદ્ધ કરવા લાગ્યા. કુદ્દ વળી શ્રીને વજ્ર વાગવાથી બ્યારે તેનું માથું પૂટ્યું
 ત્યારે પણ લોહી વહેવા લાગ્યું અને તેમાંથી હજારો પુરૂષો ઉત્પન્ન થયા ! કુદ્દ
 વૈષ્ણવી શક્તિએ તેને ચક્રવતી પ્રહાર કર્યો, અને ઐંદ્રીએ તે દેવપતિને
 ગદાવડે પ્રહાર કરવા માંડ્યો. કુદ્દ વૈષ્ણવીના ચક્રથી ભેદ પામેલા તેના શ-
 રીરમાંથી તેના સરખા હજારો રૂધિર વહેવાથી ઉત્પન્ન થયા અને તેથી બધું
 જગત્ વ્યાપી ગયું. કુદ્દ વળી કૌમારીએ શક્તિએકરીને, વારાહીએ તર-
 વારથી, અને માહેશ્વરીએ લિશૂળેકરીને રક્તખીજસુરને હણ્યો. કુદ્દ તે ર-
 ક્તખીજ નામે મહાદેવે પણ ક્રોધેકરીને સર્વ માતાઓને પૃથક્ પૃથક્ ગદાવડે
 તાડન કર્યું. કુદ્દ એટલે તેને શક્તિ, શૂળ, ગદા આદિકથી ઘણે પ્રકારે સં-
 ડિકાએ હણવાથી જે રૂધિરનો પ્રવાહ પૃથ્વીપર ચાલ્યો તેમાંથી ખીજ સેંકડો
 દેવ ઉત્પન્ન થયા. કુદ્દ અને અસુરના રૂધિરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા દેવોથી આખું
 જગત્ વ્યાપી ગયું. તેથી દેવલોકો ભારે ભય પામવા લાગ્યા. કુદ્દ તે ઉદાસ થયેલા
 દેવોને જોઇને ઉતાવળે અંડિકા ખોલી; તેણે કાલિકાને કહ્યું કે હે આમુંડે,
 તારે મોં પોહાણું કર, કુદ્દ અને મારે શસ્ત્ર વાગવાથી રક્તબિંદુમાંથી જે તેજ
 નામના જન્મ્યા દેવો ઉત્પન્ન થાયછે, તેમને આ તારા મુખે કરીને વેગથી ઝીલી
 લે. કુદ્દ તથા તેમને આવી આવી તું સંગ્રામમાં ચાલ. એ રીતે એ દેવનું
 રૂધિર ઘટી જવાથી તે મરી જશ. કુદ્દ જેમને તું આધ જઇશ, તે ઘણુ

દેવો પ્રરીને ઉત્પન્ન નહિ થાય, એમ કાલિકાને કહીને પછી દેવીએ તેને શૂળેકરીને હણ્યો. ૫૫ અને કાલિકાએ તેનું રૂધિર મુખમાં ઝીલી લીધું; એટલે એણે પણ ચંડિકાને ગદા મારી. ૫૬ પણ તેની ગદાના પ્રહારથી દેવીને લગાર પણ વેદના થઈ નહિ; પરંતુ હણેલા એવા તેના શરીરમાંથી તો પુષ્કળ રૂધિર વહેવા લાગ્યું. ૫૭ અને તે જ્યાં જ્યાં વહેતું લાંથી લાંથી આમુંડા મુએકરીને ઝીલી લેતી; તથા તેના મુખમાં રક્ત પડવાથી જે દેવો ત્યાં ઉપજ્યા ૫૮ તેમને આમુંડા ખાઈ ગઈ તથા તેનું રૂધિર પી ગઈ. પછી દેવીએ શૂળ, વજ્ર, ખાણ, તરવાર, અને ઋષિ નામે આયુધે કરીને ૫૯ આમુંડાએ જેનું રૂધિર પીધું છે એવા રક્તપીજને હણ્યો. હે પૃથ્વી-પતે, શસ્ત્રમુદાયથી હણાયેલા રક્તપીજ નામે મહા અસુર રૂધિરરહિત થ-ધને પછી પૃથ્વીઉપર પડ્યો. ૬૦ હે તપ, એ અસુરનું મરણ થયું એટલે દેવલોકો અત્યંત આનંદ પામ્યા અને રૂધિરના મદવડે મસ્ત થયેલા મા-તૃગણ નાચવા લાગ્યો. ૬૧

॥ તતસ્તે હર્ષમતુલમવાપુસ્ત્રિદશાનૃપ ॥

‘‘ ॥ હતે માતૃગણસ્તસ્મિન્નર્તાસૃડમદોદ્વતઃ ॥ ૬૧ ॥

इतिश्री पु०प्रकाशे मा०पुराणे सार्वणिके० देवीमाहात्म्ये रक्तबीजवधो
नाम गु०भाषायां ८८ अध्यायः ॥ (८)

રાજોવાચ ॥ વિચિત્રમિદમાહ્યાતં ભગવન્ ભવતા મમ ॥

॥ દેવ્યાશ્ચરિતમાહાત્મ્યં રક્તબીજવધાશ્રિતં ॥ ૧ ॥

રાજા કહેછે,—હે ભગવન્, તમેએ મને રક્તપીજના વધ સંબંધી દેવી ચરિતનું મહાત્મ્ય કહ્યું તે વિચિત્ર છે. ૧ હવે રક્તપીજનું મૃત્યુ થયા પછી મહાક્રોધી શુંલ તથા નિશુંભે જે કામ કર્યું તે સંભળવાની મને ઇચ્છા છે ૨ ઋષિ કહેછે,—રક્તપીજને માર્યા પછી અને બીજપણ સંઘ્રા-મમાં હણાયા પછી શુંલ તથા નિશુંભે અત્યંત ક્રોધ કર્યો; ૩ હવે પોતાના મોઠા સૈન્યનો નાશ થતો જોઈને ક્રોધ કરી અસુરની મુખ્ય સેના લેઈને નિશુંભ ધાયો. ૪ અને તેની આગળ પાછળ તથા બાજુઓપર મોઠા મોઠા અસુર હાઠ કરડતા અને ક્રોધ કરતા દેવીને મારવાને દોડ્યા. ૫ મહા વી-

યશાળો શુંભ પણ પોતાની સેનાને લેઇને માતાઓ સાથે યુદ્ધ કરી કોપધરી
 ચંડિકાને હણવાને અર્થે આગ્યો હતો. ૧ પછી શુંભ નિશુંભ તથા દેવીનું
 ભારે યુદ્ધ થયું. જાણે એ મેઘ વરસતા હોય તે પ્રમાણે અતિ દારણુ બા-
 ણની વૃષ્ટિ ચાલી રહી હતી. ૭ દેવોએ કુંકેલા બાણોને પોતાના બાણના
 મુમુદાયેકરીને તત્કાળ ચંડિકા કાપી નાખતી હતી અને તે બન્ને દેવપતિ-
 ઓનાં શરીર ઉપર બાણોના પ્રહાર કરતી હતી. ૮ નિશુંભે જગારા મારી
 રહેલું તીક્ષ્ણ ખડ્ગ તથા દાલ લેઇને દેવીના ઉત્તમ વાહન સિંહના માથામાં
 તે ખડ્ગ માર્યું. ૯ વાહનને ધા કર્યો જોઇને દેવીએ નિશુંભના તીક્ષ્ણ ખડ્ગને
 તથા અષ્ટચંદ્ર નામે દાલને બાણેકરીને કાપી નાખ્યાં. ૧૦ દાલ તરવાર કપામાં
 જોઇને તે અસુરે શક્તિ છોડી; તેના પણ પોતાની મામે આવતી જોઇ
 ચક્રવટે એ કટકા કરી નાખ્યા. ૧૧ કોપેકરી ગર્જેલા નિશુંભદાનવે હવે શૂભ
 લીધું. અને તેને પણ આવતું જોઇને મુદિપ્રહારથી દેવીએ તેનો ચૂરે-
 ચૂરો કરી નાખ્યો. ૧૨ હવે તેણે ગદા ફેરવીને ચંડિકાપ્રત્યે નાખી. તે પણ
 દેવીએ ત્રિશૂળેકરી ત્રાડેલી ભસ્મ થઇ ગઇ. ૧૩ પછી હાથમાં ધરસી લેઇને
 આવતા દેવમેઇને દેવીએ બાણોના મૂમુદથી હણીને પૃથ્વી ઉપર પાડ્યો. ૧૪
 ભયાનક પરાક્રમવાળા પોતાના ભાઇ નિશુંભને પૃથ્વીપર મૂર્છિત પડ્યો જો-
 ઇને મહાક્રોધ કરી શુંભ રથમાં બેસીને અંબિકાને હણવા માટે આગ્યો.
 ૧૫ દેવી તે વખતે અતિ ઉત્તમ તથા જેમાં પરમ આયુધ ઝાલી લીધાંછે,
 એવા અનુપમ આઠ હાથેકરી આપ્યા આકાશમાં વ્યાપ્ત થઇને શોભવા
 લાગી. ૧૬ તેને (શુંભને) આવતો જોઇને દેવીએ શંખ વગાડ્યો તથા અતિ
 દુઃમહ ધનુષ્યની પણ્છને ટંકાર કર્યો. ૧૭ તેમજ મુકળ અસુરસેનાના તેજનો
 નાશ કરનાર એવા પોતાના ઘંટાના નાદેકરી દિશાઓ ભરી કાઢી. ૧૮ પછી
 મહાન હાથીઓના મદને તળવનાર એવી ભારે ગર્જનાએકરીને સિંહે પણ
 આકાશ તથા સમીપની દશે દિશાઓ ભરી કાઢી. ૧૯ પછી કાલિકાએ
 આકાશમાં કૂદીને એ હાથેકરી પૃથ્વીપર પ્રહાર કર્યો, તેનો એવો ભારે અ-
 વાજ થયો કે તેથી પેહલાંના યધા અવાજ ઠંકાઇ ગયા. ૨૦ શિવદૂતીએ
 ભયંકર એવું ભારે હાસ્ય કર્યું કે તેના અવાજથી દેવો ત્રાસ પામવા
 લાગ્યા તથા શુંભને ભારે ક્રોધ ઉપજ્યો. ૨૧ જે સમયે દેવી બોલી કે, 'હું
 દુરાત્મા, ઉભા રહે, ઉભા રહે,' તે વખતે આકાશમાં રહેલા દેવોએ 'જય,

જપ' એવો શબ્દ કર્યો. રૂઝે શુભે આવીને મૂકેલી જવાળા જેવી અતિ ભ-
 યાનક અને અગ્નિના ઢગલા મરખી પ્રકાશિત જે શક્તિ આવતી હતી, તે
 બારે ઉલ્કાપાત થવાથી નાશ પામી. રૂઝે શુભના સિંહ-નાદકરીને ત્રણલોક
 વ્યાપ્ત થઈ ગયા, પણ હું રાજન્, મેઘગર્જનાના ધોર અવાજ આગળ તે
 હારી ગયો. રૂઝે શુભે મૂકેલા બાણને દેવીએ અને તેણિયે મૂકેલાને શુભે
 પોતપોતાના દારણ બાણોએકરી સેંકડો અને હજારે પ્રકારે કાપી નાખવા
 માંડ્યાં. રૂઝે પછી ચંડિકાએ કોપ કરીને તેને શૂલવડે હણ્યો તેથી તે મૂંઝા
 પામીને પૃથ્વી ઉપર પડ્યો. રૂઝે એટલામાં નિશુભને ચેતના આવી તેથી
 હાથમાં ધનુષ્ય લેઈને દેવી, કાલિકા તથા સિંહને બાણોએકરી હણવા
 લાગ્યો. રૂઝે વળી ફરીને હજાર હાથ કરીને તે દૈત્યે ચક્ર નામના આયુધથી
 દેવીને ઢાંકી કાઢી. રૂઝે પછી વિષમ સંકટનો નાશ કરનારી ભગવતી દુર્ગાએ
 ક્રોધ કરી પોતાના બાણોએકરી તેનાં ચક્ર તથા બાણોને કાપી નાખ્યાં. રૂઝે
 એટલે દૈત્યસેનાથી વીંટાપણો નિશુભ ગદા લેઈને વેગથી ચંડિકાને મારવા
 દાડ્યો. રૂઝે તેને આવતો જોઈને ચંડિકાએ તીક્ષ્ણ ધારવાળા ખડ્ગથી તેની
 ગદા ભાંગી નાખી; એટલે તેણે શૂળ લીધું. રૂઝે દેવપીડક એવા નિંશુભ-
 ને હાથમાં શૂળ લેઈ આવતો જોઈને વેગથી ફેંકેલા ભાલાએકરી ચંડિ-
 કાએ તેની છાતી વીંધી. રૂઝે એટલે શૂળથી ભેદ પામી છે છાતી જેની એવા
 નિશુભના લ્હદયમાંથી ખીજો મહાખળવાન અને મહારીર્યવાન પુરુષ
 'ઉભી રહે' એમ બોલતો નીકળ્યો. રૂઝે એટલે ગર્જનાની પેઠે હસીને દેવીએ
 તે નીકળતા પુરુષનું માથું ખડ્ગેકરી કાપીનાખ્યું, અને તે પૃથ્વીપર
 પડ્યો. રૂઝે પછી સિંહ પોતાની ભયાનક દાદોવડે અસુરોની ગરદનો ભેદી
 નાખી તેમને ખાઈ જવા લાગ્યો. તેમ કાલિકા તથા શિવદૂતીએ ખીજને
 ખાઈ જવા માંડ્યા. રૂઝે કેટલાક કૌમારીની શક્તિવડે હણાઈને નાશ પામી
 ગયા. તથા કેટલાક મોટા દૈત્યો બ્રહ્માણીના મંત્રેલા જળથી હતા નહતા
 થઈ ગયા. રૂઝે કેટલાક માહેશ્વરીના ત્રિશૂળથી અને કેટલાક વારાહીનું
 મુખ વાગવાથી નાશપામી પૃથ્વીપર પડ્યા. રૂઝે વૈષ્ણવી શક્તિએ કેટલાક દૈત્યો-
 ના ચક્રે કરીને, તથા એંદ્રી શક્તિના હાથમાંથી છૂટેલા વજ્રે કેટલા-
 કના કડકા કડકા કરી નાખ્યા. રૂઝે કેટલાક દૈત્યો નાશ પામ્યા, કેટલાક મહા
 અંત્રામમાંથી નાશી ગયા, અને કેટલાકને કાલિકા, શિવદૂતી, તથા સિંહ,

આપ ગયાં. ૩૬૬

॥ કેચિદ્વિનેશુરસુરાઃ કેચિન્નષ્ટા મહાહવાત્ ॥

॥ ભક્ષિતાશ્વાપરે કાલીશિવદૂતીમૃગાધિપૈઃ ॥ ૩૯ ॥

इतिश्री पुराणार्थ प्र० मा० पु० साव० देवी० निशुंभवधो नाम
गु० भा० ८९ अध्यायः ॥ (९)

॥ ऋषिरुवाच ॥ निशुंभं निहतं दृष्ट्वा भ्रातरं प्राणसंमितं ॥

॥ हन्यमानं वलं चैव शुंभः क्रुद्धोऽब्रवीद्वचः ॥ ૧ ॥

ઋષિ કહેછે,—પોતાના પ્રાણસમાન ભાઈ નિશુંભને હણાયો તથા
સેનાને હણાતી જોઈને દ્રોધે ભરાઈને શુંભ ખોલ્યો. ૧ બળના મદથી
દોષ પામેલી હે દુર્ગા, તું ગર્વ મા કર; કેમકે તું ખીજીઓની મદદ લેઈને
યુદ્ધ કરે છે, અને પોતાને જાણી માને છે. ૨ દેવી કહેછે,—હું જગ-
તમાં એકજ છું; મારાથી ખીજી આ લોકમાં કોણ છે ? હે કુપ્ત, જો એ
મારી વિભૂતિઓ મારામાંજ પાછી પ્રવેશ કરેછે. ૩ પછી બ્રહ્માણીને આદિ
લેઈને તે બધી દેવીઓ અંબિકાના શરીરમાં લીન થઈ ગઈ, અને પછી
પોતે એકજ અંબિકા રહી. ૪ દેવી કહેછે,—હું મારી વિભૂતિએ કરીને
ધણું રૂપ ધારણ કરીને જે રહી હતી, તે બધું મેં પાછું સંકેલી લીધું છે.
હવે સંગ્રામમાં હું એકજ છું, મોટે હોંશિયાર થા. ૫ ઋષિ કહેછે,—પછી
બધા દેવ અને દૈત્યના દેખતાં દેવી અને શુંભ બંનેનું દારણ યુદ્ધ ચા-
લતું થયું. ૬ બાણોના વરસાદે કરીને, તથા તિક્તણુ શસ્ત્ર અને દારણ
અસ્ત્રાએ કરીને સર્વ લોકને ભય કરનાર તે બંનેનું ભારે યુદ્ધ થયું. ૭
સેંકડો દિવ્યઅસ્ત્ર જે અંબિકા મૂકતાં હતાં તેને નાશ કરવાના સામ-
ર્થ્યવાળાં અસ્ત્ર સામે મૂકીને દૈત્યરાજ તેને ભાગી નાખતો હતો. ૮ અને
તેણે મૂકેલાં દિવ્યઅસ્ત્રને પરમ ઐશ્વર્યવાળી દેવી પણ હોંકારાની સાથે
રમતની પેઠે ભાગી નાખતી હતી. ૯ પછી દૈત્યે સેંકડો બાણે કરીને દેવીને
ઠાંકી દીધી, એટલે દેવીએ કોપ કરીને બાણોવતી તેનું ધનુષ્ય કાપી નાખ્યું.
૧૦ ધનુષ્ય કપાયું એટલે દૈત્યરાજએ શક્તિ લીધી, તેને પણ દેવીએ

તેના હાથમાં ને હાથમાંજ ચક્રવતી છેદી નાખી. ૧૧૫ પછી દૈત્યો રાજા
અર્જુ તથા શતચંદ્ર નામે તેજસ્વી ઢાલ લેઈને દેવીનાં તરફ દોડયો. ૧૧૬
પણ તેના આવતાંમાંજ ચંડીએ ધનુષ્યમાંથી છોડેલા તીક્ષ્ણ બાણે કરીને
તેનું અંગ તથા સૂર્યકિરણ જેવી નિર્મળ ઢાલ છેદી નાખી. ૧૧૭ અશ્વ
તથા સારથી જેના હણાયો છે તથા ધનુષ્ય જેનું કપાઈ ગયું છે, એવા
તે દેવો પછી અગ્નિકાને મારી નાખવાના ઉદ્ધેશમાં બયાનક મુદ્ગર હા-
થમાં લીધું. ૧૧૮ તેને આવતો જોઈ તીક્ષ્ણબાણેએ કરી તેનું મુર્દર પણ
છેદી નાખ્યું, તથાપિ મુષ્ટિ ઉગામીને વેગે કરી તે ધાચો. ૧૧૯ અને દૈત્ય-
રાજાએ તે મુક્તિ દેવીના લલ્લપમાં મારી; દેવીએ પણ તેને લલ્લપમાં થાપટ
મારી. ૧૨૦ એ થાપટના પ્રહારથી હણાયેલો તે દૈત્યરાજ પૃથ્વીપર પડયો,
પણ પાછા અગ્નિકાએ ઉભો થયો. ૧૨૧ અને દેવીને બાલીને ગગનમાં ઉડયો,
તો ત્યાં પણ નિરાધાર રહીને ચંડિકા તેની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગી. ૧૨૨
આકાશમાં સિદ્ધ અને મુનિને વિરમય કરનારું બાહુ-યુદ્ધ (મલ્લ કુસ્તી)
દૈત્ય તથા ચંડિકાએ પરસ્પર પ્રથમ કરવા માંડયું ૧૨૩ પછી ઘણીકવાર લગી
તેની સાથે બાહુયુદ્ધ કર્યા પછી ચંડિકાએ તેને ઉપાડી ચાક ચઢાવોને
પૃથ્વીપર ફેંક્યો. ૧૨૪ પૃથ્વીપર ફેંકેલો તે દુષ્ટાત્મા (બકતો કે) ચંડિકાનું
મૃત્યુ કરવાની ઇચ્છાથી મુક્તિ ઉગામીને વેગેકરી ધાચો. ૧૨૫ એટલે દેવીએ
સર્વ દૈત્યના અધિપતિને આવતો જોઈ છાતીમાં બાલો મારી પૃથ્વીપર પાડી
નાખ્યો. ૧૨૬ દેવીના બાલાની અણીથી ધવાયેલો તે પ્રાણુ તજીને પૃથ્વીપર
પડયો, અને તેના પડવાથી સમુદ્ર, દ્વીપ, અને પર્વત સહિત બધી પૃથ્વી
ચલાયમાન થઈ ગઈ. ૧૨૭ એ દુરાત્માનું મૃત્યુ થયું એટલે સર્વ જગત્ પ્ર-
સન્ન થઈને સ્વસ્થતા પામ્યું અને આકાશ નિર્મળ થયું. ૧૨૮ તેના પડવાની
પહેલાં જે ઉલ્કાપાત તથા ઉત્પાત સહિત મેઘ થતા હતા તે શાંત થયા, તથા
નદીઓ પોતાને માર્ગે વહેવા લાગી ૧૨૯ તે મરાયો એટલે બધા દેવતાના
ગણ મનમાં અલંત આનંદ પામ્યા, અને ગંધર્વો સુંદર ગાયન કરવા
લાગ્યા, ૧૩૦ તથા કેટલાક વગાડવા લાગ્યા. અપ્સરાઓના ગણ નાચવા લાગ્યા
શુભ વાયુ બહન કરવા લાગ્યા, સૂર્ય વિશેષ તેજસ્વી થયો, અગ્નિઓ (અ-
ગ્નિ હોતાદિમાંના) શાંતરીતે બળવા લાગ્યા, અને દિશાઓમાં થતા શબ્દો
શાંત થયા. ૧૩૧

॥ અવાદયંસ્તથૈવાન્યે નનૃતુ શ્વાપ્સરોગણાઃ ॥

॥ વવુઃપુપ્યાસ્તથા વાતાઃ સુપ્રમોહભૂદિવાકરઃ ॥

॥ જઙ્વલુશ્વામયઃ શાંતાઃ શાંતા દિગ્જનિતસ્વનાઃ (૨૭॥)

ઈતિશ્રી પુ૦ પ્ર૦ માર્ક૦ સા૦મ૦ દેવીમા૦ શુંભવધો નામ ગુર્જર-
મા૦ ૯૦ અધ્યાયઃ ॥ (૧૦)

ઋષિસ્વાચ,—

॥ દેવ્યા હતે તત્ર મહાસુરેન્દ્રે સૈન્દ્રાઃ સુરા વઙ્હિપુરોગમાસ્તાં ॥

॥ કાત્યાયનીં તુષ્ટુરિષ્ટલાભા દ્વિકાશિવક્રાસ્તુ વિકાશિતાશાઃ ॥૧॥

ઋષિ કહેછે—રણભૂમિમાં મહાઅસુરપતિને દેવીએ માર્યો એટલે ધ-
ચ્છિત લાભ થવાથી પ્રદુષિત થયું છે. મુખ તથા મનોરથ જેમના એવા
વઙ્હિને આદિ લેખને ધન્દ મહિત દેવો કાત્યાયની દેવીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.
૨ હે શરણાગતનાં દુઃખ હરનારી દેવિ, હે અખિલ જગતની માતા, હે
વિશ્વેશ્વરિ, પ્રમત્ર થા, અને વિશ્વનું રક્ષણ કર; હે દેવિ તું સ્થાવર
જંગમ માત્રની ઈશ્વરિ છે. ૩ તું પૃથ્વી રૂપે કરીને રહેલી છે, માટે જ-
ગતની આધારભૂત છે; કોઈથી જેનું ઉદ્ધવન ન થાય એવા વીરવાળી હે
દેવિ, તું જળરૂપે રહીને આખા વિશ્વને તૃપ્ત કરે છે. ૪ તું અનંત વીર્ય-
વાળી વિખયુતી શક્તિ છે, વિશ્વનું આદિ કારણ, અને પરમ માયારૂપ
છે; હે દેવિ, તેં આ સર્વ જગતને મોહ પમાડી દીધું છે; પ્રમત્ર એવી તું
આ જગતમાં મુક્તિની હેતુભૂત છે. ૫ હે દેવિ, જગતમાં સમસ્ત ૧ વિદ્યા-
ઓ અને પાતિવ્રત્ય મૌદર્યાદિ ૨ કલાઓ મહિત બધી ઓઓ તારા અંશ
છે. અંખા એવી એકલી તેંજ આ બધું જગત ભરી કાઢ્યું છે. માટે
સ્તુતિસંબંધી ઉત્તમ વચન જેમાં છે એવી તારી શ્રી સ્તુતિ કરવી! ૬ (૫-
રીને સ્તુતિનું અધઠિતપણું વર્ણવે છે:—) જો તું સ્વર્ગ અને મુક્તિ આ-
પનારી દેવી સર્વમય છે, તો અમે તારી સ્તુતિ કરી. હવે સ્તુતિને અર્થ

ખીજ કયાં પરમ વચન અમે ? કહિયે ? ૬ સર્વની પુદ્ધિરૂપેકરીને જનના
 દુદયમાં રહેલી તથા સ્વર્ગ અને માતૃ આપનારી હે નારાયણિ દેવિ,
 તને નમસ્કાર છે. ૭ કલા, (ત્રીશકાષા) કાષા, (અઘાર નિમેષ) આદિક કા-
 ળવિભાગ રૂપે કરીને પરિણામ આપનારી (ફરશાર કરનારી) તથા સૃષ્ટિનો
 સંહાર કરવામાં શક્તિમાન નારાયણિ, તને નમસ્કાર છે. ૮ સર્વે કલ્યાણમાં
 કલ્યાણપણરૂપ, સર્વ અર્થની પ્રિદ્ધિ કરનારી ભવાની, (ભક્તને) શરણ પામવા
 યોગ્ય એવી, ત્રણ નેત્રવાળી, ગૌરીરૂપ નારાયણિ, તને નમસ્કાર છે. ૯ જગતની
 ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, અને વિનાશ કરનારી શક્તિરૂપ સનાતન દેવી, ગુણની
 આધાર તથા ગુણરૂપ નારાયણિ, તને નમસ્કાર છે. ૧૦ શરણે આવેલા
 દીન અને પીડા પામેલાનું રક્ષણ કરવામાં તત્પર, અને સર્વ કોષની વેદના-
 ને હરાણુ કરનારી દેવી નારાયણિ તને નમઃ ૧૧ હંસયુક્ત વિમાનમાં
 બેઠેલી બ્રહ્માણીનું રૂપ ધારણુ કરનારી તથા કમંડલુમાંથી જળ છાંટનારી
 હે નારાયણિ દેવિ, તને નમઃ ૧૨ ત્રિશૂળ, ચંદ્ર, અને સર્પને ધારણુ ક-
 રનારી તથા મોટા વૃષભનું જેને વાહન છે એવી માહેશ્વરી રૂપ દેવી ના-
 રાયણિ તને નમઃ ૧૩ માર તથા કૂકડાથી વીંટાયલી અને માઠી શક્તિ
 ધારણુ કરનારી પાપ રહિત કૌમારી રૂપ દેવી નારાયણિ તને નમઃ ૧૪ શં-
 ખ, ચક્ર, ગદા, શાર્દૂલ ધનુષ્ય, આદિ પરમ આયુધને ધારણુ કરનારી
 વૈષ્ણવી રૂપ દેવિ, પ્રસન્ન થા; હે નારાયણિ તને નમઃ ૧૫ ભયાનક મોડું
 ચક્ર ઝાલેલું તથા દાઢેકરી પૃથ્વીને ઉપાડેલી જેણે એવા વરાહરૂપને ધારણુ કરના-
 રી દેવી નારાયણિ તને નમઃ ૧૬ ભયાનક નૃસિંહ રૂપે કરીને દેવોને હ-
 ણવાનો જેણે ઉદ્ધોગ કર્યો છે તથા જે તણુ લોકનું રક્ષણ કરનારી છે એવી
 નારાયણિ તને નમઃ ૧૭ માથાપર મુકુટ ધારણુ કરેલો, મોડું વજ્ર જેનું
 આયુધ છે, હજાર નેત્રેકરીને ઉજવલ જેની કાંતિ છે એવી, વૃત્રાસુરનો પ્રાણ
 લેનારી અંદ્રિશક્તિરૂપ દેવી નારાયણિ તને નમઃ ૧૮ શિવદૂતી રૂપેકરીને
 દેવ્યની માઠી સેનાનો જેણે નાશ કર્યો છે તથા ભયાનક જેનું રૂપ અને માઠી
 જેની ગર્જના છે, એવી હે નારાયણિ તને નમઃ ૧૯ દાદોએકરી વિકરાળ

૧. ભાવાર્થ એવા કે:—સર્વવ્યાપકતાને લીધે **પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા** અને
વૈષ્ણવી એ ચાર મંદારની વાણીમાં પણ તું રહેલી છે તે વાણી ભિન્નપણે તારી સ્તુતિ શી
 રીતે કરી શકે ? વાસ્તે કેવળ તારા નામવડે તને નમસ્કાર કરીએ છીએ.

જેનું મુખ છે, તથા મસ્તકમાળાનો જેને અલંકાર છે, એવી મુંડ દેલને હણુતારી આમુંડારૂપ નારાયણ તને નમઃ ૩૩ લક્ષ્મી, લજ્જા, મહાવિદ્યા, શ્રદ્ધા, પુષ્ટિ, સ્વધા, નિશ્ચલા, મહારાત્રી, અને મહામાયા, એ જેનાં ૩૫ છે એવી નારાયણ તને નમઃ ૩૩ મેધા, સરસ્વતી, મેઘ, વૈભવ, મહત્તા, તમોચણ એ જેનાં ૩૫ છે એવી હે સ્વતાંત્ર ઇશ્વરી, તું પ્રમત્ત થા; હે નારાયણ તને નમઃ ૩૩ સર્વ કાંધ જેનું સ્વરૂપ છે, સર્વતી પ્રભુ અને સર્વ સામર્થ્યવાળી હે દેવિ, અમારું ભયથકી રક્ષણ કર. હે કુર્ગા દેવિ તને નમસ્કાર છે. ૩૩ તણ લોચને કરી અલંકૃત આ તારું સુંદર વદન અમારું સર્વ ભૂતથકી રક્ષણ કરે. હે કાત્યાયિની, તને નમસ્કાર છે. ૩૪ જેની વિકાળ જવાળા છે, એવું સમગ્ર દેલને નાશ કરનારું તારું ઉચ ત્રિશૂલ ભયથકી અમારું રક્ષણ કરે; હે ભદ્રકાલિ, તને નમસ્કાર છે, ૩૫ હે દેવિ જે પોતાના સંપૂર્ણ જગત્વ્યાપક નાદકરી દેવોનાં તેજને હણે છે એવી તારી ઘંટા અમારું સર્વ પાપથકી રક્ષણ કરે; માતા જેમ બાળકનું રક્ષણ કરે છે તેમ. ૩૬ હે ચંડિકે, અસુરનાં રૂધિર, વસા, આદિકના કાદવથી ખરડાણો છતાં તારા * હાથવડે ઉજ્જવલ ખડ્ગ અમને કલ્યાણકારી થાઓ. અમે તને નમીએ છીએ. ૩૭ તું પ્રસન્ન થાય તો સમસ્ત વ્યાધિને નાશ કરે છે, અને રીસે ભરાય તો તમામ અભીષ્ટ મનોરથનો નાશ કરે છે. તારે આશરે આવેલા પુરૂષોને વિપત્તિ નડતી નથી, પણ તેઓ ખીજને આશ્રય આપનારા થાય છે. ૩૮ હે અંબિકે, પોતાની મૂર્તિને ખડુ પ્રકારે કરીને, અનેકરૂપે કરી તેં જે ધર્મનો દ્વેષ કરનારા મોટા દેવોનો આજ નાશ કર્યો, તે હે દેવિ, ખીજ કોણ કરી શકે એવી છે. ૩૯ વિદ્યા, શાસ્ત્ર, ઉપનિષત્, અને વેદવાણીમાં તારા વિના ખીજ કયો છે? મમતારૂપ મહા અંધારા ખાડામાં આ વિશ્વને તું અલંત ભમાવે છે! ૪૦ જ્યાં રાક્ષસો, ભયંકર ઝેરવાળા સર્પ, શત્રુઓ, ચોરનાં સૈન્ય, દાવાનલ, અને ભરદરિયો છે, ત્યાં (વ્યાપક રૂપે) રહીને પણ તું જગતનું રક્ષણ કરે છે! ૪૧ હે વિશ્વેશ્વરી તું વિશ્વનું રક્ષણ કરે છે; તું વિશ્વને ધારણ કરનારી છે, અને તેથી વિશ્વની આત્મારૂપ છે; વિશ્વના સ્વામી બ્રહ્માદિકે વંદન કરવા યોગ્ય તું છે; તારે વિષે ભક્તિએકરી જેઓ નમ્ર છે, તે વિશ્વને આશ્રય આપનારા થાય

* અર્થાત્ હાથના તેજનું પરાવર્તન ખડ્ગમાં થવાથી તે અગ્નિકર્તુ.

છે. ૩૩ હે દેવિ, તું પ્રસન્નથા, અને હમણાની પેઠે અસુરોનો નાશ કરીને હમેશા અમારું શત્રુતા ભયથકી રક્ષણ કર; સર્વ જગતનાં પાપ તથા ઉતા-
તનું જળ મળવાની વખતે ઉપજેલા રોગાદિ ભારે ઉપસર્ગનો જલદી નાશ કર. ૩૩ હે વિશ્વનાં દુઃખ હરણ કરનારી દેવિ, નમસ્કાર કરતા અમાને તું પ્રસન્ન થા; ત્રણલોકમાં વસનારાઓએ સ્તવન કરવા જોગ હે દેવિ, મને લોકને વરદાન આપનારી થા. ૩૪ દેવી કહે છે, - હે દેવલોકો, હું તમને વર-
દાન આપવા તત્પર છું, માટે લોકોને ઉપકાર કરનાર જે વરદાન માગવાને તમે મનમાં ચહાતાહો, તે માગો. ૩૫ દેવો ખોલ્યા, હે સર્વની ધર્મશ્રી, ત્રણે લોકની સર્વે પીડાઓ શાંત કરનાર આપું ને આપુંજ તારે અમારા શત્રુ-
ઓનું નિકંદન કરવું. ૩૬ દેવી કહે છે, - વૈવસ્વત મન્વંતરના અઠાવીશમા યુગમાં શુંભ અને નિશુંભ નામે મોટા દૈત્યો પ્રરીને પેદા થશે, ૩૭ તે વખતે હું ચશાદાના ગર્ભને વિષે ઉત્પન્ન થઈ, નદગોપને ઘેર જન્મ લેઈ હું તેમનો નાશ કરીને વિધ્યાચળમાં વાસ કરીશ. ૩૮ પ્રરીને પણ મહાભય-
કરૂપ પૃથ્વીપર અવતરીને વિપ્રચિત્તિ કુળના દાનવોને હણીશ. ૩૯ એ વિપ્રચિત્ત નામે વિકાળ દાનવોને ભક્ષણ કરતાં મારા દાંત દાડમના પૂલ જેવા ચાતા થશે, ૪૦ તેથી સ્વર્ગમાં દેવલોકો અને મૃત્યુલોકમાં માનવોઓ મારી સ્તુતિ કરતા મને નિરંતર 'રકતઢંતિકા' કહેશે. ૪૧ પ્રરીને પણ સો વર્ષની અનાવૃદ્ધિમાં બ્યારે પાણી નહિ મળે ત્યારે મુનિઓએ સ્તુતિ કરેલી હું પાછી વગર ચોનિથકી ઉત્પન્ન થઈશ, ૪૨ અને મારાં સો નેત્રો કરીને હું મુનિ-
ઓને જોઈશ તેથી મનુષ્યો મને શતાક્ષી કરીને કહેશે. ૪૩ પછી હે દેવો મારા દહમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં, પ્રાણનું રક્ષણ કરે એવાં શકે કરીને તમા-
મ લોકોનું વૃદ્ધિ થતાંમુખી ભરણ પોષણ કરીશ; ૪૪ તેથી પૃથ્વીપર હું 'શાકંભરી' નામે કરીને પ્રસિદ્ધ થઈશ. વળી એજ ઠેકાણે 'દુર્ગમ' નામે મોટા દૈત્યને હું મારીશ, તેથી 'દુર્ગાદેવી' એ પ્રકારે મારું નામ પ્રખ્યાત થશે. ૪૫ પછી પ્રરીને બ્યારે હું હિમાચલમાં ભયાનક રૂપ ધારણ કરીને મુનિઓના રક્ષણ માટે રાક્ષસોને મારીશ. ૪૬ ત્યારે નમ્રદેહે કરીને મુનિ-
ઓ મારી સ્તુતિ કરશે અને ભીમાદેવી એવું મારું નામ પ્રસિદ્ધ થશે. ૪૭ બ્યારે અરૂણાક્ષ નામે દૈત્ય ત્રણ લોકમાં મહાપીડા ઉત્પન્ન કરશે, ત્યારે, અ-
ગણિત ભમરા જેમાં છે એવું ભમરાનું રૂપ હું લેઈને ૪૮ ત્રણ લોકના

હિતને અર્થે તે મહાદેવનો વધ કરીશ. ત્યારે સર્વ તરફથી લેણી મને 'ભા-
મરી' કહીને સ્તવન કરશે. ૬૬૭॥ એ પ્રકારે જ્યારે જ્યારે દાનવોસંબંધી
પીડા ઉત્પન્ન થશે, ત્યારે ત્યારે હું અવતાર લેખને શત્રુઓનો નાશ કરીશ. ૬૬૮॥

॥ इत्थं यदायदा बाधा दानवोत्था भविष्यति ॥

॥ तदातदावतीर्याहं करिष्याम्यरिसंक्षयं ॥ ५० ॥

હતિશ્રી પુ૦ પ્રકાશે મા૦ પુરાણે સાવાર્ણિકે મન્વંતરે દેવીમાહાત્મ્યે દેવ્યાઃ
સ્તુતિર્નામ ગુ૦ ભાષાયાં ૯૧ અધ્યાયઃ ॥ (૧૧)

देव्युवाच ॥ एभिःस्तवैश्व मां नित्यं स्तोष्यते यः समाहितः ॥

॥ तस्याहं सकलां बाधां शमयिष्याम्यसंक्षयं ॥ १ ॥

દેવી કહેછે,—જે મનુષ્ય એકાગ્રચિત્તેકરીને એ સ્તુતિપાઠવડે નિત્ય
મારું સ્તવન કરશે, તેની તમામ પીડા હું નિશ્ચય મટાડીશ. ૧ તેમજ મ-
ધુકેટભના નાશનું, મહિષાસુરના ઘાતનું, અને શુંભનિશુંભના વધનું જે
કાર્તન કરશે, ૨ તથા મારું ઉત્તમ માહાત્મ્ય અષ્ટમી, ચતુર્દશી, કે નવમી
તિથિએ એકચિત્તેકરી ભક્તિમહિત સાંભળશે કે પાઠ કરશે ૩ તેને કાંઈ પાપ
કે પાપથી ઉપજેલી આપત્તિઓ, દારિદ્ર, કે ઇષ્ટજનનો વિયોગ પ્રાપ્ત થશે
નહિ. ૪ અને તેને શત્રુથી, રાજથી, ચોરથી, કે શસ્ત્ર, અગ્નિ, અને જ-
ળના સમુદાયથી કદાપિ ભય ઉત્પન્ન થશે નહિ. ૫ માટે એ મારું માહાત્મ્ય
ભક્તિમહિત એકચિત્તેકરી સાંભળવું તથા તેનો પાઠ કરવો; કેમકે એ ક-
લ્યાણનું સ્થાન છે. ૬ મારું માહાત્મ્ય મહામારીયકી ઉપજેલા તમામ ઉપસર્ગ
તથા ત્રણ પ્રકારના ઉત્પાતને શમાવનાર છે. ૭ આ મારા મહાત્મ્યનો નિત્ય
૧ રૂડીરીતે જે ઘરમાં પાઠ થાય છે તે ઘરનો કદિ લાગ નહિ કરતાં હું
નિરંતર ત્યાં વામ પુરીશ. ૮ બલિ આપતી વખતે, પૂજામાં, અગ્નિહોમમાં,
અને મહોત્સવમાં એ મારા સર્વ ચરિત્રનું પઠન તથા શ્રવણ કરવું. ૯
૨ જાણ્યે કે ૨ અજાણ્યે કરેલી મારી બલિદાનની પૂજા તથા હવન હું પ્રો-
તિએકરી સ્વીકારીશ. ૧૦ શરદ્ઋતુમાં (આસો માસના નવરાત્રમાં) મારી

૧. અસખલિત વાણિએ કરી અર્થ વિચાર પૂર્વક. ૨. વિધિ બાહ્યારે વિધિવડે અને
વિધ નહિ બાહ્યારે વિધિવગર કરેલી પૂજા.

વાર્ષિક મહાપૂજા કરવામાં આવેછે. તે પ્રસંગે આ મારું માહાત્મ્ય ભક્તિ-
 સહિત સાંભળવાથી ૩૩ મારી કૃપાવડે મનુષ્ય સકળ પીડાયકી નિર્મુક્ત થાય
 છે, તથા તેને ધન, ધાન્ય, અને પુત્ર થાય છે, એમાં કાંઈ સંશય નથી.
 ૩૩ મારું આ માહાત્મ્ય તથા કલ્યાણકારી મારા જન્મ, અને યુદ્ધમાં મારાં
 કરેલાં પરાક્રમને સાંભળવાથી મનુષ્ય ભયરહિત થાય છે. ૩૩ મારું માહા-
 ત્મ્ય સાંભળનારાના શત્રુઓ નાશ પામે છે, કલ્યાણ પ્રાપ્ત થાય છે, અને
 તે પુરુષનું કુળ આનંદ પામેછે. ૩૪ (ઉપદ્રવ નિવારણાર્થ) શાંતિકર્મ-
 માં, નહારું સ્વપ્ન થયું હોય સારે, અને ભયંકર ગ્રહપીડામાં મારું માહા-
 ત્મ્ય સાંભળવું. ૩૫ તેથી ઉપસર્ગો (ઉપદ્રવ) અને દારણ ગ્રહપીડા શાંત થાય
 છે, તથા મનુષ્યે દીડેલું દુષ્ટ સ્વપ્ન મુખ્ય આપનારું, થાય છે. ૩૬ બાળગ્રહ
 (ડાકિણી આદિક)થી પીડા પામતાં બાળકોને શાંતિ આપનારું, અને માંહે
 માંહે અંટસ પડેલાઓને તે ઉત્તમ મૈત્રી કરાવનારું છે. ૩૭ સમગ્ર દુરાચર-
 òઓના બળતી હાનિ કરનારું તથા રાક્ષસ, ભૂત અને પિશાચાદિકનું પા-
 ઠમાત્રથીજ નાશ કરનારું આ પરમ માહાત્મ્ય છે. ૩૮ આ મારું સમગ્ર મા-
 હાત્મ્ય મારી પ્રાપ્તિ કરી આપનારું છે. પશુ, પુષ્પ, અર્ધ્ય, ધૂપ, ગંધ, ઉ-
 ત્તમ દીપ, ૩૯ બ્રાહ્મણોને ભોજન, હોમ, પંચામૃતના અભિષેકાદિ, અને
 ખીજા નાના પ્રકારના ભોગ અહર્નિશ વર્ષ પર્યંત મને આપવાથી, ૪૦ જેવી
 મારી પ્રીતિ સંપાદન કરાય છે, તેવીજ પ્રીતિ મારાં રૂડાં ચરિત્ર એકવાર
 સાંભળવાથી સંપાદન કરાય છે. એ ચરિત્ર સાંભળવાથી પાપ હરાય છે તથા
 આરોગ્ય મળે છે. ૪૧ મારા જન્મનું કીર્તન ભૂતાદિકથકી રક્ષણ કરે છે,
 અને જેમાં દુષ્ટ દૈત્યોના નાશની કથા છે એવું મારું યુદ્ધ ચરિત્ર ૪૨ સાં-
 ભળવાથી (ગાવાથી) મનુષ્યને શત્રુનો ભય ઉપજતો નથી. તમે, બ્રહ્મર્ષિઓએ,
 જેજે મારી સ્તુતિયો કરીછે ૪૩ તથા બ્રહ્માએ જેજે મારી સ્તુતિઓ કરીછે,
 તે રૂડી બુદ્ધિ આપનારી છે. અરણ્યમાં, દૂર અને શૂન્ય માર્ગમાં, દાવાગ્રિથકી
 ઘેરાયો હોય સાં, ૪૪ ચોરોએ આંતર્યો હોય સાં, એકાંતમાં શત્રુએ પકડ્યો
 હોય સાં, સિંહ કે વાઘ અથવા જંગલી હાથી જંગલમાં પાછળ પડ્યા હોય
 સાં, ૪૫ રાજાએ ક્રોધેકરીને વધ કરવાને હુકમ કર્યો હોય કે કેદમાં નાખ્યો
 હોય સારે, મહાસાગરમાં વાહાણમાં બેડેલો હોયને વાયુએ ભમાવ્યો હોય
 સાં, ૪૬ અસંત દારણ સંગ્રામમાં હથિયાર ઉડતાં હોય સાં અને ખીજી

તમામ ભયાનક વિપત્તિઓમાં વેદનાઓયકી પીડાયો હોય ત્યારે ૩૬ આ મારા ચરિતનું સ્મરણ કરવાથી પુરૂષ સંકટમાંથી મુક્ત થાય છે. મારા પ્રતાપથી સિંહાદિ હિંસ્ર પશુઓ, ચોર, અને શત્રુઓ મારું ચરિત્ર સંભારનારને જોઈ દૂરથીજ નાશી જાય છે ૩૭ નાપિ કહે છે, —એમ કહીને પ્રતાપી પરાક્રમવાળી ભગવતી ચંડિકા દેવી દેવલોકોના જોતાં છતાં ત્યાંજ અંતરધાન થઈ ગઈ. ૩૮ તે દેવો પણ ભયરહિત યમભાગને ભોગવનારા, તથા શત્રુઓ જેમના હણાયા છે, એવા થઈને પૂર્વવત્ પોતપોતાનો અધિકાર ચલાવવા લાગ્યા. ૩૯ દેવનો શત્રુ, અતુલ્ય પરાક્રમવાળો, મહા ભયંકર, અને જગતનો નાશ કરનારો શુંભ તથા મહાવીર્યવાન નિશુંભ, તેમને દેવીએ હણ્યા એટલે બાકી રહેલા દેવો પણ પાતાળમાં ગયા. ૪૦ એ પ્રકારે ભગવતી દેવો પોતે નિલ છે તથાપિ પ્રીતપ્રીતને ઉત્પન્ન થઈને, હે ભૂપ, જગતનું પરિપાલન કરે છે, ૪૧ તેજ આ વિશ્વને માહ પમાડે છે તથા સરજે છે. હે નરેશ, સંતુષ્ટ થયેલી તે દેવીસાસે માગવાથી તે *વિમાન તથા *સમૃદ્ધિ આપે છે. ૪૨ પ્રલયકાળમાં મહામારી સ્વરૂપને ધારણ કરનારી તે મહાકાળીવડે આ સકળ જ્ઞાંડ વ્યાપ્ત છે. પ્રલય કાળમાં તેજ મહામારીરૂપ છે, અને તેજ સનાતની દેવી અજન્મા છતાં સૃષ્ટિકાળમાં પોતે સૃષ્ટિરૂપ થાય છે. ભૂતમાત્રની સમયપ્રત્યે તેજ રિયતિ કરે છે. ૪૩ સંપત્તિસમયે મનુષ્યને અબ્યુદય આપનારી લક્ષ્મીરૂપ પણ ધરમાં તેજ થાય છે. આપત્તસમયે તેજ વિનાશને અર્થે અલક્ષ્મી થાય છે. ૪૪ તેની સ્તુતિ કરી હોય અને પુષ્પ, ધૂપ, ગંધ, આદિકથી પૂજન કર્યું હોય તો તે દ્રવ્ય અને સંતતિ, તથા ધર્મમાં બુદ્ધિ અને રૂડી ગતિ આપે છે. ૪૫

॥ સ્તુતા સંપૂજિતા પૂર્ણૌ ધૂપગંધાદિભિસ્તયા ॥

॥ દદાતિ વિત્તં પુત્રાંશ્ચ મર્તિં ધર્મે ગર્તિં શુભાં ॥ ૩૮ ॥

इति श्री पु० प्रकाशे मा० पुराणे सावर्णिके० भगवती वाक्यं नाम
गु० भाषायां ९१ अध्यायः ॥ (१९)

* 'નિઃકામવાળાને મોક્ષસાધકી જ્ઞાન અને સકામ લક્ષ્મીને દ્રવ્યાદિક આપે છે.' એવા લાવાર્થ.

હણીને (તેમને હણવામાં તું પરાજય નહિ પામતાં) મળેલું રાજ્ય જીવન-
પર્યંત અક્ષય ટકશે. અને મરણપછી વિવસ્વાન નામના સૂર્યદેવયજ્ઞી જન્મ
પામીને રૂઢ સાવર્ણિ નામે મનુ તું પૃથ્વીપર યઇશ. હું વૈશ્યમેષ, તેં ને
વરદાનની મારી પાસેથી ઇચ્છા કરી છે, રૂઢ તે હું તને આપું છું કે મુક્તિને
અર્થે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે. માર્કેન્ડેય કહે છે,—એ પ્રમાણે તે બેને તેમની
ઇચ્છા પ્રમાણે વરદાન આપીને રૂઢ-રૂઢ તે બેજાએ ભક્તિવડે જોની સ્તુતિ
કરી છે, એવી તે દેવી તત્કાળ અંતરધાન યઇ. એ પ્રમાણે ક્ષત્રિયમાં મેષ
સુરય, દેવીયજ્ઞી વરદાન પામીને સૂર્યયજ્ઞી જન્મ ધારણ કરી સાવર્ણિ નામે
મનુ થવાનો છે. રૂઢ॥

॥ एवं देव्या वरं लब्ध्वा सुरयः क्षत्रियर्षभः ॥

॥ सूर्याज्जन्म समासाद्य सार्वर्णि भविता मनुः ॥ (૧૭॥)

इतिश्री पु० प्रकाशे मा० पुराणे सार्वर्णिके० देवी० सुरय वैश्य-
योर्वरप्रदानं नाम गु० भाषायां ९३ अध्यायः ॥ (૧૩.)

॥ इतिश्री देवीमाहात्म्यं समाप्तं ॥

પ્રથમ અધ્યાયના ૬૦૪ શ્લોકનો અર્થ નીચે પ્રમાણે પણ થાયછે:—
'વારૂ તેમ' એ પ્રકારે કહીને શંખ, ચક્ર, અને ગદા ધારણ કરનારા ભ-
ગવાને તે બેઉનાં માથાં (પોતાના) જઘન (કટ્ટીપ્રદેશ) માં રાખીને ચક્ર-
વડે છેદી નાખ્યાં. (મતલબ એ કે—જળમાં ડુબેલી પૃથ્વી જોઇ મધુકૈટભે
કટાક્ષમાં જ્યાં પૃથ્વી જળમાં ડુબેલી ન હોય ત્યાં પોતાના વધતી માગણી
કરી અને ભગવાને તેમની વાણીના પેચને બાધ ન આવવા તેમનાં માથાં
પોતાના કટ્ટીભાગમાં રાખીને છેદ્યાં તેનું કારણ એકે વૈરાટસ્વરૂપ વર્ણુતમાં
ભગવાનના કટ્ટિભાગમાં પૃથ્વી કલ્પાએલો છે. તેમજ સાતમા અધ્યાયના
૬૬ માં શ્લોકનો અર્થ પણ બીજી રીતે થઇ મેકે છે.

॥ અથ રહસ્ય પ્રારંભ. ॥

॥ પ્રાધાનિકં રહસ્યં* ॥

રાજોવાચ ॥ ભગવન્નવતારા મે ચંડિકાયાસ્ત્વયોદિતાઃ ॥

॥ एतेषां प्रकृतिं ब्रह्मन् प्रधानं वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

રાજા કહેછે,—હે ભગવન્, તમારૂં મને ચંડિકાના અવતાર કહ્યા, હવે એ અવતારનાં આદિકારણ જે પ્રકૃતિ અને પ્રધાન તે કહેવાં જોઈએ. ૧ હે દ્વિજ, દેવીના જે સ્વરૂપનું જે વિધિએ મારે આરાધન કરવું જોઈએ, તે સર્વ (આ તમારા) હું પ્રણામ કરતા સેવકને કહો. ૨ ઋષિ કહેછે— આ રહસ્યવાર્તા પરમ ગોપ્ય કહેવાય છે, તથાપિ હે નરાધિપ, તું મારે ભક્ત છે, માટે તને કાંઈ ન કહેવા જેવું નથી. ૩ ત્રણ ગુણુયુક્ત પરમેશ્વરી મહાલક્ષ્મી સર્વની આદિભૂત છે. તે આપ્તા જગતમાં લક્ષ્ય અને અલક્ષ્ય સ્વરૂપે વ્યાપક થઈને રહેલી છે. ૪ તે માતુલિંગ, ગદા, દાલ, અને પાનપાત્રને (હાથમાં) ધારણ કરે છે, તથા હે રાજા નાગ, પુરૂષ ચિન્હ, અને સ્ત્રીચિન્હને મસ્તકપર ધારણ કરે છે. ૫ તપાવેલા સોના સરખી તેની કાંતિછે, તથા તેવાંજ આભૂષણ ધારણ કરે છે. તેણે પોતાના તેજવડેકરી સમગ્ર શૂન્ય અવકાશ ભરી નાખ્યો છે. ૬ એ પરમેશ્વરીએ આ તમામ જગતને શૂન્ય જોઈને કેવળ તમા-ગુણવડે એક ખીણું ૩૫ ધારણ કર્યું, ૭ અને પોતે, બેદ પામેલા કાળજના જેવી, દાઢે કરીને ઉત્તમ વદન જેનું ચિન્હિત થયું છે, વિશાળ નેત્રવાળી અને સૂક્ષ્મ કટિભાગવાળી સ્ત્રી થઈ. ૮ ખડ્ગ, પાનપાત્ર, મસ્તક, અને ખેટ નામના હથિઆરવડે જેના મારે હાથ શોભી રહ્યા છે, અને જર ઉપર એક કબંધનો હાર અને એક મસ્તકમાળા જેણે ધારણ કરીછે. ૯ તે તમાગુણમયી ઉત્તમ સ્ત્રી મહાલક્ષ્મીને કહેવા લાગી કે હે માતા, મારું નામ અને કર્મ તું કહે; તને નમસ્કાર કરું છું ૧૦ આ ઉત્તમ સ્ત્રી તામસીને મહાલક્ષ્મીએ કહ્યું કે તારાં નામ અને કર્મ હું બતાવું છું ૧૧ મહાભાયા, મહાકાલી, મહામારી, ક્રુધા, તૃષ્ણા, નિદ્રા, તૃષ્ણા, એકવીરા, દુસ્તયા (દુઃખેકરીને પરિણામ પામે એવી) કાલરાત્રિ, ૧૨ એ તારાં કર્મવડે પ્રતિપાદન કરેલાં નામ છે. આ નામાએકરી તારાં કર્મ જાણીને જે પાઠ કરશે

તે સુખ પામશે. ૧૩ હે રાજન, તેને એ પ્રમાણે કહીને મહાલક્ષ્મીએ અ-
તિથય શુદ્ધ સત્વગુણિકરીને ચંદ્રના સરખું ખીજી સ્વરૂપ ધારણ કસ્યું. ૧૪
એટલે તે રાક્ષસી માલા, અંકુશ, વીણા, અને પુસ્તકને ધારણ કરનારી
ઉત્તમ સ્ત્રી થઈ; એને પણ નામ આપ્યાં ૧૫ કે,—મહાવિદ્યા, મહાવાણી,
ભારતી, વાક, સરસ્વતી, આર્યા, બ્રાહ્મી, કામધેનુ, વેદગર્ભા, અને
ધીશ્વરી. ૧૬ હવે મહાલક્ષ્મીએ મહાકાલી, અને સરસ્વતીને કહ્યું કે તમા
ખન્નો પોતાના સરખાં સ્ત્રી પુરુષનાં જોડાં ઉત્પન્ન કરો. ૧૭ એ પ્રમાણે તે-
મને કહીને મહાલક્ષ્મીએ પોતે, સુંદર, કમળના આસનમાં બેઠાં, જેના
અંતરભાગે સુવર્ણ છે એવાં બે સ્ત્રી પુરુષ ઉત્પન્ન કર્યાં. ૧૮ હે રાજન, તે-
માંના પુરુષને હે બ્રહ્મા, હે વિધિ, હે વિરંચ, હે ધાતા, એવાં નામે
બોલાવ્યો, અને સ્ત્રીને હે શ્રી, હે યક્ષા, હે કમળા, હે લક્ષ્મી, એવા
સંબોધનથી બોલાવી. ૧૯ મહાકાલી અને સરસ્વતીએ પણ સાથે જોડાં ઉ-
ત્પન્ન કર્યાં, તેમનાં પણ હું તને નામ અને ૩૫ કહું છું. ૨૦ નીલ વર્ણનો
કંઠ, રાતા બાહુ, શ્વેત શરીર અને મસ્તકપર ચંદ્ર, એવા પુરુષને અને શ્વેત
વર્ણની સ્ત્રીને મહાકાલીએ ઉપજાવ્યાં. ૨૧ તેમાં પુરુષ તે રૂદ્ર, શંકર, સ્થાણુ,
કંપદી, અને ત્રિલોચન, નામનો, તથા સ્ત્રી તે ત્રયીવિદ્યા, કામધેનુ,
ભાષા, સ્વરા, અને અક્ષરા નામે થઈ. ૨૨ સરસ્વતીએ ગૌરવર્ણની સ્ત્રી
અને કૃષ્ણવર્ણનો પુરુષ ઉત્પન્ન કર્યો; હે રાજન, તે બેનાં પણ હું તને નામ
કહું છું. ૨૩ વિષ્ણુ, કૃષ્ણ, દ્વિપીકેશ, વાસુદેવ, જનાર્દન, એવાં તે પુરુ-
ષનાં અને ઉમા, ગૌરી, સતી, ચંડી, સુંદરી, સુભગા, શિવા, એવાં તે
સ્ત્રીનાં નામ છે. ૨૪ એ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ તત્કાળ પુરુષપણને પામી ગઈઓ
છે, તે તેના રહસ્યને જાણનારા અંતરનેત્રવાળા મનુષ્યો જુએછે, ખીજ
જોઈ શકતા નથી! ૨૫ હે રાજન, પછી મહાલક્ષ્મીએ વેદત્રયીને પત્નીરૂપે
બ્રહ્માને આપી; શંકરને વરદાન આપનારી ગૌરી, અને વાસુદેવને લક્ષ્મી
આપી. ૨૬ સ્વરા નામે પોતાની પત્નીસાથે એકલ થઈને વિરિંચીએ અંડ પેદા
કસ્યું; તેને ગૌરી સહિત વીર્યશાળી ભગવાન રૂદ્રે ફાડ્યું. ૨૭ હે રાજન, તે
અંડની મધ્યે પ્રધાન આદિ કાર્યરૂપ મહાભૂતાત્મક બધું સ્થાવર—જંગમ
જગત્ પેદા થયું. ૨૮ લક્ષ્મીસહિત વિષ્ણુએ તેનું પાલણ પોષણ કસ્યું. હે
મહારાજ, મહાલક્ષ્મી સર્વભૂત પ્રાણીમય ઈશ્વરી છે. ૨૯ તે સૃષ્ટિની પૂર્વે

નિરાકાર અને સાકાર તથા નાના પ્રકારનાં નામરૂપને ધારણ કરનારી છે. બ્રૂદાં બ્રૂદાં નામે કરી એનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે, પણ કોઈ અમુક નામે કરીને તેનું વર્ણન કરી શકાતું નથી. ૩૦

॥ નિરાકારા ચ સાકારા સૈવ નાનાભિજ્ઞાનમૃત્ ॥

॥ નામાતરીર્નિરૂપ્યૈષા નામ્ના નાન્યેન કેનચિત્ ॥ ૩૦ ॥

॥ શિત્ત્રી પ્રાધાનિકં રહસ્યં સંપૂર્ણમ્ ॥

વૈકૃતિકં રહસ્યં

ઋષિહ્વાચ ॥ ત્રિગુણા તામસીદેવી સાત્વિકી યા ત્રિધોદિતા ॥

॥ સા શર્વા ચંડિકા દુર્ગા મદ્રા મગવતીર્યતે ॥ ૧ ॥

ઋષિ કહે છે,—ત્રિગુણા, તામસી, અને સાત્વિકી, એમ ત્રણ પ્રકારે જે દેવી કહેવામાં આવી છે, તેને શર્વા, ચંડિકા, દુર્ગા, મદ્રા, અને મગવતી કહે છે, ૧ મધુકૈટભનો નાશ કરવાને અર્થે બ્રહ્માએ જેની સ્તુતિ કરી હતી, તે વિષ્ણુની યોગનિદ્રા તમોગુણવાળી મહાકાલી કહેવાય છે. ૨ તે દશ-મુખવાળો, દશ હાથવાળો, દશ પગવાળો, અંજન સરખી શ્યામવર્ણ, અને વિશાળ એવાં ત્રીશ નેત્રની પંક્તિએ કરીને વિરાજત છે. ૩ દેદીપ્યમાન દાંત અને દાઢેકરીને ભયાનક રૂપવાળી તે છે, તથાપિ હે ભૂવાળ, રૂપ, સૌભાગ્ય, તેજ, અને મહા શોભાનું તે સ્થાન છે. ૪ ખડ્ગ, બાણ, ગદા, ભાલો, શંખ, ચક્ર, ભૃશુંડી નામે આયુધ, ભોગળ, ધનુષ્ય અને લોહી ટપકતું માથું, એ તેણે ઝાલેલાં છે. ૫ જેનું ઉદ્ધંધન ન કરી શકાય એવી એ વિષ્ણુની માયા મહાકાલી છે. એનું આરાધન કરનારને સ્થાવર જંગમ માત્ર વશ થાય છે. ૬ જે બધા દેવતા શરીરમાંથી પ્રકટ થઈ હતી, અને જેણેએ મહિષાસુરનો નાશ કર્યો હતો, તે અતુલ્ય તેજવાળી સાક્ષાત ત્રિગુણા દેવી મહાલક્ષ્મી છે. ૭ તેનું મુખ અને સ્તનમંડલ સુશોભિત ઉજ્જવળ છે, તેની કટિનો ભાગ તથા અરણુ રાતા છે, તેની ભુજાઓ, જંઘા અને સાયળ આશમાની રંગે છે અને તે સ્વભાવે ઉન્મત્ત છે. ૮ તેનું જઘનસ્થળ (કટિનો આગળનો ભાગ) સુંદર * વિચિત્ર વર્ણ છે. વિચિત્ર હાર, વસ્ત્ર, અને

અલંકાર તેણે ધારણ કરેલા છે તેણે વિચિત્ર મુગધિ લેપ શરીરપર કરેલા છે, તથા કાંતિ, રૂપ, અને સૌભાગ્યે કરી શોભાયમાન છે. ૬ એને હજાર હાથ છતાં પણ તે અઢાર ભુજવાળો પૂજ્ય છે. જમણી પાસેના સૌથી નીચેના હાથથી અનુક્રમે તેનાં આયુધ કહીએ છીએ. ૧૦ અક્ષમાલા, કમળ, ખાણ, તરવાર, વજ્ર, ગદા, ચક્ર, ત્રિશૂળ, પ્રસી, શંખ, ઘંટા, પાશ. ૧૧ શક્તિ, દંડ, ઢાલ, ધનુષ્ય, પાતપાત્ર અને કમંડલુ, એ આયુધોએ કરી તેના હાથ શોભાયમાન છે, તથા કમળનું તેને આસન છે. ૧૨ હે રાજન, સર્વ દેવમય એ મહાલક્ષ્મી ઇશ્વરીને પૂજનારો સર્વલોક અને દેવનો સ્વામી થાય છે. ૧૩ કેવળ સત્વગુણમય, જે ગૌરીના દેહથી ઉત્પન્ન થઈ છે અને જેણે શુંભાસુરનો નાશ કર્યો છે, તે માક્ષાત્ સરસ્વતી કહેવાય છે. ૧૪ હે રાજન, તેણે પોતાના આઠ હાથમાં ખાણ, મુમ્બલ, શૂલ, ચક્ર, શંખ, ઘંટા, હળ, અને ધનુષ્ય ધારણ કરેલાં છે. ૧૫ શુંભ અને નિશુંભને મારનારી તે દેવીની ભક્તિએ પૂજ કરવાથી તે સર્વમપણું આપે છે. ૧૬ હે રાજન, એ પ્રમાણે તને દેવીની મુર્તિઓનાં સ્વરૂપ કહ્યાં, હવે તે જગતમાતાઓનાં ઉપાસન હું તને ભૂદાં ભૂદાં કહું તે સાંભળ. ૧૭ જ્યારે મુખ્ય મહાલક્ષ્મીનું પૂજન કરવું હોય ત્યારે મહાલક્ષ્મીનું મધ્ય ભાગે સ્થાપન કરીને મહાકાલી અને મહાસરસ્વતીને તેનાથી જમણે અને ડાબે પાસે તથા ત્રણ જોડાં તેમની પછવાડે સ્થાપન કરી પૂજ કરવી. ૧૮ તણુ જોડાંમાં બ્રહ્મા અને ભારતી મધ્યે, રૂદ્ર અને ગૌરી જમણે પાસે તથા લક્ષ્મી અને વિષ્ણુ ડાબે પાસે રાખીને તેમના મુખ આગળ ત્રણ દેવીઓ સ્થાપન કરવી. ૧૯ અઢાર-ભુજ દેવી મધ્યમાં, તેની ડાબે પાસે દશમુખી, અને જમણે પાસે અષ્ટભુજ દેવી સ્થાપીને તેમાં તે મુખ્ય મહાલક્ષ્મીનું પૂજન કરવું. ૨૦ હે રાજન, જ્યારે અષ્ટાદશભુજ દેવીનું પૂજન કરવું હોય ત્યારે જમણે પાસે દશમુખી તથા ડાબે પાસે અષ્ટભુજ, એ રીતે સ્થાપન કરવું. ૨૧ જ્યારે શુંભાસુરને હણનારી અષ્ટભુજનું પૂજન કરવું હોય ત્યારે બધા અરિષ્ટની શાંતિને અર્થે કાળ તથા મૃત્યુનું પણ પૂજન કરવું. ૨૨ તેની નવ શક્તિઓનાં તથા રૂદ્ર-ગણપતીનાં પણ પૂજન કરવાં. નમોદેવ્યે એ સ્તોત્રિકરીને મહાલક્ષ્મીનું પૂજન કરવું. ૨૩ ત્રણ અવતારની પૂજ કરવામાં પણ તે તે સંખંધી સ્તોત્રના મંત્રો લેવા. મહિષાસુરનો ઘાત કરનારી અષ્ટાદશભુજ દેવીનું પૂજન કર

૨૫. ૨૪ ઐજ મહાલક્ષ્મી, મહાકાલી, અને મહાસરસ્વતી છે. પાપ અને પુ-
ણ્યનું ણ આપનારી હૃશ્વરી, સર્વ લોકની પ્રભુ, ૨૫ મહિષાસુરનેા અંત ક-
રનારી દેવીનું જેણે પૂજન કર્યું તે જગતનો સ્વામી થાય છે. જગતની
ધારણ કરનારી, અને ભક્તનું પાલન કરનારી ચંડિકાનું ૨૬ અર્ધ્યાદિ,
અલંકાર, ગંધ, પુષ્પ, અક્ષત, ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય, અને નાના પ્રકારના ભ-
ક્ષ્યસહિત પૂજન કરવું. ૨૭ હે રાજન, રૂધિરયુક્ત બલિદાન, માંસ, સુરા, પ્ર-
ણામ, આચમન, સુગંધિ ચંદન, ૨૮ કપૂર સહિત તાંબૂલ, ઐણેકરીને ભ-
ક્તિભાવસહિત દેવીનું પૂજન કરવું. માથું કપાપલો મહિષાસુર જે દેવીની સાથે
સાયુજ્ય સુક્તિ પામી ગયો છે, તેને ડાબે પાસે દેવીની આગળ સ્થાપન કરી
પૂજવો. અને જમણે પાસે દેવીની આગળ સમગ્ર ધર્મરૂપ, અને હૃશ્વરરૂપ
૨૯-૩૦ જે સ્થાવર-જંગમમાં વ્યાપી રહ્યો છે, એવા દેવીના વાહન સિંહનું
પૂજન કરવું. પછી હાથ જોડીને દેવીનાં આ બધાં ચરિત્રોએ કરીને સ્તુતિ
કરવી. ૩૧ અથવા એકલા મધ્યમ ચરિત્રથી સ્તુતિ કરવી, પણ એકલા પ્રથમ
કે તૃતીયવડે સ્તુતિ કરવી નહિ. અરધું ચરિત્ર જપવું નહિ, અને જપે તે
વિષ્ણુ ઉપજે. ૩૨ અથવા સ્તોત્રના મંત્રોએકરી જગદંબાની સ્તુતિ કરવી. પછી
પ્રદક્ષિણા કરી હાથ જોડી માથે અડકાડી ૩૩ પ્રમાદ રહિત થઇ વારંવાર
જગતને પોષણ કરનારી દેવી પાસે ક્ષમા માગવી. પ્રત્યેક શ્લોકે કરીને તલ,
ધી, અને દુષ્કના પાકવડે ૩૪ અથવા રૂડા હવિષ્યાજનો સ્તોત્રના મંત્રો-
વડે હોમ કરવો. નમોનમઃ એ પદ્યએકરી સાવધાન થઇ દેવીને પૂજવી ૩૫
હૃદ્રિયો વશમાં કરીને હાથ જોડીને ત્રણ થઇ પ્રણામ કરીને દેવીનું પોતાને
વિષે આરોપણ કરી ધણી વારલગી ચંડિકા દેવીનું ધ્યાન કરવું, અને ત-
ન્મય થવું. ૩૬ એ પ્રકારે જે ભક્તિએકરી નિત્યપ્રત્યે પરમેશ્વરી ચંડીનું પૂ-
જન કરેછે, તે (આ લોકમાં) હચ્છાપૂર્વક, ભોગ ભોગથીને (દેહાંતે) દેવી-
ના સાયુજ્યપણને પામેછે. ૩૭ જે ભક્તવત્સલ ચંડિકાનું નિત્યપ્રત્યે પૂજન
કરતો નથી, તેનાં પુણ્યને પરમેશ્વરી બાળીને ભસ્મ કરે છે. ૩૮ હે રાજન,
એટલામોટ ફોલા વિધિ પ્રમાણે સર્વ લોકની મહેશ્વરી ચંડિકાદેવીનું ધું
પૂજન કર, તેથી ધું સુખ પામીશ. ૩૯.

॥ તસ્માત્પૂજય મૂપાલ સર્વલોકમહેશ્વરી ॥

॥ યયોક્તેન વિધાનેન ચંડિકાં સુલમાપ્સ્યસિ ॥ ૩૯ ॥

॥ इति श्री वैकृतिकं रहस्यं संपूर्णम् ॥

મૂર્તિ રહસ્યં

ઋષિસ્વાચ ॥ નંદાભગવતી નામ યા ભવિષ્યતિ નંદજા ॥

॥ સા સ્તુતા પૂજિતા ભક્ત્યા વશીકુર્યાઙ્ગગન્ત્રયં ॥૧॥

ઋષિ કહેછે,—ભગવતી નંદા નામે જે નંદની પુત્રી થશે તેની સ્તુતિ કરવાથી અને પૂજવાથી પુરુષ તણુ લોકને વશ કરી શકશે. ૧ સુવર્ણના સરખી તેની ઉત્તમ કાંતિ છે, સુંદર કાંતિવાળા સુવર્ણનાં તેનાં વસ્ત્ર છે, સુવર્ણની કઠિમેખળા દેવીએ પહેરીછે, અને સુવર્ણનાં ઉત્તમ આભૂષણ તેણે ધારણ કરેલાં છે. ૨ તેના આર હાથ કમળ, અંકુશ, પાશ, અને શંખ માલવાથી વિરાજિત છે, ધંદિરા, કમલા, લક્ષ્મી, શ્રી, એવાં તેનાં નામ છે. અને સુવર્ણના કમળનું તેને આસન છે. ૩ હે પાપરહિત રાજન, જે મેં તને રક્તદંતિકા નામે દેવી કહી હતી, તેનું સ્વરૂપ કહું તે સાંભળ. તે સર્વ ભયનું હરણ કરનાર છે. ૪ તેનાં વસ્ત્ર, વર્ણ, બધા શરીરનાં આભૂષણ, તીક્ષ્ણ નખ, દાંત, અને દાઢો, એ સર્વ રાતાં છે. ૫ પ્રીતિયુક્ત સ્ત્રી જેમ પોતાના પતિને બળે છે, તેમ એ દેવી ભક્તને ભજનારી છે. પૃથ્વીના સરખી તે વિશાળ, અને મેરુના સરખા સુંદર તેના બે સ્તન છે. ૬ તે લાંબા, વિશાળ, ધણુ સ્થૂલ, કરકરા, અતિ કાંતિવાળા, અત્યંત મનોહર, અને સર્વના આનંદરૂપ દૂધના ભંડાર છે. ૭ સર્વ મનોરથને પૂર્ણ કરનારા એ બે સ્તનનું દેવો પોતાના ભક્તોને પાન કરાવે છે. અર્જુ, પાત્ર, મુસલ, અને હળને તે ધારણ કરે છે. ૮ તે દેવી રક્તચામુંડા અને ચોગેશ્વરી, એ નામે પ્રસિદ્ધ છે, તથા તે તમામ સ્થાવર જંગમ જગતમાં વ્યાપીને રહેલી છે. ૯ જે એ દેવીને ભક્તિએકરી પૂજે છે, તેના પ્રતાપ સમરાચર જગતમાં ફેલાય છે. અને જે પુરુષ આ રક્તદંતી દેવીના શરીરનું સ્તવન બણે છે, ૧૦ તેની, જેમ (પતિવ્રતા) સ્ત્રી પોતાના પ્રિય સ્વામીને સેવે છે, તેમ તે દેવો સેવના કરે છે. શાકંભરી દેવો શ્યામ વર્ણની તથા કાળા કમળ સરખાં નેત્રવાળી છે. ૧૧ તેની નાભી ગંભીર છે તથા તણુ કરમલીથી તેનું સૂક્ષ્મ ઉદર શોભાયમાન છે. કરકરા, સમાન, જાંઘા, ગોળ, માંસલ, અને કઠિન તેના બે સ્તન છે. ૧૨ તેને કમળનું આસન છે, તથા એક હાથે મુકી વાળી રાખી છે; ભરણીકી ભરેલું કમળ; પુષ્પ, પદ્મ, મૂળ, ધન, આદિકથી ભરપૂર ૧૩

અને અનેકપ્રકારના અભીષ્ટ અનંત રસોએ યુક્ત તથા ભૂખ, તરસ, મૃત્યુ અને જરાના ભયને હરનાર એવા શાકનો સંચય; તેમજ સ્ફુરણાપમાન કાંતિવાણું ધનુષ્ય તે દેવોએ ધારણ કરેલું છે, ૧૪ એ દેવીને શાકંભરી, શતાક્ષી, દુર્ગા, ઉમા, ગૌરી, સતી, ચંડિકા, કાલિકા, અને પાર્વતી કહે- છે. ૧૫ શાકંભરીની સ્તુતિ કરવાથી, ધ્યાન કરવાથી, જપવાથી, પૂજવાથી અને નમવાથી ખુટે નહિ તેટલું અન્નપાનાદિક અમૃત ષળ તત્કાળ પ્રાપ્ત થાય છે. ૧૬ ભીમા દેવોપણ સ્થામ રંગની, દાઢ અને દાંતે કરીને પ્રકાશમાન વિશાળ નેત્રવાળી, ગોળ, જાંઘા, અને માંસલ સ્તનવાળી છે. ૧૭ તેણે પો- તાના હાથમાં અર્જુ, ડમરૂ (ડાકલું) માયું, તથા પાત્ર ધારણ કરેલાં છે; એકવીરા (બહાદૂર) તથા કાલરાત્ર પણ તેનેજ કહેછે. એની સ્તુતિ કરવાથી તે મનોરથ પૂર્ણ કરે એવી છે. ૧૮ બ્રામરી દેવો વિચિત્ર કાંતિવાળી તથા તેજના અંબારેકરી મામું જોઈ ન શકાય એવી છે એના હાથમાં વિચિત્ર ભ્રમર છે. એને 'મહાભારી' એ પ્રકારે કહેછે. ૧૯ હું પૃથ્વીપતે, જગતની માતા ચંડિકા દેવીની એ સર્વે મૂર્તિઓ તને કહી, એ સર્વે કામધેનુરૂપ કહેવાયછે ૨૦ આ પરમ રહસ્ય તારે કોઇને કહેવું નહિ, અને એ દીવ્ય મૂ- ર્તિઓનાં વર્ણન તું સાવધાન થઇને પઠન કરજે. ૨૧ ગુપ્તમાં પણ સર્વથી ગુપ્ત આ દેવાનું મુખ્ય ધ્યાન તને કહ્યું. એ દેવીની કૃપાવડે સર્વમાં તું માન પામીશ. ૨૨

॥ દેવ્યાધ્યાનં તવાસ્થ્યાતં ગુહ્યાદુદ્ધતરં મહત્ ॥

॥ એતસ્યાસ્ત્વં પ્રસાદેન સર્વમાન્યો ભવિષ્યસિ ॥ ૨૨ ॥

॥ इतिश्री मूर्ति रहस्यं संपूर्णम्. ॥

ગીતા અને ચંડોની એકતા વિષે સંદેહાલંકાર.

કવિત.

દેલ શુંભ નિશુંભ કે દુર્યોધન દુઃશાસન—

મામે અંખિકા કે આ અર્જુનની આકૃતી છે,

રણછોડ મંત્રમેદે શ્લોક અંખ્યા બેની સમ—

સુખ પારલૌકિક એહિક તે આપતી છે;

કહું કુરૂક્ષેત્ર કે આ હદ હિમાચળ સ્થળ—

જેના મહિમાની મહિમાં ગહન ગતી છે,

નંદનંદિની કે નંદનંદનની વાણી વંધ,

શ્રીગીતા પુતીતા કે આ અતી સમશતી છે.

નીચે લખેલાં ગુજરાતી કવિતાનાં તથા ભાષાંતરોનાં
પુસ્તકો રોકડી કિંમતે અમારિ પાસેથી મઝશે.

કિંમત.

ટપાલ.

માર્કંડેયપુરાણ (ટુંકમુદતમાં છાપાનું હેતુએ)... ૫-૦-૦ ૦-૪-૦

પ્રાકૃત એકાદશી (જુદા જુદા રાગમાં)..... ૧-૮-૦ ૦-૧-૬

કાવ્યસુધા. (કવિતામાં નીતિમાન આખ્યાનો.) ૧-૦-૦ ૦-૧-૬

અદ્વૈત ભાષ્યતક (કવિતામાં વેદાંત વિષય)... ૦-૩-૦ ૦-૦-૧

આશૌચ નિર્ણય ભાષાંતર (જન્મમરણ મૂતક શ્લોક સાથે) ૦-૪-૦ ૦-૦-૬

પુરાણાર્થપ્રકાશ (ભાગિક ચોપાનીકા) લવાજમ પ્રતિવર્ષ ટપાલ શિખે. ૨-૮-૦

ઉપરના પુસ્તકો શિવાય અત્રે બીજે કેકાણે મળતાં પુસ્તકો નોંધતાં

હશે નો તે નાણાં આવ્યે માત્ર અમારા ગ્રાહકોને મારેજ તરફી લેવામાં

આવશે. આ બાબતના જવાબની જરૂર હોય તો ટિકીટ માફલવી.

રણછોડલાલ ગજુરામ કવિ.

પુરાણાર્થપ્રકાશતંત્રી.

મુંબઈ મહારાજનો ભાષાવાડો ધર નંબર. ૫૪

